

Končno poročilo za ciljni raziskovalni projekt Mehanizmi privabljanja tujih in vračanja domačih strokovnjakov za krepitev položaja Slovenije v globalnih trendih digitalizacije

CRP 2022 številka V6-2268

Obdobje trajanja projekta: 1. 10. 2022 - 30. 9. 2024

Vodja raziskovalnega projekta: dr. Željko Oset

Sodelavci raziskovalnega projekta: dr. Dejan Valentinčič, Kaja Cunk, Stela Kocbek in Barbara Zagorc

Projekt št. V6-2268 sta sofinancirala Javna agencija za znanstvenoraziskovalno in inovacijsko dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna in Ministrstvo za digitalno preobrazbo.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA DIGITALNO PREOBRAZBO

VSEBINA KONČNEGA POROČILA

IZHODIŠČA	6
TEMELJNI POJMI IN ZGODOVINSKI PREGLED ZA SLOVENIJO	8
SEGMENTACIJA UKREPOV USPEŠNIH IN PRIMERLJIVIH DRŽAV	18
PREGLED DOBRIH PRAKS IZDELAVE MULTIDIMENZIONALNEGA INDEKSA	25
IZDELAVA MULTIDIMENZIONALNEGA INDEKSA	27
TESTNO VREDNOTENJE UKREPOV	34
IZBOR UKREPOV, KI JIH JE SMISELNO VPELJATI V SLOVENIJI	47
PRIVABLJANJE (TUJIH IN DOMAČIH) STROKOVNJAKOV IZ TUJINE V IZRAEL	69
SKLEP	78
PRILOGE	81

IZHODIŠČA

Inštitut ASEF je organizacija, ki je v slovenskem prostoru najbolj poznana po shemi za gostovanje slovenskih študentov in raziskovalcev na začetku kariere na tujih univerzah in za gostovanje tujih študentov in raziskovalcev pri gostiteljih na slovenskih visokošolskih zavodih in inštitutih. Shema deluje na podlagi pripravljenosti mentorjev, ki namenijo svoj dragoceni čas, znanje ter socialni kapital nadpovprečnim posameznikom, ki se zavedajo pomena dodatnega izobraževanja, torej pridobivanju formalnih in neformalnih kompetenc na tujih visokošolskih in raziskovalnih zavodih. To je primer kroženja možganov za krajšo dobo, hkrati pa se navezuje na ASEF-ovo raziskovalno dejavnost, osredotočeno na raziskovanje in razumevanje kompleksnih procesov kroženja možganov, vključno z analizo ukrepov Sloveniji primerljivih in predvsem uspešnih držav.

Pomembnejši dosežek je uspešno izveden ciljni raziskovalni projekt *Omilitve posledic bega možganov in krepitev mehanizma kroženja možganov*, izveden pod vodstvom dr. Dejana Valentinčiča. V okviru navedenega projekta so bili analizirani migracijski procesi iz in v Republiko Slovenijo v primerjalni perspektivi (glede deleža in strukture izseljenih) z drugimi evropskimi državami. Z uporabo kvalitativnih in kvantitativnih kazalnikov so bili evidentirani razlogi in motivacije mladih izobražencev za izseljevanje iz Slovenije. Projekt je temeljil na predpostavki, da se mladi izobraženi Slovenci izseljujejo zaradi boljših pogojev dela v tujini oziroma slabih možnosti (in drugih dejavnikov tveganja) v Sloveniji. Upoštevana je tudi temeljna strateška zavezanost Evropske unije štirim temeljnim svoboščinam. Na podlagi uspešno izvedenega projekta in v dobi povečanega družbenega interesa za umetno inteligenco je bila sprejeta odločitev o pripravi projekta vrednotenja ukrepov privabljanja tujih in vračanja domačih strokovnjakov s pomočjo multidimenzionalnega indeksa.

V času že močno utrjene globalizacije in pospešenih tokov digitalizacije sta kroženje možganov (kar vključuje mednarodno mobilnost in delo na daljavo) in beg možganov poznana pojma ter pojava. Prvi pojav bogati izvorno državo in njene prebivalce, medtem pa drugi pojav izrazito (praviloma negativno) vpliva na njeno družbo, državo in gospodarstvo.

Naloga raziskovalnega projekta je bila osmislitev trenutnega pomena Slovenije v modernem globaliziranem svetu, ki ga zaznamujejo internacionalizacija, liberalizacija, univerzalizacija, modernizacija in deteritorizacija ter digitalizacija, ki pomeni sprejemanje in povečanje uporabe digitalnih tehnologij v različnih sferah s strani različnih akterjev (država, zasebniki, družbe, nevladne organizacije), ki ima vpliv tudi na potek različnih notranjih in zunanjih tehničnih ter družbenih procesov.

Raziskovalni projekt je opozoril na vprašanje kako izkoristiti globalizacijo, kroženje možganov in digitalizacijo za razvoj države in družbe, ter kako oblikovati mehanizme za okrepitev sodelovanje slovenske družbe s slovenskimi strokovnjaki delujočimi v tujini in njihovo vračanje v Slovenijo.

TEMELJNI POJMI IN ZGODOVINSKI PREGLED ZA SLOVENIJO

Enoznačna definicija bega možganov ne obstaja, saj nekateri raziskovalci v to kategorijo uvrščajo univerzitetno izobražene posameznike (ta zamejitev je najpogostejša), drugi le znanstvenike, tretji pa posameznike, ki so usposobljeni za določeno delo, ne glede na njihovo stopnjo izobrazbe. V vseh primerih pa gre za fizične selitve iz države, v kateri je bil posameznik rojen oziroma je preživel del življenja in se običajno tudi izobrazil, v drugo državo. V nasprotju z begom možganov pa koncept kroženja možganov (za katerega sicer tudi ne obstaja enotna definicija, celo različna poimenovanja se uporabljajo – npr. banka znanja, kroženje talentov itn.) ni teritorialen. Kroženje možganov lahko vsebuje privabljanje izseljencev nazaj, privabljanje tujih strokovnjakov, spodbujanje sodelovanja rojakov na tujem s prejšnjo domovino, celo namerno pošiljanje ali spodbujanje državljanov na študij/delo v tujini, da bi po povratku prinesli novo znanje in izkušnje. Rečemo torej lahko, da je cilj kroženja možganov, da država znanja svojih rojakov ne izgublja.

Kroženje možganov v večjem obsegu je sodoben pojav, tudi eden od vidikov globalizacije, to je povezanega sveta, v katerem mladi, ambiciozni in talentirani posamezniki iščejo svoje priložnosti v velikih in uspešnih državah, sprva v okviru študija nato pa na trgu delovne sile. Slovenija (2,1-milijonska država) je močno vpeta v globalizirani svet (več kot 80 % BDP je ustvarjenega z zunanjo trgovinsko menjavo), ima tudi mobilno prebivalstvo in delovno silo, hkrati pa privablja (večinoma nekvalificirano) tujo delovno silo,¹ a tudi tuje študente in raziskovalce; v zadnjem času je opazen trend, da tuji raziskovalci za sedež svojih ERC projektov izberejo slovenske raziskovalne organizacije. Poleg tega je ocenjeno, da živi več pol milijona ljudi s slovenskimi koreninami v tujini, tako v evropskih državah, Severni Ameriki, Latinski Ameriki, Avstraliji in razpršeno po svetu. To zavedanje je bilo bolj konkretno opredeljeno v osemdesetih letih, v času malodušnih napovedih o upadanju slovenskega prebivalstva, strukturnih težavah slovenskega gospodarstva, družbenih in političnih pretresov, torej v obdobju oblikovanju enotnega slovenskega kulturnega prostora za avtohtono in homogeno slovensko poselitev ter okrepljenih stikov matice s slovenskimi izseljenci. Zavedanje o pomenu izseljencev se je okrepilo v okviru slovenskih prizadevanj za osamosvojitve in mednarodno priznanje Republike Slovenije. To je bila moralna in intelektualna podlaga za oblikovanje pravnega okvira za odnos do slovenskih izseljencev in njihovih potomcev.

Privabljanje talentiranih kadrov v gospodarstvu, akademsko sfero ali na študij je sicer navedeno v slovenskih političnih in nacionalnih dokumentih, vendar do zadnjih nekaj let ni bilo postavljeno v ospredje na strateški ali sektorsko operativni ravni. Oblikovani so bili ukrepi, vendar je tukaj Slovenija v podobnem položaju kot večina evropskih držav – večja pozornost je bila namenjena vključevanju manj izobraženih priseljencev kot visoko izobraženim povratnikom, za katere je bilo splošno prepričanje, da se bodo vrnili po izvedenem študiju ali kariernem grand touru, obogateni z znanjem, kompetencami in izkušnjami. Torej, politike so bile postavljene na zgodovinske predstave o kroženju visoko izobraženih, dokler ni bil

¹ Statistični urad Republike Slovenije, BDP in nacionalni računi, <https://www.stat.si/statweb/Field/Index/1>, 30. 9. 2024.

zaznan resen strukturni primanjkljaj na trgu delovne sile. Nastopilo je spoznanje, da se visoko izobraženi ne bodo vrnili samostojno, brez spodbud ali izgledov za ugodne pogoje za delo in življenje v Sloveniji.

Privabljanje talentiranih kadrov (še posebej gospodarsko uspešne) države namenja znatna sredstva ter oblikuje politike za privabljanje talentiranih ljudi. Pri tem se politike razlikujejo na gospodarsko moč, stopnjo razvitosti, družbeno in siceršnje razvitost, ter postmoderen koncept kakovostnega preživljanja prostega časa. Bogatejše države stavijo predvsem na boljše pogoje (za raziskovalno delo in dodatno usposabljanje, stimulatívno plačilo, tudi ponujajo »družinski paket«), in so pripravljene vložiti velika sredstva v izobraževanje kadrov, medtem ko slovenski pristop na nacionalni ravni daje precejšen poudarek internacionalizaciji in vračanju slovenskih izobražencev po opravljenem podoktorskem študiju ali specializaciji v tujini.

Pri kroženju možganov smo v okviru CRP za svoje zgodovinsko izhodišče sprejeli stališče Antona Peterlina, ki ga je postavil kot prvi upravnik fizikalnega inštituta SAZU za sprva sektorsko internacionalizacijo, to je obvezo podoktorskega usposabljanja v tujini, s čimer se prepreči tako »domačijskost« kot izvede rangiranje znanstvenika v konkurenčnem, mednarodnem okolju, in idejo tretje univerze. Pristop obveznega usposabljanja na tujem se je pozneje razširil tudi na druge discipline in raziskovalne organizacije, seveda ne linearno, ampak sprva bolj v odvisnosti od podpisanih mednarodnih sporazumov o tehnični pomoči, nato pa v odvisnosti od vpetosti znanstvenikov in njihovih mrež v mednarodno akademsko okolje, dokler daljše usposabljanje v tujini ne postane habilitacijski pogoj. Ob vseh prednostih akademske politike, ki jih prinaša internacionalizacija in gojenje vrhunske znanosti na Inštitutu Jožef Stefan, ter vrhunsko usposobljenih raziskovalcev, so se povečala tveganja za odhod raziskovalcev v tujino in obstanek v tujini, kot je to v primeru Antona Peterlina² ali Bibijane Čujec³ ter številnih drugih raziskovalcev.

Tveganjem navkljub se je zaradi želje po odličnosti obseg izmenjav s tujino samo še okrepil, tako zaradi večje odprtosti Jugoslavije v svet in večjega obsega sredstev za mednarodne sodelovanje ter kakovostnega slovenskega izobraževalnega sistema. Pomembno mesto v intelektualni debati o privabljanju na tujem delujočih slovenskih znanstvenikov predstavlja ideja o tretji slovenski univerzi, ki je bila omenjena že v osemdesetih letih 20. stoletja. Še bolj aktualna pa je postala po nastanku Republike Slovenije na osnovi ocene o krepitvi italijanske znanstvene in kulturne infrastrukture ter njenem čezmejnem vplivu. Zaradi trenda selitev mladih v Italijo, odhodov mladih na študij v tujino je obstajala zaskrbljenost, da se bo z italijanskimi kulturnimi institucijami širil tudi italijanski kulturni vpliv čez državno mejo, v Slovenijo.⁴

Podobno podmeno (privabljanje v tujini delujočih znanstvenikov in strokovnjakov) so želeli uporabiti tudi v Mariboru, še posebej po podpisu samoupravnega sporazuma samostojnih visokošolskih zavodov septembra 1975, s katerim je nastala Univerza v Mariboru. Na mariborskih visokošolskih zavodih so

² Aleš Gabrič: Reforma visokega šolstva 1954–1961 ali kako uničiti ljubljansko Univerzo. *Nova revija*, 1994/149, 105–120.

³ Željko Oset: Bibijana Čujec. Slovenska biografija, <https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi1021810/>, 30. 9. 2024.

⁴ Željko Oset: Univerza v Novi Gorici in slovenska akademska skupnost. Nova Gorica: Založba Univerze v Novi Gorici, 2020, 17–19.

delovali predvsem strokovnjaki delujoči v gospodarstvu, velik poudarek je bil na izrednem študiju, zato so bili v tem pogledu manj akademsko ortodoksni. Za tisto obdobje so vložili precejšen napor v privabljanje slovenskih strokovnjakov v Maribor, predvsem iz nemško govorečega prostora. Zaradi političnih pomislekov slovenskih oblasti, počasnega poslovanja državne uprave ter objektivno slabših pogojev za znanstveno delo, je bil končen rezultat slab. O mariborskem poskusu sicer še ne obstaja poglobljena študija, vendar je mogoče primorsko idejo razumeti kot njeno metamorfozo.

Ideja o tretji univerzi na Primorskem je poleg privabljanja slovenskih znanstvenikov delujočih v tujini namenila pomembno vlogo domačim, primorskim znanstvenikom delujočim izven Primorske, torej v Ljubljani, ali na drugih območjih Jugoslavije do leta 1991. Kot ugotavlja Marina Lukšič Hacin je o tem potekala vsebinsko bogata in dolgotrajna razprava, ki jo je mogoče razdeliti v več vsebinskih sklopov: 1.) bogatenje slovenskih univerz in znanosti z znanjem strokovnjakov slovenskega rodu, ki delujejo na tujem; 2. poglobljanje znanstvenega raziskovanja v okviru skupnega slovenskega kulturnega prostora; 3.) vključevanje Slovencev zunaj meja Slovenije v izobraževanje in raziskovanje v Sloveniji; 4.) prodor slovenske znanosti v svet s pomočjo znanstvenikov slovenskega rodu na tujem, to je ustvarjanje možnosti za izpopolnjevanje in izobraževanje slovenskih strokovnjakov na uglednih svetovnih univerzah ter vključevanje raziskovalcev, ki delajo v Sloveniji, zamejstvu ali širše po svetu, v mednarodne znanstvenoraziskovalne medsebojno povezane skupine. Lukšič Hacin ugotavlja, da je druga skupina k ideji pristopila bolj pragmatično in operativno s postavljenim strateških izhodišč, v prvi vrsti z idejo o vzpostavitvi »centralne institucionalne koordinacije«. To pomeni izgrajevanje institucije v dolgoročnem procesu, od spodaj navzgor.⁵ Projekt v zamišljeni obliki ni bil realiziran, saj se je s formalno odpravo samoupravljanja in nato s sprejemom Zakona o zavodih v letu 1991 začel proces statusnega preoblikovanja slovenskih visokošolskih zavodov, kar v nadaljevanju vključuje reformiranje visokošolskih programov, okrepitev prizadevanj za kakovost poučevanja in mednarodnega sodelovanja ter vzpostavljanje institucionalnih pogojev za (mednarodno) znanstveno sodelovanje in seveda vračanje slovenskih znanstvenikov s študija ali podoktorskega usposabljanja v Slovenijo.⁶

Slovenski akademski potencial je bil leta 1991 osredotočen v Ljubljani (na Univerzi v Ljubljani in inštitutih, ki jih je ustanovila Slovenska akademije znanosti in umetnosti, med drugim Inštitut Jožefa Stefana, Kemijski inštitut in Znanstvenoraziskovalni center SAZU), v Mariboru pa se je krepilo središče pod okriljem Univerze v Mariboru.⁷ Splošne značilnosti slovenske skupnosti v jugoslovanskem obdobju so sprva naslonitev na uveljavljene evropske akademske standarde (s pritegnitvijo uveljavljenih znanstvenikov), pogoste reforme, sorazmerno skromni državni vložki v znanost, naraščanje slovenske akademske skupnosti po drugi svetovni vojni – bolj dinamično šele v sedemdesetih letih – ter pogoste

⁵ Marina Lukšič Hacin: Beg možganov od konca petdesetih do začetka devetdesetih let 20. stoletja s poudarkom na Sloveniji. *Dve domovini*, 2020/52, 113–129.

⁶ Željko Oset: Univerza v Novi Gorici in slovenska akademska skupnost. Nova Gorica: Založba Univerze v Novi Gorici, 2020, 8–9.

⁷ Vladimir Bračič: Nastanek in razvoj visokega šolstva v Mariboru. *Kronika*, 1983/2, 247–256; Aleš Gabrič: Univerza v Mariboru. V: Marijan Javornik et al. ur.: *Enciklopedija Slovenije*, 14. zv. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2000, 55–57; Željko Oset: *Zgodovina Slovenske akademije znanosti in umetnosti: Razvoj najvišje znanstvene in umetniške ustanove: 1945–1992*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2017, 57–148.

grožnje z ukinitvami ali okrnitvami delovanja.⁸ Predvsem slednje je prispevalo k izgradnji bunkerske mentalitete v že uveljavljenih institucijah, ki so aprioristično odklanjale »reforme« in ustanavljanje novih institucij.

Univerza v Ljubljani je bila zadržana do ustanavljanja novih institucij, vendar so bili vodilni funkcionarji preobremenjeni z urejanjem odnosov med rektoratom in članicami. Ustanavljanje nove institucije brez soglasja prve univerze in njenih profesorjev je bila ob sprejemu visokošolskega zakona teoretična možnost. Obstajalo je precej vidnih in nevidnih sistemskih ovir, rubikon pa je predstavljalo izpolnjevanje habilitacijskih pogojev. Postopek za habilitacijo je namreč veliko več kot le izpolnjevanje v pravilniku navedenih kriterijev. Očitek o habilitiranju neustreznih kandidatov pa ima lahko za zavod uničujoč učinek – v akademskem svetu kvantiteta ne porodi kvalitete, ravno nasprotno.⁹

Še manj možnosti pa so imele zamisli o nedržavni, celo zasebni pobudi na izobraževalnem področju. Državni monopol je ostal aksiom slovenskega izobraževalnega sistema, nedržavni zavodi pa so bili vedno le dodatek v sistemu. Na sistemsko odpornost proti spremembam so opozarjali (mladi) znanstveniki, ki so se želeli po zaključku svojega izobraževanja ali usposabljanja vrniti v Slovenijo ter nadaljevati kariero v svoji državi – v svoji domači regiji.¹⁰ Skratka, opozarjali so na sistemsko togost, moč neformalnih mrež v relativno majhni akademski skupnosti in uveljavljene upravljavske vzorce, kar akademik Miha Tišler poimenuje mandarinska mentaliteta, zato so se uveljavljeni vzorci perpetuirali, spremembe pa so bile možne z gradualističnim pristopom – evolucija dobi prednost pred revolucijo.¹¹

Seveda so se pojavile pobude za ustanavljanje novih visokošolskih institucij, predvsem na Primorskem, prav tako pa se je krepil interes lokalnih skupnosti za ustanovitev takih institucij kot ukrep za hitrejši gospodarski razvoj, v prvi vrsti z repatriacijo izobražencev.¹² Ampak javno mnenje je bilo do takih projektov zadržano. Zastavljeno je bilo retorično vprašanje, ali Slovenija to zmore, ali si to lahko privošči. Ali nemara ne bi bilo bolje najprej razviti druge slovenske univerze v Mariboru, šele nato pa razmišljati o drugih spremembah?¹³ Zagovorniki ustanavljanja novih institucij so kot argument večkrat navedli vračanje slovenskih znanstvenikov v tujini v Slovenijo, torej potenciala je dovolj, potrebno je zgolj ustanoviti, kamor se bodo lahko vrnili v tujini uspešni znanstveniki slovenskega rodu. Kljub novim institucijami, rasti števila mest v slovenskem akademskem prostoru se niso pomembno spremenila razmerja. O tem sicer ne obstaja podrobna analiza, ampak obstajajo različne ocene, v katerih je v središče postavljena »mandarinska mentaliteta« in njene pojavne oblike.

Po uspešni osamosvojitvi in mednarodnem priznanju (kljub splošno priznanemu velikemu prispevku Slovencev v zamejstvu in po svetu pri tem) institucionalni odnos matice do diaspore nekoliko pojenjal. Pomembno spremembo predstavlja leta 2006 sprejet Zakon o odnosih Republike Slovenije s Slovenci

⁸ Željko Oset: *Zgodovina Slovenske akademije znanosti in umetnosti: Razvoj najvišje znanstvene in umetniške ustanove: 1945–1992*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2017, 126–140.

⁹ Ranka Ivelja: Ali je Univerza pred razpadom. *Republika*, 23. 10. 1997.

¹⁰ Tom Turk: Izobraževalna praksa z ameriške perspektive. *Delo*, 9. 5. 1990.

¹¹ Tišler Miha: *Reminiscence in razmišljanja*. Ljubljana: Družina, 2001, 28–45.

¹² Špacapan Črtomir: Tretja univerza – primorska univerza. *Revija 2000*, 1997, št. 105, 19–22.

¹³ Ludvik Toplak: Ni podlage v ustavi? *Delo*, 7. 8. 2000.

zunaj njenih meja, s katerim se je postavil pravni okvir za bolj sistematično nagovarjanje vprašanja slovenskih strokovnjakov po svetu, torej t. i. kroženje možganov. V prvih petnajstih letih slovenske države je bila namreč najpomembnejša pozornost namenjena še vedno precej zadržan odnosu do slovenstva v zamejstvu od večinskega prebivalstva in oblasti, v svetu pa redefiniciji odnosa do na eni strani predvojnih skupnosti, ki so jim pogosto zelo pojemale življenjske moči, ter na drugi strani enakopravnega vključevanja povojnih (političnih) emigrantov v redne in konstruktivne odnose z državo.¹⁴ Pomemben vidik, zakaj vprašanju bega/kroženja možganov ni bilo namenjene velike pozornosti, lahko pripišemo tudi dejstvu, da je bilo izseljevanje iz Slovenije od osamosvojitve naprej številčno majhno, in to ni bilo pereče vprašanje. To pa se je spremenilo (v številkah izseljenih in pozornosti javnosti) z izbruhom velike finančne krize leta 2009.¹⁵

Z vstopom v Evropsko unijo pa je Slovenija pristala tudi na štiri ključne svoboščine, torej tudi na kroženje ljudi. Evropska komisija je na izzive mobilnosti in odliv visokokvalificiranih in talentiranih mladih Evropejcev opozorila v Zeleni knjigi o pristopu EU k soočanju z ekonomsko migracijo (Green Paper on an EU Approach to Managing Economic Migration). Še vedno pa je hrbtenica ukrepov v Evropi vezana na nacionalne države. V primerjavi z drugimi evropskimi državami Švedska, Nizozemska, Nemčija in Francija (pa tudi Velika Britanija zagotavljajo boljše razmere za raziskovalne dejavnosti, diplome, priznanja in nagrade pa imajo izjemno težo v internacionalizirani akademski sferi ter s tem pri pridobivanju raziskovalnih sredstev. To je tudi razlog, da se večina angleških, švedskih, nemških in nizozemskih podoktorskih študentov in raziskovalcev po koncu študija v Združenih državah Amerike vrne v svojo domovino. Vsaj polovica raziskovalcev iz nekaterih drugih evropskih držav (npr. Italija, Poljska, Romunija in Albanija) ostane v Združenih državah Amerike tudi po koncu doktorskega študija.¹⁶

Med bolj zanimivim celostnimi rešitvami pa je vsekakor latvijski pristop. Latvija je leta 2019 sprejela Zakon o diaspori, na osnovi ugotovitev pilotnega projekt za spodbujanje vračanja družin PAPS (kratica latvijskega poimenovanja za Regional Remigration Coordinator project). Program ima pet regionalnih koordinatorjev, ki pomagajo pri iskanju zaposlitve, nastanitve, urejanju otroških dodatkov, vpisovanju v šole ter pri prijavljanju za finančno pomoč, če ima nekdo namen odpreti podjetje v Latviji. V letu 2019 je bilo za takšne podjetniške spodbude namenjenih po 40.000 evrov za vsako izmed petih regij. Po podatkih iz leta 2018 naj bi to spodbudilo vrnitev 185 družin, še nadaljnjih 2.017 družin pa naj bi takrat izrazilo namen vrniti se. Po izbruhu pandemije covid-19 je Agencija za investicije in razvoj sredi leta 2020 zagnala kampanjo »Ahead of the Curve«, katere namen je bil promovirati, zakaj je Latvija zaradi svojih danosti (naravnih in tehnološkega okolja) odlična država za delo od doma za digitalne nomade. Konkretni rezultati kampanje še niso objavljeni.¹⁷

¹⁴ Dejan Valentinčič: Slovenija in rojaki izven meja matične domovine. V: Matej Avbelj (ur.) et al.: *Evropska Slovenija*. Ljubljana: Inštitut Nove revije, zavod za humanistiko, 2013, 319–342.

¹⁵ Dejan Valentinčič: Sodobno izseljevanje iz Slovenije (2004–2017) in etnično povezovanje »novoizseljencev«. V: Janja Žitnik Serafin, Aleksej Kalc (ur.): *Raziskovanje slovenskega izseljenstva: vidiki, pristopi, vsebine*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 2017, 171–192

¹⁶ Breda Mulec: Kroženje možganov: nov cilj v povezovanju z diasporami. *Dve domovini*, 2011/33, 109–115.

¹⁷ Ahead of the Curve. <https://www.helve.eu/aheadofcurve> (30. 9. 2024).

Z vstopom Slovenije v Evropsko unijo (in izvedbo bolonjske reforme) so se okrepila prizadevanja za mobilnost in internacionalizacijo slovenskega akademskega okolja, vključno z mobilnostjo ter habilitacijskim pogojem obveznega delovanja na visokošolskem zavodu v tujini za dobo enega semestra pri kandidaturi za najvišji pedagoški naziv. Ob tem pa se je sočasno z uvedbo mednarodne mature na slovenskih srednjih šolah pričel nov trend odhajanja mladih že na prvostopenjski študij v tujino. Evidenca teh strukturnih silnic predstavlja Nacionalni raziskovalni razvojni program za obdobje 2006–2010 z opozorilom, da bo ob novih pogojih in nespremenjenem odnosi do znanja in v primeru prepočasnega spodbujanja okolja za raziskave in razvoj lahko pričakujemo povečan trend bega možganov. Preroški napoved, ki se je uresničila že kot posledica varčevalnih ukrepov v slovenskem visokošolskem in raziskovalnem sektorju, po letu 2009.

Zelo velik vpliv na mobilnost slovenskih raziskovalcev ima program ERASMUS, ki je sicer namenjen bolj za kratkotrajne in srednjeročne mobilnosti, ampak predstavlja podlago za vključevanje v mednarodne time, kar prinaša dodano vrednost za matične institucije kot tudi raziskovalcev. Slednje predvsem v smislu večje mobilnosti, vendar z ohranitvijo navezanosti na matične institucije, torej se oblikujejo pogoji akademskega sistema, s koristmi za vse vključene deležnike.¹⁸

Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu ocenjuje, da po svetu deluje vsaj 10 odstotkov vseh slovenskih raziskovalcev, to je okoli 1.200 raziskovalcev. Ti so novi visoko izobraženi slovenski izseljenci, poleg tega pa je večje število znanstvenikov in vrhunskih strokovnjakov potomcev slovenskih izseljencev. Največ slovenskih znanstvenikov in strokovnjakov deluje v ZDA in Kanadi. Prav tako so ZDA osrednja ciljna destinacija večine slovenskih znanstvenikov in strokovnjakov z namenom usposabljanja ali dela.¹⁹

S področjem znanosti se ukvarjajo tudi 35., 36. in 37. člen Zakona o odnosih Republike Slovenije s Slovenci zunaj njenih meja. 35. člen določa, da Republika Slovenija organizacijsko in finančno podpira povezovanje in sodelovanje med Slovenci v zamejstvu in po svetu ter subjekti v Sloveniji na področjih znanosti ter razvoja novih tehnologij; vključevanje v tujini delujočih slovenskih strokovnjakov, mladih raziskovalcev in predavateljev v znanstvenoraziskovalne programe, ki jih izvajajo ustrezne ustanove naše države; mednarodna srečanja, ki omogočajo navezovanje stikov in projektov sodelovanja s slovenskimi znanstveniki v tujini ter ustanavljanje in delovanje lektoratov slovenskega jezika na univerzah na območjih, na katerih živijo večje skupnosti Slovencev zunaj Republike Slovenije. Kot bomo videli v nadaljevanju, obstajajo različne pobude civilne družbe, ki jih finančno podpirajo tudi slovenski državni organi, ne moremo pa govoriti o sistematičnih pristopih državnih oblasti na tem področju. 36. člen določa posebno pozornost raziskovanju pretekle in zdajšnje družbene stvarnosti slovenskih skupnosti v zamejstvu in po svetu. Ocena, ali je to res tako, je odvisna od standardov ocenjevalca. 37. člen določa, da je za izvajanje zgornjih nalog pristojno ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Kot del splošne težave tega zakona lahko navedemo, da ga preostali resorji doživljajo kot zakon Urada za Slovence v zamejstvu in po svetu, in ne udeležujejo njegovih določb, ampak razumejo, da

¹⁸ ERASMUS+. CMEPIUS. <https://www.cmepius.si/mednarodno-sodelovanje/moznosti-sodelovanja/erasmus/> (30. 9. 2024).

¹⁹ Breda Mulec: Kroženje možganov: nov cilj v povezovanju z diasporami. *Dve domovini*, 2011/33, 109–115.

bo to počel Urad, ki pa nima učinkovitih vzvodov za poseganje v delokroge drugih resorjev. Dodajmo še, da navedeni zakon v VII. členu opredeljuje repatriacijo v Republiko Slovenijo. Repatriacija je v tem zakonu razumljena predvsem kot oblika preseljevanja v Slovenijo, ko država pomaga rojakom, ki živijo v državi, ki se je znašla v hudi krizi. A ob tem 3. odstavek 71. člena določa: »Poleg repatriacije v pomenu tega zakona podpira Republika Slovenija tudi druge oblike priseljevanja in vračanja slovenskih izseljencev in zdomcev ter njihovih potomcev.« Do sprejetja kakšnih ukrepov, ki bi to določbo konkretizirali in udejanjili, ni prišlo.

Leta 2011 je Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu prejel Akcijski načrt sodelovanja s slovenskimi znanstveniki in z vrhunskimi strokovnjaki v tujini. Kot osrednjo težavo, da akcijski načrt ni prinesel preboja in o velikih uspehih ne moremo govoriti, lahko ocenimo dejstvo, da je bil nosilec načrta, ciljev in ukrepov Urad, ta pa na tem področju nima vzvodov, kompetenc in finančnih zmožnosti. Nujno bi bilo medresorsko sodelovanje in da bi se tudi druga ministrstva prepoznala v takšnih pristopih. Na podlagi tega akcijskega načrta je bil sicer pripravljen imenik slovenskih znanstvenikov in vrhunskih strokovnjakov v tujini, a ga je bilo nato na podlagi mnenja informacijske pooblaščenke treba umakniti (čeprav so vsi, ki so bili nanj uvrščeni, za to dali soglasje). Imenika se za tem zato tudi ni več posodabljal.

Vprašanje vračanja naslavlja marca 2022 sprejeta Resolucija o znanstvenoraziskovalni in inovacijski strategiji Slovenije 2030, v kateri sta dva ukrepa, ki posebej naslavljata vprašanje vračanje mladih slovenski znanstvenikov, izobraženih v tujini, v Slovenijo:

- Ukrep 3.6: Najmanj podvojili bomo sredstva za vključevanje mladih slovenskih znanstvenikov, ki so se izobrazili v tujini, v delo univerz in raziskovalnih inštitutov. In v skladu z absorpcijskimi zmožnosti vsako leto povečevali sredstva namenjene sofinanciranju temeljnih projektov, ki jih izvajajo raziskovalci, ki se iz tujine vračajo v Republiko Slovenijo (Program dr. Aleša Debeljaka).
- Ukrep 3.7: Okrepitev mednarodne, medsektorske in medinstitucionalne mobilnosti raziskovalk in raziskovalcev.²⁰

²⁰ Resolucija o znanstvenoraziskovalni in inovacijski strategiji Slovenije 2030. PISRS. <https://pisrs.si/pregledPredpisa?id=RESO133>, 30. 9. 2024.

SEGMENTACIJA UKREPOV USPEŠNIH IN PRIMERLJIVIH DRŽAV

Znanstveniki predstavljajo pomemben del kroženja možganov med Slovenijo in tujino, vendar predstavljajo manjši del splošne mobilnosti prebivalstva. Enako velja tudi za druge primerljive evropske države, zato je bil namen projekta strokovni pregled literature in virov o dejavnostih drugih (evropskih in drugih) držav o privabljanju »domačih« strokovnjakov v njihovo državo. V naslednji fazi pa smo pregledali ukrepe za vračanje »domačih« strokovnjakov v domovino.

V sodobnem svetu gre v boju za talente za izrazito globalno tekmo. Večina evropskih držav je uvedla ukrepe, s katerimi želijo privabljati priseljevanje izobraženih posameznikov, predvsem izseljenih rojakov. Nekatere države skušajo privabljati izobražene priseljence ne glede na njihovo narodnost ali povezave z njihovo državo. Med državami obstajajo velike razlike, vendar lahko ukrepe razdelimo v tri tematske sklope: 1) informiranje; 2) programi za povratništvo/priseljevanje; 3) programi za odpravljanje administrativnih ovir za povratništvo.

V okviru projekta smo analizirali ukrepe za naslednje države: Španija, Portugalska, Irska, Italija, Avstrija, Nemčija, Švedska in Izrael. Ukrepi so nastali kot odgovor na posledice velike gospodarske krize, ki so jim sledili varčevalni ukrepi (še posebej v Španiji, Italiji, na Portugalskem in Irskem), visoka brezposelnost mladih in izseljevanje. Po gospodarskem okrevanju so države želele z ukrepi privabiti nazaj svoje državljane, še posebej visoko izobražene. V našo analizo smo vključili ukrepe navedenih osmih držav. Razdelili smo jih v naslednje skupine:

- manifestativne in simbolične geste;
- sistemski programi;
- administrativne, tehnične in birokratske olajšave;
- ukrepi za privabljanje, vračanje in ohranjanje visoko izobraženih;
- ukrepi za vračanje pripadnikov zgodovinske diaspore;
- materinski ukrepi za vračajoče ali izseljene ter ostale socialne bonitete države blagostanja (»welfare state«);
- ukrepi ministrstva pristojnega za izseljence in diasporo;
- sistemski ukrepi za premagovanje administrativnih ovir.

Španija

<p>Ukrepi za vračanje pripadnikov zgodovinske diaspore</p>	<p>Španska ustava iz leta 1978 določa varovanje gospodarskih in socialnih pravic španskih izseljencev v tujini in poziva k njihovem povratku v Španijo. V ta sklop so vključeni Španci, ki so zapustili Španijo v obdobju Francove diktature.</p> <p>Poseben zakon velja tudi za Sefardske Jude, torej skupnost, ki je bila po dokončani rekonkvisti (1492) izgnana iz Španije. Pripadniki skupnosti imajo pravico do španskega državljanstva ter nekatere druge pravice.</p> <p>Različni španski zakoni predstavljajo pravno podlago za programe, namenjene promociji španske kulture in učenju španskega jezika na tujem.</p> <p>Ukrep »Youth Employment Initiative« – program za pridobivanje formalnih in neformalnih kompetenc slabo izobraženih povratnikov s pomočjo evropskega financiranja.</p>
<p>Ukrepi ministrstva pristojnega za izseljence in diasporo</p>	<p>Znotraj ministrstva za zunanje zadeve deluje direktorat za diasporo, konzularne zadeve in migracije. Največ pristojnosti med državnimi organi ima na področju diaspore Ministrstvo za inkluzijo, socialne zadeve in migracije, v okviru katerega deluje tudi državni sekretariat za migracije, ki pokriva tako imigracijo kot emigracijo.</p>
<p>Administrativne, tehnične, birokratske olajšave ali ekonomsko-socialne olajšave</p>	<p>Ukrepi za poklicno usposabljanje povratnikov, nadomestilo za brezposelnost, zdravstveno nego, pokojnine starejših itd.</p>
<p>Manifestativne in simbolične geste</p>	<p>Tematika diaspore je med španskimi političnimi strankami nadpovprečno prisotna. Ljudska stranka ima predstavnika emigrantov v izvršilnem odboru, socialistična stranka ima sekretarja za emigracijo, Podemos pa ima v svoji regionalni organiziranosti tudi poseben odbor za celotno diasporo, poleg tega je predstavnik iz izseljenstva v njihovem odboru za zunanjo politiko, sodelovanje in povratništvo.</p>
<p>Sistemske programe</p>	<p>Program Retorno - 50 ukrepov na področju podpore glede profesionalne poti, načrtovanju vrnitve in namestitvev, ustvarjanja prostorov za sodelovanje, pozitivnega ambienta za vračanje, psihološke podpore povratnikom itd.</p>
<p>Ukrepi za privabljanje, vračanje in zadrževanje visoko izobraženih</p>	<p>Davčne olajšave za podjetnike.</p>
<p>Materinski ukrepi za vračajoče ali izseljence</p>	<p>Svet španskih rezidentov na tujem (deluje v okviru Ministrstva za inkluzijo, socialne zadeve in migracije). Namen: svetovanje glede izobraževalne in kulturne pomoči emigrantom, usmerjanje španskih delavcev in njihovih družin na tujem, podpira različne oblike začasnega in sezonskega dela na tujem, skrbi za pokojnine španskih emigrantov itd.</p>

Portugalska

<p>Ukrepi za vračanje pripadnikov zgodovinske diaspore</p>	<p>Portugalska omogoča svojim izseljencem učenje portugalščine, saj je učenje portugalščine ustavna pravica Portugalcev, ki živijo na tujem. Z zagotavljanjem jezikovnih kompetenc se izseljence opolnomočuje za poglobljeno spremljanje dogajanja na Portugalskem, hkrati pa se jih čustveno veže na Portugalsko.</p>
--	--

Ukrepi ministrstva pristojnega za izseljence in diasporo	Znotraj portugalskega urada državnega sekretarja obstaja poseben oddelek, ki se ukvarja z iskanjem potencialnih investitorjev med izseljenci za investiranje na Portugalsko.
Manifestativne in simbolične geste	Javna diskusija o pomenu in prispevku diaspore k razvoju države. Spodbujanje vračanja izseljencev in njihovih potomcev na Portugalsko.
Ukrepi za privabljanje, vračanje in zadrževanje visoko izobraženih	Skupek programov za privabljanje portugalskih državljanov, ki živijo v tujini in se želijo vrniti na Portugalsko (primeri: program za iskanje službe, razpoložljiva vpisna mesta na visokošolskih zavodih, »študijski in raziskovalni dnevi«.)
Sistemske programi	Program Regressar - državni program, ki spodbuja vračanje izseljenih Portugalcev in njihovih potomcev z različnimi ukrepi (finančnimi, davčnimi, priznavanje izobraževanja, navezavo sodelovanja.)
Ukrepi za premagovanje administrativnih ovir	Sistem "Espacio Ciudadao" - koncept "ene pisalne mize", kjer se lahko uredi več kot šestdeset storitev, ki spadajo pod pristojnost več državnih organov. To deluje na večjih diplomatsko-konzularnih predstavništvih ter na nivoju regij znotraj države.

Italija

Ukrepi za privabljanje, vračanje in zadrževanje visoko izobraženih	Več različnih programov, večinoma univerzitetnih, namenjenih diplomantom, (mladim) raziskovalcem, predavateljem; prav tako razpisi, štipendije itd. Primer: Rientro dei Cervelli: spodbude za vrnitev talentiranih Italijanov, ki so emigrirali.
Materinski ukrepi za vračajoče ali izseljence	Vračanje potnih stroškov in stroškov za prvo nastanitev, vračanje prispevkov za gradnjo in obnovo prvega doma, dodelitev nepovratnih sredstev v korist beneških emigrantov, ki so si po vrnitvi v beneško regijo na regionalnem ozemlju zagotovili nakup, gradnjo ali obnovo hiše.
Sistemske programi	Program Rita Levi Montalcini, Lombardia is Research and Innovation (namenjen mladim raziskovalcem v raziskovalnih in inovativnih centrih), Brain Back Umbria, SPIN – Supporting Principal Investigators, program Master's and Back.
Ukrepi za vračanje pripadnikov zgodovinske diaspore	Program Youth seminar of Friuli Venezia Giulia - Furlanija Julijska Krajina organizira izlete, katerih cilj je povezovanje pripadnikov Italijanske diaspore z Italijo, spoznavanje z italijansko kulturo itd. Znotraj krovnega programa poteka več različnih programov.

Irska

Sistemske programi	Program The Gathering Ireland je bila prvotno iniciativa za spodbujanje vračanja Ircev; prirejali so turistične dogodke, festivale, športne dogodke, zaposlitvene sejme itd. Iniciativa je bila zelo uspešna, saj je Irski dejansko bolj kot katerikoli drugi državi uspelo spodbuditi povratništvo. Program Safe Home je ukrep, v okviru katerega pomagajo izseljencem ob vrnitvi na Irsko pri iskanju primerne stanovanjske sheme, še posebej v okviru javne sheme za najem stanovanja za neprofitno najemnico.
Ukrepi za vračanje pripadnikov zgodovinske diaspore	1) Global Irish – Ireland's Diaspora Policy in Svet za diasporo - medresorska delovna skupina. 2) Program Back for business, ki ponuja mentorske programe za podjetnike, ki se iz diaspore preselijo na Irsko. 3) Global Irish Economic Forum in Global Irish Network - mreži za povezovanje uspešnih Ircev.

	4) Razne nevladne iniciative za spodbujanje vračanja in povezovanje diaspore v širšem smislu, npr. Global Irish Economic Forum, Global Irish Network, Global Irish Civic Forum, Alumni Challenge Fund in ostale.
Manifestativne in simbolične geste	2. člen irske ustave določa, da država posebej ceni irske potomce na tujem, ki delijo irsko kulturno identiteto in dediščino.
Ukrepi ministrstva pristojnega za izseljence in diasporo	Na Irskem je v izvršilni oblasti za diasporo zadolžen državni sekretar v okviru ministrstva za zunanje zadeve.
Ukrepi za premagovanje administrativnih ovir	V sklopu strategije Global Irish – Ireland's Diaspora Policy iz leta 2015 so veliko pozornost namenili vračanju Ircev preko doslednega in ažurnega informiranja o postopkih vračanja. Ustvarili so spletne strani, ki je uporabniku prijazna.
Materinski ukrepi za vračajoče ali izseljence	Program Safe Home (v sklopu strategije Global Irish - Ireland's Diaspora Policy). V okviru programa so informacije o delovnih mestih, priznavanju kvalifikacij, urejanju statusa in otroškega varstva.
Ukrepi za privabljanje, vračanje in zadrževanje visoko izobraženih	Irska veliko pozornosti namenja privabljanju podjetnih posameznikov. 1) Program The Gathering Ireland - organizacija turističnih in športnih dogodkov, festivalov, zaposlitvenih sejmov, predstavitev podjetij in delodajalcev itd. 2) Spletna platforma Diaspora global skills locator - za povezovanje pripadnikov diaspore z zaposlitvenimi možnostmi na Irskem. 3) Štipendijski program Local Diaspora Engagement Fund. 4) Razne davčne olajšave za podjetja, predvsem za tuje investicije. 5) Programme for Research in Third Level Institutions (PRTL) - namensko financiranje vrhunskih raziskav, s čimer želijo zadržati vrhunske irske znanstvenike.
Administrativne, tehnične, birokratske olajšave ali ekonomsko-socialne olajšave	Načeloma Irska ne nudi dodatnih socialnih bonitet povratnikom, se pa socialna sredstva namenijo tudi tistim, ki se ne nameravajo vrniti. Primer: program Aisling Return to Ireland - izseljencem, ki so ranljivi ali osamljeni, omogoča počitnice na Irsko, saj naj bi to za mnoge bila življenjska želja ter da se ponovno povežejo s sorodniki in starimi prijatelji.

Nemčija

Manifestativne in simbolične geste	V nemški ustavi je v 3. točki 73. člena določeno, da ima zvezna država izključno zakonodajno pristojnost na področju emigracije, 1. odstavek 116. člena pa določa, da se štejejo kot Nemci tiste osebe, ki so se do 31. 12. 1937 naselile na območju takratnega nemškega »rajha«. Posebnega zakona za diasporo Nemčija nima.
Ukrepi ministrstva pristojnega za izseljence in diasporo	Znotraj Ministrstva za notranje zadeve deluje Zvezni upravni urad, znotraj njegovega drugega oddelka pa Informacijska služba za izseljence in v tujini zaposlene osebe. Drugi pristojen organ je Ministrstvo za zunanje zadeve, ki je pristojno za dogodke in promocijo na področju kulture in učenja nemškega jezika.
Ukrepi za privabljanje, vračanje in zadrževanje visoko izobraženih	Štipendijski programi za povratnike, sofinanciranje povratnih stroškov raziskovalcev, programi za gostujoče raziskovalce, sofinanciranje projektov itd. Prav tako ukrepi, kot so program Tenure track sistem, ki omogoča dolgotrajno financiranje mladih znanstvenikov in reforme delovne zakonodaje, ukrepe za povišan vpis na univerze itd. Na splošno tudi promoviranje Nemčije kot države s številnimi prednostmi za razvoj talentov.

Ukrepi za vračanje pripadnikov zgodovinske diaspore	<p>Nemčija je v državo privabljala tudi Jude iz vzhodne Evrope. To se je javno prikazovalo kot eden od ukrepov za popravo krivic iz časa nacizma. Pomembno vlogo pa je igrala tudi ekonomija – tudi Judje so bili nadpovprečno izobraženi in kvalificirani ter posledično želeni kader za gospodarstvo.</p> <p>Nemčija je začela uvajati posamezne ukrepe in sistemske politike, da bi postala bolj privlačna za znanstvenike. Poleg ponudbe mest z zanimivo raziskovalno tematiko so začeli uvajati tudi shemo »dual career«, torej ponuditi zaposlitev tudi za priseljenčevega partnerja. Obstajajo posebni karierni načrti (tenure track) za znanstvenike povratnike.</p>
---	--

Avstrija

Manifestativne in simbolične geste	Vsaka od devetih avstrijskih zveznih dežel ima poseben organ, ki je pristojen za Avstrijce na tujem. Leta 1952 je bila ustanovljena krovna nevladna organizacija Auslandsösterreichwerk Weltbund, ki jo delno financira zvezna vlada, delno pa zvezne dežele.
Ukrepi za privabljanje, vračanje in zadrževanje visoko izobraženih	Avstrijska vlada je v svojem delovnem programu za obdobje 2013–2018 poseben sklop namenila vprašanju razvoja in raziskav, kjer so posebej izpostavljeni tudi ukrepi proti begu možganov (spodbujanje raziskav, odprtje mest za doktorske in podoktorske programe, spodbujanje izobraževanja domačih kadrov, koroški tehnološki park, itd.). Avstrija načrtno privablja podjetnike iz sosednjih (kulturno sorodnih) držav. Veliko pozornost namenjajo tudi privabljanju podjetnikov in dijakov ter študentov, ki bi po koncu šolanja ostali v Avstriji.
Administrativne, tehnične, birokratske olajšave ali ekonomsko-socialne olajšave	Avstrija pozna več davčnih ugodnosti za priseljene visoko kvalificirane, kot so zaposleni v znanstveni in raziskovalni dejavnosti in na področju znanosti in raziskovanja, umetnosti in športa. Hkrati obstaja nadomestilo za priselitev, ki krije stroške, ki so povezani s selitvijo v Avstrijo, učenjem nemščine in za vpis otrok v zasebne vrtce in šole.

Švedska

Ukrepi za privabljanje, vračanje in zadrževanje visoko izobraženih	Z namenom privabljanja podjetnikov so pogoji za pridobitev podjetniške vize nezahtevni. Enako velja tudi za zaposlitev v lastnem podjetju. Podjetje je mogočen ustanovitvi s simboličnim kapitalskim vložkom.
Ukrepi za vračanje pripadnikov zgodovinske diaspore	Izseljenim Švedinjam in Švedom je v podporo pri povezovanju v tujini in morebitnem vračanju na Švedsko organizacija Svenskar i Varlden. Podobna organizacija je tudi Swedes Worldwide – njeno poslanstvo je povezovanje več kot 660.000 Švedov in Švedinj, ki živijo v tujini.
Administrativne, tehnične, birokratske olajšave ali ekonomsko-socialne olajšave	Tisti, ki so pred izselitvijo živeli na Švedskem in imeli stalno dovoljenje za bivanje na Švedskem, lahko enostavno pridobijo novo dovoljenje za bivanje. Upoštevajo se tudi razlogi, zakaj se je nekdo izselil s Švedske. Če so bili med njimi razlogi, na katere človek ni mogel vplivati, so pogoji za ponovno pridobitev bivanja milejši.

Izrael

<p>Ukrepi ministrstva pristojnega za izseljence in diasporo</p>	<p>Leta 1983 so na izraelskem Ministrstvu za znanost in razvoj najavili ustanovitev centrov za privabljanje izobraženih Izraelcev nazaj domov. Centri delujejo v okviru izraelske diplomatsko-konzularne mreže.</p>
<p>Ukrepi za privabljanje, vračanje in zadrževanje visoko izobraženih</p>	<p>Programi za privabljanje visoko izobraženega kadra: 1) Program The Israel Brain Gain. Na mestu so zbrane informacije izvršilne oblasti, podjetniškega sektorja in akademskega sveta zanimive za morebitne povratnike v Izrael. 2) Program Back To Tech. Gre za sektorski ukrep, ki je namenjen predvsem pri privabljanju tehniške inteligence. 3) Program Study in Israel. S to shemo se privabljajo judovski študenti iz tujine – za namen študija ali daljšega obiska Izraela pridobijo potovalno štipendijo.</p>
<p>Materinski ukrepi za vračajoče ali izseljence</p>	<p>1) V sklopu programa Israel Brain Gain: pomoč pri iskanju zaposlitve, pomoč celotni družini pri selitvi v Izrael - pomoč pri urejanju birokratskih zadev in sprotno obveščanje o aktualnih dogodkih v skladu z interesi posameznika, med drugim tudi informacije o prostih delovnih mestih itd. 2) V sklopu Judovske agencije - pomoč pri prvih korakih ob vrnitvi, kako se prijaviti na tečaj hebrejščine, kako odpreti bančni račun, pridobiti/zamenjati vozniško dovoljenje, kako se lotiti prijave davkov itd. 3) Davčna reforma, ki omogoča olajšave novo priseljenim Izraelcem ali tistim, ki se vračajo po 10 ali več letih.</p>
<p>Ukrepi za vračanje pripadnikov zgodovinske diaspore</p>	<p>1) Birthright Israel. Gre za shemo, v okviru katere so organizirani izleti v Izrael z namenom spoznavanja izraelske kulture, dediščine in za navezovanje stikov. 2) Israeli Houses. Gre za projekt Ministrstva za alijo in integracijo, v sklopu katerega preko veleposlaništev in konzulatov v tujini izvajajo aktivnosti za vzdrževanje stikov z Izraelci, ki ne živijo v Izraelu. Nudijo prostor za svetovanje in usmerjanje vseh, ki jih zanima vrnitev domov ter podporo in svetovanje pri vrnitvi. 3) Judovska agencija za Izrael nudi pomoč priseljencem na različnih področjih vsakdana.</p>

PREGLED DOBRIH PRAKS IZDELAVE MULTIDIMENZIONALNEGA INDEKSA

Za namen preučitve primerov dobrih praks smo analizirali štiri svetovno uveljavljene indekse: Svetovni večdimenzionalni indeks revščine (*Global Multidimensional Poverty Index*), Indeks človeškega razvoja (*Human Development Index*), Indeks spolne neenakosti (*Gender Inequality Index*), Butanski indeks občutka srečnosti (*Bhutan Gross National Happiness Index*).

Svetovni večdimenzionalni indeks revščine letno izračuna stopnjo revščine v več kot 100 državah v razvoju. Dopolnjuje tradicionalne meritve finančne revščine, saj zajame ostale oblike revščine, kot so slab dostop do zdravstvene oskrbe, slab dostop do izobraževanja, nizek življenjski standard, torej meritve, ki jih ni mogoče razbrati na podlagi podatkov o bruto domačem produktu, stopnji javnega dohodka ali povprečnem dohodku. Vsakoletni izračun nastane v sodelovanju z Organizacijo združenih narodov. Indeks ima tri dimenzije za merjenje revščine: zdravje, izobrazba in življenjski standard. Najbolj kompleksna je zadnja dimenzije, saj ima kazalnike s področja posedovanja premoženja, urejenosti bivalnih pogojev, dostopa do elektrike in varne pitne vode, meri pa tudi dostopnost kanalizacijskega omrežja in sistema daljinskega ogrevanja. V dimenziji izobrazba sta kazalnika za merjenje dolžine šolanja in relativne vključenosti prebivalstva v izobraževalni sistem. V dimenziji zdravje pa sta kazalnika umrljivost otrok in dostop do hrane. Gre torej za standardizirani svetovni indeks, ki meri tveganje za revščino na globalni ravni, četudi v središče postavljene kazalnike, ki bolj zaznamujejo dežele v razvoju, zato je manj primeren za države blagostanja z dobro vzpostavljeno državno podporno socialno mrežo.

Zelo podobno je zasnovan Indeks človekovega razvoja (*Human Development Index*), ki je prav tako tesno povezan z Organizacijo združenih narodov. Indeks ima tri dimenzije: pričakovana življenjska doba, stopnja izobrazbe in življenjskega standarda prebivalstva.

Indeks spolne neenakosti meri prikrajšanost zaradi spola v treh dimenzijah – reproduktivno zdravje, opolnomočenje in trg dela – za toliko držav, kolikor dovoljujejo podatki razumne kakovosti. Namenjen je predvsem merjenju vloge žensk v nacionalnem kontekstu, s tem pa izvedenih nacionalnih politik za preprečevanje diskriminacije na podlagi spola. Indeks prikazuje hipotetično izgubo potencialnega človeškega razvoja, ob predpostavki, da je družbena enakopravnost predpogoj za hitrejši, enakomernejši in bolj pravičen razvoj. Neenakost žensk in moških meri v treh dimenzijah. Razpon meritev je od 0, kjer so ženske in moški enaki, do 1, kjer je en moški spol dominanten. Vrednosti indeksa so izračunane z uporabo meril neenakosti, upošteva je posplošitve, kar pomeni, da indeks temelji na splošnem povprečju posplošitev različnih vrst. Prvo združevanje ocene je geometrično povprečje med dimenzijami; srednje vrednosti, izračunane ločeno za ženske in moške, se nato seštejejo z uporabo harmonične srednje vrednosti med spoloma. V dimenziji zdravje sta kazalnika izključno za ženske (umrljivost vseh porodnic in rodnost mladostnic). V dimenziji opolnomočenje sta dva kazalnika (delež moške in ženske populacije s srednjo šolo ter delež moške in ženske zastopanosti v parlamentu), ki sta med seboj primerjana po spolu. V tretji dimenziji trg delovne sile so primerjani deleži zastopanosti obeh

spolov v piramidalni shemi trga delovne sile. Z upoštevanjem vseh treh dimenzij se izračuna ženski indeks, z upoštevanjem druge in tretje dimenzije pa moški indeks.

Butanski indeks sreče je sestavljen iz devetih dimenzij: psihološko dobro počutje, zdravje, izraba prostega časa in ravnovesje med delovnim in prostim časom, izobraževanje, kulturna raznolikost in odpornost, dobro upravljanje države, vitalnost skupnosti, ekološka raznolikost in odpornost ter življenjski standard. Devet področij vključuje 33 kazalnikov indeksa. Namen kazalnikov in področij je poudariti različne vidike dobrega počutja in človekovega razcveta ter različne načine zadovoljevanja temeljnih človeških potreb, ki vplivajo na občutek sreče. Indeks si prizadeva podati celovito in uravnoteženo oceno splošnega stanja posameznika v družbi. Vseh devet področij je enako uteženih na podlagi predpostavke, da je vsako področje enako pomembno. Znotraj vsakega področja so objektivni kazalniki deležni večje uteži, medtem ko so subjektivni kazalniki, temelječi na samoevalvaciji, manj obteženi.

Na podlagi skrbnega premisleka in ugotovitve, da je povrnitev oseb v lastno ali drugo okolje povezani s strukturnimi spremembami, tudi šokom ob preselitvi v tuje okolje, smo ocenili, da najboljše izhodišče za razvoj indeksa predstavlja Indeks spolne neenakosti. Prišleki se morajo soočiti z uveljavljeno hierarhijo, nevidnimi ovirami, tudi kulturno-zgodovinskimi pogojenimi omejitvami in predstavami.

IZDELAVA MULTIDIMENZIONALNEGA INDEKSA

Določitev dimenzij in indikatorjev

Določili smo pet dimenzij in pri vsaki določili kazalnike, znotraj njih pa po potrebi merila. Indeks ima naslednje dimenzije:

- Gospodarstvo
- Pravni red
- Odprtost družbe do priseljencev
- Zgodovina migracij
- Uradni jezik države

GOSPODARSTVO

Pri prvi dimenziji smo si na podlagi analiziranih tujih ukrepov zastavili vprašanja: Kakšna je ekonomska in družbenopolitična ureditev izbrane države in Slovenije? Kakšen pomen ima družbeno-ekonomska ureditev ter predstave o stanju v izbrani državi ali Sloveniji za uvedbo omenjenega ukrepa? Veliko ukrepov naslavlja vprašanje finančno privilegirane položaja povratnikov/prišlekov, zato smo si postavili vprašanje kakšne olajšave in ugodnosti lahko ponudi izbrana država ali Slovenija glede na stanje državnih financ, rasti bruto domačega produkta ter zastavljenih strateških usmeritev? Je Slovenija gospodarsko primerna/stabilna za uvedbo omenjenega ukrepa, torej v smislu uvedbe novih tehnoloških rešitev ali produktov? Kakšen je trg delovne sile, predvsem z vidika fleksibilnosti.

Določili smo tri enakovredne kazalnike: rast dodane vrednosti na zaposlenega, trg delovne sile in življenjski standard.

Dodana vrednost na zaposlenega meri produktivnost zaposlenega kot razmerje med dodano vrednostjo, ki jo ustvari podjetje, in številom zaposlenih, ki ustvarjajo dodano vrednost. Ustvarjajo jo tudi stroji in neotipljiv kapital, kot so inovacije, blagovne znamke, patenti, ugled družbe in podobno. Dodana vrednost na zaposlenega vpliva na splošno blaginjo. Na dvig dodane vrednosti pomembno vpliva strokovna usposobljenost kadra, zato je vključevanje usposobljenega kadra tako zelo pomembno za dvig dodane vrednosti. Za sprejem strokovnega kadra pa mora biti pripravljeno tudi gospodarstvo in celotna družba, torej z obstojem delovnih mest ali pogojev za nastanek novih delovnih z visoko (ali povišano) dodano vrednostjo na zaposlenega. Ključen je torej trend rasti dodane vrednosti na zaposlenega ter potencialni vpliv ukrepa na rast – v primeru upada števila zaposlenih dotok novih zaposlenih ima pozitivno vrednost, saj zmanjša negativno vrednost tako z vidika dodane vrednosti za zaposlenega kot tudi z vidika števila zaposlenih, ki ustvarjajo dodano vrednost.

Trg delovne sile se odraža na obsegu razpisov na borzi dela in z aktivnostjo agencij za iskanje visokokvalificiranih strokovnjakov. Pozitivna vrednost je razširitev sedanjega števila delojemalcev z enakovrstno zaposlitvijo ali nadomeščanjem bivših delojemalcev. Negativna enota je v primeru nasičenosti trga delovne sile s kadri z enakovrstnimi kompetencami, ob pogoju da to ne spodbudi nastanka novih delodajalcev.

Življenjski standard je finančno merljiv status posameznika v odnosu do celotne družbe v obravnavani skupini, četudi je pomembna individualna zaznava v odvisnosti do standarda spremljanih oseb. V predlogih za uvedbo davčne kapice – še posebej za privabljanje strokovnjakov - se kot spodnji prag za uvedbo tega ukrepa navaja 1,5 kratnik povprečne plače, zato smo to enoto prevzeli kot mejno vrednost – več predstavlja pozitivno merjenje, manj od praga predstavlja vrednost 0.

PRAVNI RED

V okviru druge dimenzije smo si postavili naslednja vprašanja: Kako pomembno vlogo igra pravni red države, če bi želeli uvesti izbrani ukrep? Kako razumljiv je pravni red v Sloveniji? Kakšen je postopek za ureditev statusa? Kakšna je ocena izobraževalnega sistema v Sloveniji (World University Ranking)? Kakšne olajšave nudijo slovenske univerze za ustanovitev podjetij?

Določenih je bilo pet enako uteženih kazalnikov z določenimi merili: razumljivost pravnega reda (na spletu dostopni veljavni pravni predpisi in zakonodaja), možnost ureditve statusa (ročnost postopkov in pogoji za ureditev statusa za prebivanje, zakonodajni ukrepi za povratne priseljence ali doseljence), pogoji za akademsko kariero ali ustanovitev podjetja (ocena izobraževalnega sistema, finančne olajšave in spodbude za ustanovitev podjetja), socialne bonitete (obstoje socialnih programov, ki jih lahko koristijo povratniki ali doseljenci, ocena kakovosti tovrstnih programov) in debirokratizacija (obstoje nacionalnih študij in raziskav o debirokratizaciji – ter s tem pripravljenih konceptualnih in praktičnih rešitev - in sprejete reforme na področju odpravljanja administrativnih ovir, vključno s poslovanjem v digitalnem okolju brez fizične prisotnosti vlagatelja).

		Delež	Merilo
25 %	Razumljivost pravnega reda		
	Javno objavljeni zakoni in predpisi	40 %	Javno objavljeni zakoni/predpisi
	Percepcija pravnega reda	60 %	Eurobarometer
25 %	Možnost ureditve statusa		
	Postopki in pogoji za ureditev statusa za prebivanje	65 %	Statistika trajanja postopkov (maksimalno število za ureditev v zakonskem roku)
	Zakonodajni ukrepi za povratne priseljence ali doseljence	35 %	Implementacija evropskih direktiv
25 %	Pogoji za akademsko kariero/ustanovitev podjetja		
	Ocena izobraževalnega sistema	40 %	World University Ranking
	Finančne olajšave in spodbude za ustanovitev podjetja	60 %	Eurostat
25 %	Socialne bonitete		
	Obstoj socialnih programov	50 %	Eurostat
	Ocena kakovosti programov	50 %	Evalvacije programov
25 %	Debirokratizacija		
	Obstoj nacionalnih študij in raziskav o debirokratizaciji	30 %	ResearchGate (ključne besede)
	Sprejete reforme v zadnjih treh letih na področju	70 %	Javne objave

ODPRTOST DRUŽBE DO PRISELJENCEV

V tej dimenziji smo si postavili vprašanja: Kako odprta je Slovenija za sprejem tujih študentov, predavateljev in raziskovalcev? Kako dostopne so informacije o Sloveniji; o izobraževalnem sistemu v Sloveniji? Kakšen je »proces« vključevanja v slovensko družbo? Je oseba deležna (dovolj) pomoči, je dovolj informirana, so informacije razumljive? Morda poteka prikrito favoriziranje delojemalcev slovenske narodnosti? Kakšna je socialna podporna mreža za tujce v Sloveniji? Kako je z dodatnimi olajšavami, aktivnostmi za tujce, programi za privabljanje, prirejanjem dogodkov, olajšavami za podjetniške vize.

		Delež	Merilo
25 %	Dostopnost informacij		
	Javna objava informacij v slovenskem in angleškem jeziku	60 %	Javne objave
	Pomoč uporabnikom	40 %	Delovni čas in evalvacija storitev
25 %	Socialna podporna mreža		
	Delujoča društva podpornikov	60 %	Poročila društva podpornikov
	Izvedba dogodkov in spoznavnih dogodkov	30 %	Organizacija dogodkov (vsaj 2 dogodka na mesec)
	Tutorski sistem	10 %	Delujoč tutorski sistem
25 %	Splošen občutek varnosti		
	Svetovni indeks varnosti	70 %	Uvrstitev Slovenije na lestvici
	Diskriminacija	30 %	Število vloženih ovadb zaradi diskriminacije, mobinga ali žaljenja
25 %	Integracija in reintergracija		
	Selitveni saldo visoko izobraženih	100 %	Statistični urad Republike Slovenije

ZGODOVINA MIGRACIJ

V okviru te dimenzije smo razpravljali o zgodovini emigracij v Sloveniji, o odnosu posameznikov in mnenjski voditeljev do vprašanja priseljencev, vključno s pripadniki ljudi, ki so se izselili iz Slovenije (in njihovih potomcev) po drugi svetovni vojni. Razpravljali smo o smiselnosti uvedbe ukrepa v Sloveniji. Podrobno smo diskutirali obstoj (nevidnih) ovir vezanih na vrsto izseljevanja/priseljevanja v preteklosti (na primer nekdanje izseljevanje zaradi politične represije)? Kakšne so razmere v slovenskih izseljeniških skupnosti po svetu z vidika povezanosti in oblikovanje skupinske (slovenske) identitete?

Ta dimenzija je predvsem namenjena skupini izseljencev, ki so domovino zapustili prisilno ali pa zaradi strahu zaradi političnega preganjanja, ali zaradi splošnega občutka nesvobode. Domnevamo, da obstajajo usedline nezaupanja pri izseljencih in njihovih potomcih, v družbi pa obstajajo stereotip kot

recidiv pretekle dobe. Glede na navedeno smo uporabili kvalitativni pristop, ki bo omogočil razumevanje življenjskih povezav, interakcij in stisk priseljencev pri vključevanju (ali reintegracij) v novo okolje, torej v okolje, ki bistveno odstopa od njihovih ukoreninjenih predstav.

Za to dimenzijo smo določili dva enakovredna kazalnika: kulturno-zgodovinski okvir in podporni mehanizmi za pomoč pri vračanju in integraciji priseljencev. V okviru prvega kazalnika je torej pozornost namenjena pomenu ukrepa glede pomena in vpliva obstoječih predsodkov, stereotipov in dilem na odločitve posameznika, ki razmišlja o selitvi, in pripravljenosti skupnosti na sprejem posameznikov, iz skupnosti, o kateri so skozi izobraževalni sistem pridobili uradni (ideološko odklonilen) pogled do dotične skupnosti. Pri drugem kazalniku pa bomo pozorni na ukrepe organizacij, katerih cilj je pomoč pri integracij ali reintegraciji pripadnikov »zgodovinske« skupnosti v novo slovensko družbo ter vpliv tovrstnih organizacij na zmanjšanje predsodkov.

URADNI JEZIK DRŽAVE

V okviru dimenzije je potekala razprava o dostopnosti informacij in storitev (npr. predavanj, gradiva na univerzah itd.) v lingui franci? Je izobraževalni sistem "prijazen" do tujcev? Smo usmerjeni k privabljanju tujih predavateljev in študentov? Je slovenski nacionalni cilj mednarodnost slovenskega akademskega okolja? Razpravljali smo o dostopnosti informacij na upravni enoti, v zdravstvenem sistemu?

Dimenzija je namenjena vrednotenju ukrepov, ki naslavljajo predvsem priseljence brez (tesnejših) povezav s slovenskim okoljem, ali pa za poročene sorodnike in potomcev posameznikov, ki so slovenski izseljenci ali njih potomci.

Določena sta bila dva enakovredna kazalnika: dostopnost informacij v angleščini in promocija domačega jezika. Kazalnika ponazarjata pričakovanje, da mora priseljenec stvari razumeti v njemu razumljivem jeziku (lingua franca), torej za izpolnjevanje vseh funkcionalno pomembnih zadev v družbi, za poglobljeno – naravno – vpetost v lokalno okolje pa je nujno znanje uradnega jezika. Na podlagi ocene, da obstaja interes pri priseljencih, ki si izberejo Slovenijo kot kraj prebivanja, za učenje slovenskega jezika, smo določili kot merilo dostopnost cenovno dostopnih javnih tečajev za priseljence.

Določitev uteži med dimenzijami

Indeks se lahko oblikuje po postopku bodisi obteženega bodisi neobteženega ocenjevanja. Pri neobteženem načinu vsaka izmed dimenzij predstavlja enak del celote, pri obteženem pa se sprti določi, katere dimenzije so za specifični ukrep bolj relevantne, torej tisti kazalniki, ki so bolj pomembni za uspešno realizacijo ukrepa, zato imajo sorazmerno večjo težo pri ocenjevanju posamičnega ukrepa.

Na podlagi razprave o dimenzijah, določitvi kazalnikov ter podrednih meril, smo se odločili za obteženo ocenjevanje. Skupna vrednost vseh petih dimenzij je 1, razdelitev deleža po dimenzijah pa je specifična glede na ukrep, ki ga ocenjujemo. Uteži so torej med 0 in 1, seštevek vseh petih dimenzij pa je 1. Ocena posamezne dimenzije je zmnožek uteži in ocene dimenzije (dimenzija x pomembnost prvega ukrepa, druga dimenzija x pomembnost drugega ukrepa, n-dimenzija x pomembnost n-ukrepa). Skupni seštevek celotne tabele (to je ocene vsake izmed dimenzij) predstavlja končno oceno oziroma indeks, ki je med 0 in 5 (0 = ukrep popolnoma neizvedljiv v Sloveniji, 5 = ukrep popolnoma izvedljiv v Sloveniji). Pri vrednotenju vsakega izmed ukrepov smo dodali tudi razlago uteži in ocen vsake dimenzije.

TESTNO VREDNOTENJE UKREPOV

Izdelave multidimenzionalnega indeksa vrednotenja ukrepov za privabljanja tujih in vračanja domačih strokovnjakov je piloten projekt, zato smo najprej izvedli testno vrednotenje ukrepe, po zgoraj opisanem obteženem načinu, z uporabo kvantitativnih in kvalitativnih pristopov. V naslednjem koraku je bila izvedena notranja validacija, še posebej pri določitvi uteži za posamezno dimenzijo. Največ razprav o določitvi uteži je bilo pri določanju uteži za drugo, četrto in peto dimenzijo. Tukaj smo si predvsem zastavili vprašanje, v kakšnem obsegu bi morali upoštevati ciljno naravnost ukrepa za izbrano državo, še posebej okoliščine, ki jih opredeljujemo s kvalitativnimi metodami, in v kolikšnem obsegu primernost in izvedljivost ukrepa za Slovenijo. Sprejeta je bila rešitev, da bomo polovičen delež pri oceni namenili kakovosti ukrepa, polovičen delež pa za njegovo primernost in izvedljivost v slovenskem okolju. Tukaj gre predvsem za ukrepe, ki imajo visoko obtežitev v četrti in peti dimenziji, torej nišno targetirajo posameznike v okviru ukrepov zgodovinske pomiritve in pravičnosti ali za privabljanje vrhunskih strokovnjakov, iščoč državo, katere bi radi postali polnopravni in aktivni državljani.

Nato je bilo razdeljenih 43 ukrepov med člane raziskovalne skupine, ki so vrednotili ukrepe po opisanem obteženem načinu. Po izvedenem vrednotenju je sledila medsebojna validacija ukrepov. Ukrepe, razdeljene in vrednotene v prejšnji fazi, smo ponovno razdelili med člane raziskovalne skupine tako, da je vsak recenziral ukrepe drugega člana skupine. Komentarje, ideje in pomisleke smo vpisovali v skupni dokument in jih na sestanku ponovno pregledali. Tako smo zagotovili, da smo vsi člani raziskovalne skupine uporabili enoten način vrednotenja in da so naša mnenja glede obteževanja in ocen pri ukrepih poenotena.

Vrednotenje ukrepov in programov.

Španija

Plan Retorno				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,3	Utež: 0,2	Utež: 0,1	Utež: 0,4	Utež: 0
Ocena: 4	Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena: 1
Skupaj: 1,2	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,3	Skupaj: 1,6	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 3,3				

Mladinski program »Youth Guarantee and Youth Employment Initiative«				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,2	Utež: 0,2	Utež: 0,1	Utež: 0,5	Utež: 0
Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena: 1
Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,3	Skupaj: 2	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 3,5				

Svet španskih rezidentov na tujem				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,3	Utež: 0,3	Utež: 0	Utež: 0,4	Utež: 0
Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 1
Skupaj: 0,9	Skupaj: 0,9	Skupaj: 0	Skupaj: 1,2	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 3,0				

Ukrepi za poklicno usposabljanje povratnikov, nadomestilo za brezposelnost, zdravstveno nego, pokojnine starejših itd.				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,5	Utež: 0,3	Utež: 0,1	Utež: 0,1	Utež: 0
Ocena: 4	Ocena: 5	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 4
Skupaj: 2	Skupaj: 1,5	Skupaj: 0,4	Skupaj: 0,4	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 4,3				

Tematika diaspore v programih političnih strank				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,1	Utež: 0,1	Utež: 0,2	Utež: 0,5	Utež: 0,1
Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 5	Ocena: 4
Skupaj: 0,3	Skupaj: 0,4	Skupaj: 0,8	Skupaj: 2,5	Skupaj: 0,4
OCENA UKREPA: 4,4				

Davčne olajšave za podjetnike				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,6	Utež:0,3	Utež: 0	Utež: 0	Utež: 0,1
Ocena: 4	Ocena: 3	Ocena:	Ocena:	Ocena: 4
Skupaj: 2,4	Skupaj: 0,9	Skupaj:	Skupaj:	Skupaj: 0,4
OCENA UKREPA: 3,7				

Vključitev izseljencev in diaspore v ustavo				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0	Utež: 0,6	Utež: 0	Utež: 0,3	Utež: 0,1
Ocena: 2	Ocena: 5	Ocena: 1	Ocena: 4	Ocena: 2
Skupaj: 0	Skupaj: 3,0	Skupaj: 0	Skupaj: 1,2	Skupaj: 0,2
OCENA UKREPA: 4,4				

Organiziranost izvršilne oblasti - funkcionar za izseljence				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0	Utež: 0,7	Utež: 0	Utež: 0,3	Utež: 0
Ocena: 1	Ocena: 5	Ocena: 1	Ocena: 3	Ocena: 1
Skupaj: 0	Skupaj: 4	Skupaj: 0	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 4,6				

Pozitivna diskriminacija za vračanje do pripadnikov skupnosti, ki so bili v preteklosti deležni preganjanja				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,1	Utež: 0,3	Utež: 0	Utež: 0,4	Utež: 0,2
Ocena: 3	Ocena: 5	Ocena: 1	Ocena: 5	Ocena: 3
Skupaj: 0,3	Skupaj: 1,5	Skupaj: 0	Skupaj: 2,0	Skupaj: 0,6
OCENA UKREPA: 4,4				

Portugalska

Program Regressar				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,1	Utež: 0,4	Utež: 0,1	Utež: 0,3	Utež: 0
Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 4
Skupaj: 0,3	Skupaj: 1,6	Skupaj: 0,4	Skupaj: 1,2	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 3,5				

Sklop programov, namenjenih specifično portugalskim državljanom, ki živijo v tujini in se želijo vrniti na Portugalsko				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,2	Utež: 0,3	Utež: 0,1	Utež: 0,4	Utež: 0
Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 4
Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,9	Skupaj: 0,1	Skupaj: 1,6	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 3,2				

Država ščiti svoje državljane/rojake na tujem, jim nudi konzularne storitve, jim omogoča učenje materinščine ter podpira povezovanje skupnosti.				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,1	Utež: 0,4	Utež: 0	Utež: 0,2	Utež: 0,3
Ocena: 2	Ocena: 3	Ocena: 1	Ocena: 4	Ocena: 4
Skupaj: 0,2	Skupaj: 1,2	Skupaj: 0	Skupaj: 0,8	Skupaj: 1,2
OCENA UKREPA: 3,4				

Posebna organizacijska enota izvršne oblasti za sodobne izseljence, povratnike ter podporo izseljenskih investicij v matico.				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,6	Utež: 0,2	Utež: 0	Utež: 0,2	Utež: 0
Ocena: 4	Ocena: 3	Ocena: 1	Ocena: 3	Ocena: 1
Skupaj: 2,4	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 3,6				

Pisarna dobrodošlice za pomoč pri vračanju oziroma koncept "ene pisalne mize".				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,2	Utež: 0,3	Utež: 0,1	Utež: 0,1	Utež: 0,3
Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena: 2	Ocena: 2	Ocena: 4
Skupaj: 0,6	Skupaj: 1,2	Skupaj: 0,2	Skupaj: 0,2	Skupaj: 1,2
OCENA UKREPA: 3,4				

Vrednotenje programa vračanja izseljencev in njihovih potomcev na Portugalsko ter vrednotenje prispevka diaspore k razvoju države				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,2	Utež: 0,2	Utež: 0,2	Utež: 0,2	Utež: 0,2
Ocena: 5	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 5	Ocena: 5
Skupaj: 1	Skupaj: 0,8	Skupaj: 0,8	Skupaj: 1	Skupaj: 1
OCENA UKREPA: 4,6				

Finančne ugodnosti v sklopu programa Regressar				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,5	Utež: 0,3	Utež: 0,1	Utež: 0,1	Utež: 0
Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 4
Skupaj: 2	Skupaj: 1,2	Skupaj: 0,4	Skupaj: 0,4	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 4,0				

Italija

Več različnih programov za vračanje diplomantov, raziskovalcev in predavateljev (recimo shema Rientro dei Cervelli)				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,3	Utež: 0,3	Utež: 0	Utež: 0,2	Utež: 0,2
Ocena: 5	Ocena: 3	Ocena: 5	Ocena: 5	Ocena: 5
Skupaj: 1,5	Skupaj: 0,9	Skupaj: 0	Skupaj: 1	Skupaj: 1
OCENA UKREPA: 4,4				

Vračanje potnih stroškov in stroškov za prvo nastanitev, vračanje prispevkov za gradnjo in obnovo prvega doma, dodelitev nepovratnih sredstev v korist beneških emigrantov, ki so si po vrnitvi v beneško regijo na regionalnem ozemlju zagotovili nakup, gradnjo ali obnovo hiše

1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,3	Utež: 0,3	Utež: 0,2	Utež: 0	Utež: 0,2
Ocena: 2	Ocena: 1	Ocena: 1	Ocena: 1	Ocena: 1
Skupaj:0,6	Skupaj: 0,3	Skupaj: 0,2	Skupaj: 0	Skupaj: 0,2
OCENA UKREPA: 1,3				

Program Rita Levi Montalcini, Lombardia is Research and Inovation (namenjen mladim raziskovalcem v raziskovalnih in inovativnih centrih), Brain Back Umbria, SPIN – Supporting Principal Investigators, program Master's and Back

1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,7	Utež: 0,3	Utež: 0	Utež: 0	Utež: 0
Ocena: 5	Ocena: 3	Ocena: 1	Ocena: 1	Ocena: 1
Italija	Skupaj: 0,9	Skupaj: 0	Skupaj: 0	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 4,4				

Program Youth seminar of Friuli Venezia Giulia - Furlanija Julijska Krajina

1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,1	Utež: 0	Utež: 0	Utež: 0,6	Utež: 0,3
Ocena: 3	Ocena: 1	Ocena: 0	Ocena: 5	Ocena: 4
Skupaj: 0,3	Skupaj: 0	Skupaj: 0	Skupaj: 3	Skupaj: 1,2
OCENA UKREPA: 4,5				

Irska

Program »The Gathering Ireland« (2013)

1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,3	Utež: 0,2	Utež: 0,1	Utež: 0,3	Utež: 0,1
Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 4
Skupaj: 0,9	Skupaj: 0,8	Skupaj: 0,4	Skupaj: 1,2	Skupaj: 0,4
OCENA UKREPA: 3,7				

Global Irish				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,25	Utež: 0,15	Utež: 0,1	Utež: 0,4	Utež: 0,1
Ocena: 4	Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena:4	Ocena: 4
Skupaj: 1	Skupaj: 0,45	Skupaj: 0,4	Skupaj: 1,6	Skupaj: 0,4
OCENA UKREPA: 3,85				

Strateški dokument »Ireland's Diaspora Policy« (2020)				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,2	Utež: 0,4	Utež: 0,2	Utež: 0	Utež: 0,2
Ocena: 4	Ocena: 3	Ocena: 5	Ocena: 3	Ocena: 4
Skupaj: 0,8	Skupaj: 1,2	Skupaj: 0,8	Skupaj: 0	Skupaj: 0,8
OCENA UKREPA: 3,6				

Program »Aisling Return to Ireland«				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,2	Utež: 0,3	Utež: 0,1	Utež: 0,4	Utež: 0
Ocena: 2	Ocena: 2	Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 4
Skupaj: 0,4	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,3	Skupaj: 1,2	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 2,5				

Člen o pomenu in vlogi irskih izseljencih v irski ustavi				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0	Utež: 0,3	Utež: 0	Utež: 0,7	Utež: 0
Ocena: 0	Ocena: 5	Ocena: 0	Ocena: 5	Ocena: 3
Skupaj: 0	Skupaj: 1,5	Skupaj: 0	Skupaj: 3,5	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 5				

Organizacija izvršilne oblasti za področje diaspore				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0	Utež: 0,6	Utež: 0	Utež: 0,4	Utež: 0
Ocena: 0	Ocena: 5	Ocena: 0	Ocena: 4	Ocena: 0
Skupaj: 0	Skupaj: 3,0	Skupaj: 0	Skupaj: 1,6	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 4,6				

»Ireland's Diaspora Policy« (2020) – digitalna komponenta				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,3	Utež: 0,5	Utež: 0,1	Utež: 0	Utež: 0,1
Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 3	Ocena: 5	Ocena: 4
Skupaj: 1,2	Skupaj: 2	Skupaj: 0,3	Skupaj: 0	Skupaj: 0,4
OCENA UKREPA: 3,9				

Program »Safe Home«				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,4	Utež: 0,2	Utež: 0,2	Utež: 0	Utež: 0,2
Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 2	Ocena: 5	Ocena: 3
Skupaj: 1,2	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,4	Skupaj: 0	Skupaj: 0,6
OCENA UKREPA: 2,8				

Skupek programov za privabljanje in vračanje visoko izobraženih: program The Gathering Ireland, spletna platforma Diaspora Global Skills Locator, štipendijski program Local Diaspora Engagement Fund, Programme for Research in Third Level Institutions (PRTL)				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,4	Utež: 0,2	Utež: 0	Utež: 0,2	Utež: 0,3
Ocena: 5	Ocena: 5	Ocena:	Ocena: 5	Ocena: 3
Skupaj: 2	Skupaj: 1	Skupaj: 0	Skupaj: 1	Skupaj: 0,9
OCENA UKREPA: 4,9				

Nemčija

Privabljanje Judov in njihovih potomcev v Nemčijo				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,4	Utež: 0,1	Utež: 0,25	Utež: 0,15	Utež: 0,1
Ocena: 4	Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena: 4
Skupaj: 1,6	Skupaj: 0,3	Skupaj: 0,75	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,4
OCENA UKREPA: 3,65				

Shema Dual Career&Tenure track				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,2	Utež: 0,2	Utež: 0,3	Utež: 0	Utež: 0,3
Ocena: 5	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 4
Skupaj: 1	Skupaj: 0,8	Skupaj: 1,2	Skupaj: 0	Skupaj: 1,2
OCENA UKREPA: 4,2				

Ustavno določilo (116. člen nemške ustave) o zgodovinskih pravicah pripadnikov nemškega naroda				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0	Utež: 0,3	Utež: 0	Utež: 0,7	Utež: 0
Ocena: 0	Ocena: 5	Ocena: 0	Ocena: 5	Ocena: 3
Skupaj: 0	Skupaj: 1,5	Skupaj: 0	Skupaj: 3,5	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 5				

Informacijska služba za izseljence in v tujini zaposlene osebe				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0	Utež: 0,6	Utež: 0	Utež: 0,4	Utež: 0
Ocena: 0	Ocena: 5	Ocena: 0	Ocena: 4	Ocena: 0
Skupaj: 0	Skupaj: 3,0	Skupaj: 0	Skupaj: 1,6	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 4,6				

Avstrija

Organizacija »Auslandsösterreichwerk Weltbund«				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,2	Utež: 0,5	Utež: 0	Utež: 0,3	Utež: 0
Ocena: 3	Ocena: 2	Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 2
Skupaj: 0,6	Skupaj: 1	Skupaj: 0	Skupaj: 0,9	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 2,5				

Pomoč in olajšave povratnikom ali priseljencem				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,1	Utež: 0,4	Utež: 0,3	Utež: 0	Utež: 0,2
Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 2
Skupaj: 0,3	Skupaj: 1,2	Skupaj: 0,9	Skupaj: 0	Skupaj: 0,4
OCENA UKREPA: 2,8				

Ukrepi znanstvene politike z namenom privabljanja talentiranih posameznikov				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,4	Utež: 0,15	Utež: 0,2	Utež: 0,25	Utež: 0
Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 3
Skupaj: 1,2	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,8	Skupaj: 1	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 3,6				

Švedska

Pomoč in olajšave povratnikom ali priseljencem				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,2	Utež: 0,3	Utež: 0,1	Utež: 0,3	Utež: 0,1
Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena: 3
Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,9	Skupaj: 0,3	Skupaj: 1,2	Skupaj: 0,3
OCENA UKREPA: 3,3				

Sistem podeljevanja dovoljenje za prebivanje				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,2	Utež: 0,25	Utež: 0,25	Utež: 0,15	Utež: 0,05
Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena: 3
Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,75	Skupaj: 0,75	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,15
OCENA UKREPA: 2,85				

Organizaciji za povezovanje švedskih izseljencev: Svenskar i Varlden Swedes Worldwide				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,15	Utež: 0,15	Utež: 0,1	Utež: 0,6	Utež: 0
Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 3	Ocena: 3
Skupaj: 0,45	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,4	Skupaj: 1,8	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 3,25				

Izrael

Programi za privabljanje visoko izobraženega kadra: 1) The Israel Brain Gain Program; 2) Back To Tech; 3) Study in Israel; 4) Rekrutiranje talentiranih študentov in raziskovalcev				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,3	Utež: 0,2	Utež: 0,2	Utež: 0,2	Utež: 0,1
Ocena: 5	Ocena: 4	Ocena: 3	Ocena: 3	Ocena: 3
Skupaj: 1,5	Skupaj: 0,8	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0,3
OCENA UKREPA: 3,8				

Ustanovitev centrov za vračanje visoko kvalificiranih Izraelcev nazaj domov				
1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,6	Utež: 0,25	Utež: 0	Utež: 0,15	Utež: 0
Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 3	Ocena: 4	Ocena: 3
Skupaj: 2,4	Skupaj: 1	Skupaj: 0	Skupaj: 0,6	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 4				

Programi organizacij »Brightright Israel«, »Israeli Houses« in Judovska agencija za Izrael

1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,3	Utež: 0,1	Utež: 0,1	Utež: 0,5	Utež: 0
Ocena: 5	Ocena: 3	Ocena:3	Ocena: 5	Ocena: 2
Skupaj: 1,5	Skupaj: 0,3	Skupaj: 0,3	Skupaj: 1,5	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 3,6				

"Materinski ukrepi" za vračajoče ali izseljene, socialne bonitete

1.	2.	3.	4.	5.
Utež: 0,3	Utež: 0,1	Utež: 0,1	Utež: 0,5	Utež: 0
Ocena: 4	Ocena: 4	Ocena: 2	Ocena: 5	Ocena: 2
Skupaj: 1,2	Skupaj: 0,4	Skupaj: 0,2	Skupaj: 2,5	Skupaj: 0
OCENA UKREPA: 4,3				

IZBOR UKREPOV, KI JIH JE SMISELNO VPELJATI V SLOVENIJI

Na podlagi analize ukrepov, upoštevaje sedanje stanje v Sloveniji, smo pripravili seznam ukrepov, ki bi jih bilo mogoče vpeljati v Sloveniji.

Španija	Plan Retorno
Portugalska	Oddelek za iskanjem potencialnih investitorjev med izseljenci za investiranje na Portugalskem
Portugalska	Programa Regressar
Portugalska	Sistem "Espaco Cidadao" - koncept "ene pisalne mize"
Italija	Program Rientro dei Cervelli
Italija	Program Rita Levi Montalcini, program Lombardia is Research and Inovation, program Brain Back Umbria, program SPIN – Supporting Principal Investigators, program Master's and Back
Italija	Program Youth seminar of Friuli Venezia Giulia.
Irska	Program The Gathering Ireland
Irska	Program Global Irish – Ireland's Diaspora Policy
Irska	Spletna platforma Diaspora global skills locator
Irska	Štipendijski program Local Diaspora Engagement Fund
Irska	Programme for Research in Third Level Institutions (PRTL)
Nemčija	Privabljanje Judov in njihovih potomcev
Nemčija	Shema »dual career«
Avstrija	Ukrepi za privabljanju podjetnikov in dijakov ter študentov, ki bi po koncu šolanja ostali v Avstriji
Izrael	Programi za privabljanje visoko izobraženega kadra: 1) The Israel Brain Gain Program (ponujal je informacije vladnih organov, industrije, akademskih organizacij, raziskovalnih institucij itd.) 2) Back To Tech (fokus na industrijski in visokotehnološki stroki), 3) Study in Israel (privabljanje tujih študentov), rekrutiranje akademskih talentov, razne štipendije, itd.

Program Retorno

Država: Španija

Ocena: 3,7

Plan Retorno je skupek petdesetih ukrepov na področju podpore povratnikom na področju profesionalne poti, spodbujanja raziskovalne dejavnosti, načrtovanju vrnitve in namestitve, ustvarjanja pogojev za sodelovanje s španskimi organizacijami, vzpostavitve pozitivnega ambienta za vračanje ter tudi psihološke podpore povratnikom. Plan Retorno je namenjen predvsem privabljanju tistih, ki so se izselili iz Španije pred kratkim, še posebej zaradi učinkov gospodarske krize in varčevalnih ukrepov.

Ocenjevanje po dimenzijah nam daje naslednjih vpogled. Uradni jezik ne igra velike vloge, saj je Plan Retorno namenjen Špancem, ki so pred kratkim zapustili Španijo. Jezik je pomemben za partnerja izseljenca, če ne govori špansko. Podobna velja tudi za pravni red. Zaradi kratke časovne oddaljenost od izselitve pa tudi težko govorimo o pomenu zgodovine emigracij ali odprtosti družbe do priseljencev. Ključna dimenzija je gospodarstvo, saj je ocena, da gre za začasno odseljene osebe, ki so se pripravljene vrniti v Španijo.

Plan Retorno je torej celosten razmislek o privabljanju pretežno mladih izseljencev, mobilnih prebivalcev. Država je za povratnike pripravila vrsto ukrepov, vključno s psihološko pomočjo. Ob tem pa je Španija izvedla tudi medijsko kampanjo, s čimer je sporočila morebitnim kandidatom za vrnitev, da jih ceni in potrebuje. Plan Retorno lahko služi kot primer dobre prakse, še posebej z vidika promocije ukrepov, saj nagovarja tako izseljence kot domačo javnost, ter s tem krepi zavedanje pomena človeškega kapitala za blagostanje družbe in posameznika.

Oddelek za iskanjem potencialnih investitorjev med izseljenci za investiranje na Portugalskem

Država: Portugalska

Ocena: 3,6

Na portugalskem ministrstvu za zunanje zadeve, znotraj urada državnega sekretarja, ki je pristojen za diasporo in konzularne zadeve, je oddelek zadolžen za iskanje potencialnih investitorjev med izseljenci za investiranje na Portugalskem. Oddelek vsakega investitorja vseskozi spremlja in aktivno podpira, ne glede na velikost investicije. Organizira sestanke z drugimi državnimi organi, pomaga pri postopkih, nudi subvencije, poveže investitorje z izvozniki in podobno. Namen je koordinacija javnih resursov na osnovi pristopa vse na enem mestu za potencialne investitorje. Gre tudi za predstavitve na različnih sejnih, poslovnih srečanjih, multilateralah in podobno. S tem namenom je bila ustanovljena tudi javna gospodarska agencija AICEP Portugal Global. Izven Portugalske deluje okoli 2000 portugalskih organizacij, ki jih država financira. V zadnjih letih pa je poseben fokus namenjen mreži visoko izobraženih (predvsem z znanstvenega, izobraževalnega in kulturno umetniškega področja), posebej z namenom povezovanja in izmenjave izkušenj.

Ukrep je najbolj relevanten z vidika ekonomije, saj je Portugalska takšen oddelek uvedla predvsem z namenom spodbujanja investicij iz diaspore v matično domovino. Tudi spodbujanje povratništva je zelo vezano na iskanje delovne sile, ki jo država potrebuje, zato je za ta ukrep ključna dimenzija gospodarstvo. Določena manjša utežitev je še za zgodovino migracij, saj država povratnike in investitorje išče, če slednji sploh obstajajo, torej če je bila deležna izseljevanja, ter pravnemu redu, saj je potrebno takšno organizacijsko enoto ustrezno normativno urediti ter sistemsko umestiti v sistem državne uprave. Z vidika odnosa do priseljencev in uradnega jezika ukrep ni relevanten, zato tam utežitve ni.

Tudi za Slovenijo bi ukrep zagotovo bil najbolj relevanten z vidika gospodarstva, saj država potrebuje investicije iz tujine za spodbujanje gospodarske rasti, ob tem pa ji tudi primanjkuje delovne sile. A niso dodeljene najvišje ocene, saj se Slovenija na delovno silo in investicije iz diaspore vendarle ne tako zanaša kot nekatere druge države in tega ne postavlja tako v ospredje. Srednja ocena za pravni red, saj bi takšen oddelek lahko bil ustanovljen, a bi bilo potrebno izvesti večje pravne spremembe in poskrbeti za ustrezno usposabljanje izvajalcev. Slovenija ima na tujem veliko izseljencev, da bi to lahko razumela kot potencial za investicije in delovno silo, a spet ne v takšnem obsegu kot nekatere druge države. Ukrep je mogoče izpeljati bodisi po portugalskem zgledu bodisi v kontekstu aktivne gospodarske diplomatske politike z vključitvijo izseljencev kot bolj verjetnih investitorjev v Slovenijo in slovenska podjetja ali pri ustanavljanju podjetij ter digitalnih nomadov.

Sistem "Espaco Cidadao" - koncept "ene pisalne mize"

Država: Portugalska

Ocena: 3,6

Sistem "Espaco Cidadao" - koncept "ene pisalne mize", kjer se lahko uredi več kot šestdeset storitev, ki spadajo pod pristojnost izvršilne oblasti. Vstopne točke so na večjih diplomatsko-konzularnih predstavništvih ter na nivoju regij znotraj države. Velika pozornost je torej namenjena čim bolj preprostem pridobivanju informacij – vse na enem mestu. Stranka tako na enem upravnem okencu lahko uredi zadeve, ki se dotikajo različnih ministrstev in področij (npr. tako s področja davkov, kot sociale, zaposlitve, izobraževalno-vzgojnega področja itd.). Podobnih ukrepov se poslužujejo tudi druge države, a nikjer jim ni uspelo tako izrazito poenostaviti in poenotiti stvari, da je na enem mestu možno urediti kar šestdeset zadev. Pri nekaterih državah (kot je Portugalska) je možnost upravne zadeve tudi urediti, nekatere države pa na enem mestu ponujajo le informacije.

Gre za ukrep, kjer je utežitev med vsemi petimi dimenzijami relativno enakomerno porazdeljena, vendar je najbolj relevantna pravna dimenzija, saj je potrebno takšen organ ustrezno umestiti, da so njegove storitve izvedljive, ki običajno segajo pod pristojnosti različnih državnih organov. Nadpovprečno relevanten je tudi z vidika uradnega jezika, saj pripadniki starejše diaspore (lahko) ne govorijo več jezika in če jim pri urejanju uradnih zadev pomaga večš uradnik, to zagotovo olajša selitev. Tudi sodobni izseljenci imajo pogosto partnerje druge narodnosti, ki niso večji jezika partnerja in jim takšna storitev zelo olajša proces selitve. Določena utež je tudi z dimenzije državne ekonomije, saj takšen način pomoči pri vračanju privablja novo delovno silo. Minimalna utežitev tudi za odnos do priseljencev, saj lahko gre za partnerje tujce, ki se jim s tem lajša priseljevanje ter minimalna utežitev za zgodovino izseljevanja, saj takšni ukrepi pomagajo tudi selitvah pripadnikov zgodovinske diaspore, ki nima več tam živega stika z državo in ne pozna podrobno državne ureditve. Z vidika Slovenije največ sta najpomembnejša pravni red in uradni jezik, zato prejmeta največ točk. Pravni red ker bi gotovo bil pomemben izziv kako pravno urediti, da bi lahko ena pisarna dobrodošlice opravljala številne uradne postopke in nudila nasvete z najrazličnejših področij (a ne najvišja ocena ker to vendarle ob primerni volji ne bi bilo nemogoče); uradni jezik pa ker ima veliko sodobnih slovenskih izseljencev na tujem (ker smo majhen narod) partnerje tujce, za katere bi bila takšna storitev še posebej pomembna ter ker imamo tudi pripadnike diaspore, ki ne govorijo več slovensko, a bi bili zainteresirani za priselitev v Slovenijo. Srednja ocena tudi za državno ekonomijo, saj Slovenija potrebuje delovno silo, to pa bi olajšalo in spodbujalo njen prihod (in to takšne, ki jo je lažje integrirati zaradi slovenskih korenin). Manjši oceni tudi za odprtost družbe do priseljencev, saj bi se to vendarle dotikalo tudi partnerjev tujcev (ni pa to osrednji fokus) ter zgodovine migracij, saj bi se tega ukrepa lahko poslužili tudi potomci preteklih izselitvenih valov, četudi osrednji fokus ni na njih.

Gre za primer dobre prakse, torej je mogoča uvedba v Sloveniji brez večjih prilagoditev, upošteva portugalske izkušnje in domače primere dobre prakse, recimo sistem SPOT.

Program Regressar

Država: Portugalska

Ocena: 3,5

Program Regressar je portugalski državni program, ki spodbuja vračanje izseljenih Portugalcev in njihovih potomcev s finančnimi olajšavami, spodbuja odprtje podjetja na Portugalskem, ureja priznavanje dosežene izobrazbe in podobno.

Za izvedbo in evalvacijo ter morebitno nadgradnjo ukrepov je ključno, da med seboj sodelujejo ministrstva. Močan poudarek je na spodbujanju podjetništva na Portugalskem, Odprtost družbe do priseljencev tukaj nima ključne vloge, saj gre za Portugalce, ki so bili izven države vsaj 3 leta – to je tiste, ki so se izselili v preteklih letih - sklepamo, da ne gre za emigrante iz prejšnjih valov izseljevanja (tako kot pri španskem programu Retorno). Zgodovina emigracij je po obtežitvi na drugem mestu, saj je narava programa odvisna od trendov izseljevanja v preteklosti. Menimo, da je trend izseljevanja predvsem mladih izobražencev v Sloveniji primeren za uvedbo ukrepov program Regressar. Uradni jezik ne igra pomembne vloge pri omenjenih ukrepih, razen za partnerje izseljenih, ki so tujci. Menimo, bi bili lahko program prenesli v Slovenijo, vsaj v delu, ki se navezuje na premagovanje administrativnih ovir in olajšav za ustanovitev podjetij v Sloveniji.

Program Youth seminar of Friuli Venezia Giulia

Država: Italija

Ocena: 4.5

Takšno vrsto programov, pogosto imenovanih "root searching trips", organizira kar nekaj držav, kot so Izrael, Armenija, Severna Makedonija in Madžarska. V Italiji se zaradi zgodovinske raznolikosti države ti programi organizirajo na ravni dežel.

Razlogi za organizacijo takšnih programov so v italijanskem primeru predvsem zgodovinski. Ti programi nagovarjajo potomce preteklih valov emigracije in jim predstavljajo domovino prednikov ter poskušajo navezati stik z njo. Zato je največja utež namenjena zgodovini emigracij. Prav tako je pomemben jezik, saj je predpogoj za udeležbo na teh programih obisk tečaja italijanskega jezika in kulture v lokalnem centru Dante Alighieri, ki ima svoje enote po vsem svetu. Pomen jezika in asimilatorna narava takih politik se kaže tudi pri potomcih beneških Slovencev, ki so jih izselili kot slovansko grožnjo, vendar so v novem okolju skrbeli, da je italijanščina prevladala nad slovenskimi narečji. Državni ekonomiji je dana minimalna utež, saj takšni programi spodbujajo sodelovanje alumni programov z Italijo ali celo preselitev vanjo, čeprav na primeru Furlanije-Juljske krajine ni videti velikih uspehov.

Zanimivo je, da Slovenija nikoli ni razvila takšnega programa, kar nadomešča civilna družba. To vključuje gostovanja maturantov iz Argentine pod vodstvom Slovenije v svetu, jezikovne tabori za otroke pod vodstvom Svetovnega slovenskega kongresa, podobne tečaje pod vodstvom Slovenske izseljenske matice, Višarske dneve mladih pod vodstvom Rafaelove družbe in študijske obiske v Sloveniji, ki jih organizira ASEF. Tudi za Slovenijo bi uvedba takšnega programa imela smisel, saj je razlog predvsem v zgodovini migracij. Pomemben je tudi jezik, saj so nekateri tabori namenjeni učenju slovenščine. Iz programa ASEF vidimo, da se kar nekaj argentinskih udeležencev nato odloči za preselitev v Slovenijo. Opozarjamo, da bi bilo treba, če bi država uvedla tak program, ustrezno urediti pravne podlage, določiti koordinatorske in zagotoviti javna sredstva za izvedbo programa.

Rientro dei Cervelli: spodbude za vrnitev talentiranih Italijanov, ki so emigrirali

Država: Italija

Ocena: 4.4

Zakonodaja o vračanju možganov spodbuja - tudi z pomembnimi davčnimi olajšavami - prenos visoko kvalificiranih in specializiranih oseb v Italijo, da bi spodbudila tehnološki, znanstveni in kulturni razvoj države. V skladu s to pobudo program *Rientro dei Cervelli* predstavlja zgleden primer, saj temelji na davčni reformi, ki je zagotovila sredstva za njegovo izvedbo. Ta program bi lahko služil kot trdna osnova za prilagoditev v slovenskem kontekstu.

Pravni red, ki ureja dostop do novih spodbud za povratnike, je jasen. Delavec mora izpolnjevati določene zahteve, kot so obveznost prebivanja na italijanskem ozemlju vsaj 5 let, ne biti davčni rezident Italije v zadnjih 3 letih pred vračanjem, opravljanje večine delovne dejavnosti na ozemlju Italije ter spadati v kategorijo delavcev z visokimi zahtevami po kvalifikacijah ali specializaciji. Kljub temu bi bil prenos takšnega pravnega reda v slovenski prostor otežen zaradi trenutnih pravnih okvirov, zato bi bil potreben usklajevalni proces med različnimi telesi in vzpostavitev učinkovitega sistema preverjanja.

Ukrep je predvsem namenjen privabljanju modernih migrantov, zato je zgodovinsko ozadje Italije podobno kot v primeru Slovenije, kjer se prav tako iščejo načini privabljanja visoko kvalificirane delovne sile. Pri tem je pomembno poudariti, da država mora imeti jasno opredelitev, katero delovno silo želi privabljati, hkrati pa dobro poznavanje, katera delovna sila je matično domovino v zadnjem desetletju, dveh desetletjih zapustila.

Ne glede na to bi prenos programa bil koristen za slovenski prostor, saj bi privabil Slovenke in Slovence, kvalificirane delavce, omogočil spodbujanje tehnološkega, znanstvenega in kulturnega razvoja države, povečal gospodarsko konkurenčnost države in poslal jasno sporočilo vsem Slovenkam in Slovencem po svetu, da jih v domovini potrebujemo in želimo.

Programi Brain Back Umbria, Lombardia is Research and Innovation, Mednarodna promocija mladih raziskovalcev - Program Rita Levi Montalcini, SPIN – Supporting Principal Investigators in Master's and Back

Država: Italija

Ocena: 4,4

Italija ima že več desetletij trajajoč problem bega možganov, statistike tako kažejo, da so se le redki visoko izobraženi, ki so se izselili, vrnejo, da Italija ne more računati na priseljevanje tujih znanstvenikov v večjih številkah in da se več kot 50 % izseljenih nima namena vrniti v Italijo. Tako je država že zgodaj, leta 2001 sprejela prvi program za omejitev posledic bega možganov, nato pa še številne druge. Pri programih, obravnavanih v tem ukrepu, gre za novejšje programe, ki so še aktualni ali pa so še vidni pozitivni učinki. Program Montalcini se od ostalih razlikuje, saj je nacionalni, ostali so deželni, poleg tega pa je ta namenjen tudi privabljanju tujih raziskovalcev na začetku kariere, medtem ko so ostali namenjeni zadrževanju ali spodbujanju vračanja Italijanov.

Master's and Back program je bil na Sardiniji uveden leta 2005, financiran v skladu s ROP Sardinije (za obdobje 2000–2006 in nato 2007–2013) v okviru Evropskega socialnega sklada. Program je namenjen mladim diplomantom, njegov namen pa je okrepiti sardinski visokošolski sistem in trg zaposlovanja s financiranjem obiskovanja visokošolskih (to je podiplomskih) programov, ki se izvajajo zunaj regije, in z zagotavljanjem finančne podpore ustanovam in podjetjem, ki delujejo na Sardiniji, spodbujati zaposlovanje visoko usposobljenih mladih na regionalnem trgu dela, s čimer bi slednji lahko bili usmerjeni v bolj globalno konkurenčno obliko gospodarskega razvoja. Druga (ali "nazaj") faza programa spodbuja kvalificirane mlade, da se vrnejo na Sardinijo s financiranjem tako imenovanih "poti ponovnega vstopa". Tu se financirajo sardinske gostiteljske organizacije, ki nameravajo pogodbeno angažirati mlade, ki se vračajo z visokošolskega študija, in krijejo do 85% stroškov zaposlitve (za dve leti ali tri pri pogodbah za nedoločen čas). Da bi zagotovili močnejšo zavezanost in zanimanje najemnih organizacij za izvajanje programa ponovnega vstopa, so podjetja v zadnjem letu pozvali naj prispevajo minimalni znesek za financiranje sheme; organizacije, ki ponujajo več, si prislužijo tudi dodatne točke za dostop do nadaljnjega financiranja.

Regionalna agencija za družbeno-ekonomsko in teritorialno raziskovanje (Agencia Umbria Ricerche) je odgovorna za program Brain Back Umbria, ki je namenjen blaženju posledic bega možganov iz tega predela Italije in tudi kreiranju vračanja mladih talentov. Namenjen je prebivalcem regije Umbria, ki živijo v tujini. Delovati je začel v obdobju 2007-2013 in je bil podaljšán za obdobje 2014-2020. Financiran je bil tudi iz ESF v prvem obdobju delovanja. Regionalna agencija je opravila raziskavo o številu izseljenih mladih in o njihovih demografskih značilnostih. Na podlagi tega je oblikovala naslednje ukrepe:

- denarne spodbude potencialnim podjetnikom, ki bivajo v tujini, da v regiji vzpostavijo inovativna start-up podjetja;
- organizacija regionalnih dogodkov za prebivalce regije, ki so se izselili in nato vrnili v regijo. Dogodki so bili namenjeni spodbujanju javne zavesti in pripadnosti regionalnemu teritoriju.

- štipendije (5000/osebi) za visoko usposobljene prebivalce regije, ki delajo v tujini na področju raziskovanja, za sodelovanje z umbrijskimi podjetji in raziskovalnimi centri v raziskovalnih programih EU (H2020, Erasmus+, Cosme).

- tako imenovani »poslovni obiski«, z namenom spodbujanja dialoga med umbrijskimi podjetji in relevantnimi umbrijskimi strokovnjaki v tujini. Namen je bil spodbujanje internacionalizacije umbrijskih SME, njihovega sodelovanja v projektih EU in kroženju možganov iz in v regijo.

V drugem obdobju financiranja je program predvidel dejavnosti v podporo zaposlovanju, finančne spodbude poslovnih priložnosti in start-upom, štipendije za študente. Sodelujejo tudi občine, ki so jih pozvali, da prispevajo začetne žepnine za vračajoče prebivalce regije.

Za program Lombardia is Research and Innovation je odgovorna Regionalna oblast Lombardije, namenjen je mladim raziskovalcem v raziskovalnih in inovativnih (R&I) centrih. Z oblikovanjem zakonodajnega okvirja za povečanje sodelovanja med podjetji, ki delujejo na področju R&I, in raziskovalno skupnostjo, je program usmerjen v preprečevanje bega možganov in tudi ustvarjanje možnosti za mlade raziskovalce, da ostanejo v regiji. Program je deloval v obdobju 2016-2020. Zakon je namenjen preprečevanju odhajanja mladih nadarjenih, predvsem raziskovalcev, v tujino, s tem, da jim omogoča vstop na trg dela. Zakon je usmerjen v povečevanje sodelovanja med gospodarstvom, torej podjetji, ki potrebujejo inovacije, in raziskovalno skupnostjo, ki poseduje človeški kapital, potreben za gospodarski razvoj regije. Med ukrepi so:

- implementacija triletnega strateškega programa (2018–2020), v okviru katerega so sprejete regionalne politike povezane z R&I, in v okviru katerega so ovrednoteni mladi raziskovalci. Med predvidenimi investicijami so vzpostavitev konkurenčnih in boljših zaposlitvenih možnosti, kot tudi podpora mladim raziskovalcem v tujini, da se vrnejo.

- razpisali so mednarodni javni razpis za vzpostavitev Regionalnega foruma o R&I, ki ga tvori 10 strokovnjakov z mednarodnim renomejem.

- organizacija letnega mednarodnega Dneva raziskovanja, ko podelijo 1 mio EUR vredno nagrado odličnim mednarodnim raziskovalcem in/ali podjetjem s področja naravoslovja, pri čemer je 30 % nagrade namenjene raziskavam, ki imajo pozitiven učinek na regije izven Lombardije (tudi izven Italije).

- sklepanje pogodb s področja R&I med regijo in drugimi javnimi in zasebnimi deležniki, ki delujejo na področju R&I projektov z izbranih znanstvenih področij in zaposlujejo mlade raziskovalce.

Italijansko ministrstvo za izobraževanje od leta 2015 financira 6 milijonov EUR vreden program Mednarodna promocija mladih raziskovalcev - „Program Rita Levi Montalcini“ za spodbujanje internacionalizacije italijanskih univerz, tako da raziskovalcem v tujini v zgodnji fazi dela omogoči, da izvedejo raziskovalni projekt na italijanski univerzi po njihovi izbiri. Program je dobil ime po nobelovki Riti Levi Montalcini, v znak priznanja za njen izjemen prispevek k napredku znanstvenih spoznanj in njeno dolgoletno zavezanost mednarodnemu sodelovanju. Program je namenjen mladim Italijanom ter tujim raziskovalcem in strokovnjakom, ki imajo doktorski ali enakovreden naziv manj kot 6 let in so v tujini redno zaposleni v raziskovanju ali poučevanju najmanj 3 leta. Namen programa je zaposlitev izjemnih post-doktorjev, ki delajo v tujini, in jim omogočiti, da v povezavi s predlogom za raziskovalno

štipendijo podajo predlog za začasno delovno mesto. Uspešnim kandidatom bo ena univerz ponudila 3-letno pogodbo za določen čas s polnim delovnim časom. Pogodbe je mogoče podaljšati za največ šest let. Plača znaša približno 40.000 EUR na leto. Vključeni so celotni prejemki za zaposlene. Uspešni kandidati, ki prej niso plačevali dohodnine v Italiji, so lahko zavezani plačilu dohodnine (IRE) samo z 10% plače. Program je namenjen uresničevanju raziskovalnih programov, ki jih avtonomno ponujajo na italijanskih univerzah in je delo sklenjeno s pogodbami.

Vsi programi uvajajo ukrepe, ki želijo obrniti trend izseljevanja mladih in vzpostavljajo aktivne politike za zadrževanje in vračanje mladih znanstvenikov in podjetnikov. Ukrepi segajo na področja davčnih olajšav (plačilo le 10 % dohodnine), programskega financiranja in zagotovljenih delovnih mest, subvencioniranje stroškov novih zaposlitev delodajalcem (do 85 % stroškov), štipendije za v tujini delujoče, ki bi sodelovali z domovino (Umbrijo), priprava podatkovne baze, ustvarjanje mrež. Večji del uteži je namenjen državni ekonomiji, saj so motivi italijanskih dežel za takšne ukrepe izključno ekonomske narave. A določen delež gre vendarle tudi pravnemu redu, saj implementacija ni preprosta in je uspešnost povezana z možnostmi, ki jih za vsako državo ponuja njen širši pravni red. Ker gre le za Italijane in sodobne izseljence pri ostalih treh dimenzijah ni uteži. Državni ekonomiji smo dali najvišjo oceno, saj gre za ukrepe, ki so predvsem ekonomske narave, hkrati pa imajo tudi cilj privabljanje izseljenih znanstvenikov in delovne sile, oboje iz gospodarskih razlogov. Ukrepi so finančne narave in je zato tudi ekonomsko vprašanje njihovo financiranje - tako kot to velja za italijanske dežele, bi bil tudi za Slovenijo takšen ukrep pomemben iz ekonomskih motivov. Srednja ocena gre pravnemu redu, saj je pomembno vprašanje tudi kako takšne ukrepe učinkovito in na dopusten način implementirati (npr. pri oproščanju dela dohodnine za povratnike, se je v Sloveniji pojavljalo vprašanje, ali bi bilo to ustavno dopustno). Čeprav gre v Italiji za regionalno raven, je preučevanje teh ukrepov smiselno tudi za Slovenijo, kjer pa bi do njihove implementacije seveda lahko prišlo le na nacionalni ravni, saj Slovenija regij ne pozna, a glede na razliko v velikosti držav, bi bili v vsakem primeru v Sloveniji ukrepi smiselni le na nacionalni ravni.

Programa The Gathering Ireland in Safe Home

UKREP ZA PRIVABLJANJE, VRAČANJE IN ZADRŽEVANJE VISOKO IZOBRAŽENIH

Država: Irska

Ocena: 3.7

Irska je z iniciativo The Gathering Ireland dosegla izjemen uspeh pri spodbujanju vračanja svojih izseljencev. Program, ki je bil prvotno zasnovan kot turistična iniciativa, je vključeval organizacijo turističnih in športnih dogodkov, festivalov, zaposlitvenih sejmov ter predstavitev podjetij in delodajalcev. Ta pristop se je izkazal za zelo učinkovitega, saj je Irski uspelo spodbuditi povratništvo v večjem obsegu kot katerikoli drugi državi. Njegova dopolnitev je program Safe Home, ki zasnovan kot podporni mehanizem finančno ranljivim Ircem v tujini, ki se želijo vrniti domov, kot tudi podporni mehanizem za reševanje stanovanjskega vprašanja po preselitvi na Irsko.

Program The Gathering Ireland je izjemen primer, kako lahko država z inovativnimi in celovitimi pristopi spodbuja vračanje svojih izseljencev. Slovenija bi lahko to izkušnjo koristno uporabila pri oblikovanju svojih strategij za privabljanje in vračanje Slovencev iz tujine. Organizacija dogodkov, kot so festivali, športni dogodki in zaposlitveni sejmi, bi lahko igrala pomembno vlogo pri ustvarjanju priložnosti za ponovno povezovanje Slovencev z domovino. Takšne aktivnosti ne bi samo povečale prepoznavnost Slovenije med izseljenci, temveč bi tudi spodbujale vračanje visoko izobraženih posameznikov, ki lahko pomembno prispevajo k razvoju države.

Poleg tega bi bilo koristno, da Slovenija okrepi podporne programe, kot je irski Safe Home, ki nudi pomoč ranljivim skupinam izseljencev pri vračanju. Takšni programi bi lahko bili posebej učinkoviti pri reševanju socialnih in ekonomskih izzivov, s katerimi se soočajo izseljenci, ki se želijo vrniti v Slovenijo, vendar potrebujejo dodatno podporo, še posebej pri iskanju cenovno dostopne namestitvene enote za posameznika ali njegovo celotno družino.

Strategija Global Irish – Ireland's Diaspora Policy

Država: Irska

Ocena: 3.85

Irska strategija Global Irish – Ireland's Diaspora Policy se osredotoča na vračanje irskih izseljencev in krepitev povezav z diasporo. Ustanovljena je bila posebna medresorska delovna skupina Svet za diasporo. Program Back for Business ponuja mentorske programe za podjetnike, ki se iz diaspore preselijo nazaj na Irsko, medtem ko Global Irish Economic Forum in Global Irish Network povezujejo uspešne Irce po svetu. Poleg tega strategija vključuje številne nevladne iniciative, kot so Global Irish Civic Forum, Alumni Challenge Funding druge, ki spodbujajo vračanje in povezovanje diaspore.

Irska strategija Global Irish ponuja številne priložnosti za prilagoditev in implementacijo v Sloveniji. Ključna prilagoditev za Slovenijo bi bila krepitev informiranja o postopkih vračanja prek uporabniku prijaznih in ažuriranih spletnih platform (ena takih v Sloveniji je Slovenci.si). Slovenija bi lahko prav tako razvila razširila shemo mentorstva za povratnike ter podprla nevladne iniciative, ki bi spodbujale vračanje in povezovanje slovenskih izseljencev z domovino (npr. štipendijski program ASEF za obisk Slovenije). Pri tem je pomembno izpostaviti, da je jezikovna dostopnost spletnih platform ključnega pomena, saj omogoča, da izseljenci vseh starosti in jezikovnih ozadij razumejo postopke vračanja in izkoristijo ponujene možnosti.

Programi privabljanja podjetnih posameznikov

Država: Irska

Ocena: 4.9

Irska se osredotoča na privabljanje podjetnih in visoko izobraženih strokovnjakov prek različnih ukrepov. Med ključnimi programi so The Gathering Ireland, ki vključuje organizacijo turističnih in športnih dogodkov, festivalov, zaposlitvenih sejmov ter predstavitev podjetij in delodajalcev, ter spletna platforma Diaspora Global Skills Locator, ki povezuje člane diaspore z zaposlitvenimi priložnostmi na Irskem. Poleg tega Irska ponuja študentski program Local Diaspora Engagement Fund za mlade, različne davčne olajšave za podjetja, predvsem za tuje investicije, in Programme for Research in Third Level Institutions (PRTL), ki financira vrhunske raziskave, da bi zadržala svoje znanstvenike doma.

Irski model privabljanja talentov bi bil izjemno koristen tudi za Slovenijo, zlasti v povezavi z že obstoječimi programi za slovensko diasporo (npr. ARIS in Urad Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu). Ukrep ni kompleksen in je prenosljiv. Ključno je, da se okrepi podpora raziskavam in inovacijam ter uvedejo študentske in davčne olajšave, ki bi spodbujale vrnitev visoko izobraženih posameznikov. Programi, kot je Local Diaspora Engagement Fund, bi lahko pomagali pri zadrževanju slovenskih talentov doma, hkrati pa bi morali upoštevati jezikovne in kulturne potrebe mladih generacij v diaspori.

Dual Career

Država: Nemčija

Ocena: 4,2

Nemčija je začela uvajati posamezne ukrepe in sistemske politike, da bi postala bolj privlačna za znanstvenike. Obstajajo štipendijski programi za povratnike, programi za gostujoče raziskovalce, sofinanciranje projektov in podobno. Ukrep Dual career omogoča podporno shemo pri iskanju zaposlitve partnerja raziskovalca, ki se preseli v Nemčijo. Gre za ukrep, ki razume sodobne migracije kot skupinsko odločitev družine, zato ponuja zaposlitvene možnosti obema partnerjema, poleg vseh ostalih ugodnosti, ki nagovarjajo individualne priseljence. Za uvedbo ukrepa v Sloveniji je potrebna zagotovitev finančnih sredstev, določitev spodbud za delodajalcev in izbor organizacije, ki bo operativno izvajala izvedbo ukrepa, to je podporo pri iskanju kariernih priložnosti in operativno pomoč pri sklenitvi pogodbe o zaposlitvi (dokazovanje izobrazbe, kompetenc, delovnih izkušenj).

Privabljanje Judov in njihovih potomcev v Nemčijo

Država: Nemčija

Ocena: 3,65

Nemčija je načrtno v državo pritegnila Jude iz Vzhodne Evrope. Gre za ukrep, ki je predstavljen kot politika, s katero se popravljajo zgodovinske krivice. Lahko pa ga tudi razumemo kot sestavni del širše nemške politike po privabljanju kvalificiranih kadrov iz Vzhodne Evrope. Gre prvenstveno ukrep, ki ima najpomembnejšo obtežitev v dimenziji državna ekonomija (0,4). Odpravljanje zgodovinski krivice po eni strani znižuje obtežitev temu ukrepu – če govorimo za »Zahodno Nemčijo«, ki je bila izvedena radikalna denacifikacija, prevzeta pa je brezprizivna krivda za storjeni holokavst; v Vzhodni Nemčiji denacifikacija ni bila izvedena tako dosledno, še posebej ne na kulturnem in izobraževalnem področju – hkrati pa mu povečuje zaradi postopnega vzpona latentnega antisemitizma, ki izvira tako iz tradicionalnih zgodovinskih jeder kakor znotraj izseljenskih skupnosti. Slednje je postalo še posebej izrazito ob vojni med Izraelom in Hamasom od 7. oktobra 2023 dalje ter odzivu številčne priseljenske skupnosti v Nemčiji. Kot opozarjajo strokovnjaki (recimo Podbersič) je v Sloveniji prisoten latenten antisemitizem, tako v obliki marksistične kritike kapitalizma ter s tem povezanimi predsodki, kakor v sodobni pojavnosti obliki: antiizrealizem. Takšen ukrep bi lahko imel v Sloveniji precej medijsko vplivnih nasprotnikov. Zaradi navedenega ocenjujem obtežitev odprtost do priseljencev na 0,25. Pomembna dimenzija je tudi zgodovina migracij. Tukaj imam v mislih priseljevanje predvsem iz območja nekdanje Sovjetske zveze, še posebej Rusije, s katero imata Nemčija in tudi Slovenije trdne povezave, ki so sicer na preizkušnji zaradi ruskega napada na Ukrajino. V preteklosti so bili med ruskimi priseljenci v Sloveniji tudi Judje, zato tej dimenziji dajem 0,15. Dimenziji pravni red in uradni jezik sta tudi pomembni, ker večino prihajajo ljudje, ki ne govorijo uradnega jezika države, njihov status za prebivanje – še posebej, če prihajajo iz Rusije ali Ukrajine – pa je zapleten in kompleksen – vojna ima izrazito negativen vpliv, razen za ukrajinske begunce, ki lažje uredijo svoj status.

Gre za nišni, targetiran ukrep, ki bi moral biti v Sloveniji zelo dobro komuniciran v javnosti, prav tako pa bi moral biti postavljen v kontekst privabljanja visokokvalificiranih strokovnjakov iz Vzhodne Evrope, torej sorodnega kulturno-zgodovinskega okolja. V Sloveniji je močno prisotno – sicer prvenstveno v latentni obliki – panslavistično čustvovanje. V Sloveniji bi morala biti ukrep zelo dobro komuniciran v javnosti, prav tako pa bi moral biti postavljen v kontekst privabljanja visokokvalificiranih strokovnjakov iz Vzhodne Evrope, torej sorodnega kulturno-zgodovinskega okolja. V Sloveniji je močno prisotnost – sicer prvenstveno v latentni obliki – panslavistično čustvovanje.

Vlaganje v znanost in R&R

Država: Avstrija

Ocena: 3,6

Avstrijska vlada je v svojem delovnem programu za obdobje 2013-2018 poseben sklop namenila vprašanju razvoja in raziskav, kjer so posebej izpostavljeni tudi ukrepi proti begu možganov (spodbujanje raziskav, odprtje mest za doktorske in podoktorske programe, spodbujanje izobraževanja domačih kadrov, koroški tehnološki park, itd.). Avstrija načrtno privablja podjetnike iz sosednjih (kulturno sorodnih) držav. Veliko pozornost namenjajo tudi privabljanju podjetnikov in dijakov ter študentov, ki bi po koncu šolanja ostali v Avstriji.

V Sloveniji so bili zgrajeni tehnološki parki – tisti, ki imajo dobre povezave z visokošolsko sfero, so uspešni, ostali, kjer je manjši dotok ambicioznih mladih ljudi pa nekoliko slabši. V ta namen se namenjajo znatna sredstva, prav pa je opazen razvoj podjetniške miselnosti med mlajšimi. Zelo pomembno je tudi pravno in davčno okolje za zagonska podjetja, lahko tudi spin-off podjetja, ter skladi tveganega kapitala.

Po pomembnosti odstopa državna ekonomija (0,4), saj predstavlja investicijska sredstva v sektor R&R in tudi pogoje za ustanovitev podjetja ali realizacijo podjetniške ideje. Na drugem mestu je zgodovina emigracij ob predpostavki, da bodo v državo prišli ljudje, ki imajo osebno ali kulturno-zgodovinsko povezavo (0,25). Za vrnitev ambicioznih ljudi je pomembna odprtost do prišlekov in možnosti za njihovo vključitev v družbo (0,2). Pravni okvir je pomemben predvsem zaradi ureditev njihovega statusa (za prebivanje) in zaščite intelektualne lastnine (0,15). Uradni jezik je manj pomemben, saj gre prvenstveno za vključevanje v akademsko/poslovno okolje, ki je večjezično, ali pa obstajajo službe, ki lahko pomagajo pri premoščanju jezikovnih ovir. V Sloveniji obstajajo zelo dobre prakse, manjka pa sistemska nacionalna zakonodaja. Slovenska družba je tradicionalno odprta do izobraženih tujcev, še posebej tistih, ki se naučijo slovenskega jezika. Slovenija je bolj uspešna pri privabljanju tujih študentov z območja nekdanje Jugoslavije, ki visoko cenijo slovenski izobraževalni sistem, prav tako pa zaznavajo kulturno-zgodovinske podobnosti, ob tem pa lahko koristijo podporno mrežo slovenskih državljanov s koreninami v njihovih matičnih državah.

Programi za privabljanje visoko izobraženega kadra

Država: Izrael

Ocena: 3,8

V Izraelu obstaja več programov za privabljanje visoko izobraženega kadra: 1) The Israel Brain Gain Program (industrija, akademska) 2) Back To Tech (fokus na industrijskem in visoko tehnološkem področju), 3) Study in Israel (privabljanje tujih študentov) 4) Rekrutiranje akademskih talentov, razne štipendije, itd.

Državna ekonomija: Omenjeni programi temeljijo predvsem na privabljanju visoko kvalificirane delovne sile (Izraelcev in tujcev), na sodelovanju s podjetji, kar pa je tudi odvisno od ekonomije države, narave/zahtev trga dela. Programi, ki jih izvaja Izrael, so zelo obsežni, namenjeni privabljanju velikega števila strokovnjakov, so torej finančno zahtevni, kar v slovenskih razmerah ni izvedljivo na enaki ravni.

Pravni red: Za uvedbo enakih programov v Sloveniji bi bile potrebne večje spremembe/reforme, da bi dosegli enak učinek, še posebej na tehnološkem področju (patenti, učinkovitost pravnega varstva).

Odprtost družbe do priseljencev: Enaka obteženost predvsem zaradi obsega programov - to pomeni velika količina priseljencev, kar bi tudi spremenilo trg dela itd.

Zgodovina emigracij: Igra vlogo, če gre za privabljanje izseljenih državljanov.

Uradni jezik: Igra vlogo, ko gre za trg dela - kakšna koliko del je na voljo v angleščini/tujem jeziku, kako dostopna je administracija v angleščini/tujem jeziku, kakšne so razlike med slovensko govorečim in angleško/tuje govorečim delovnim/študijskim okoljem.

PRIVABLJANJE (TUJIH IN DOMAČIH) STROKOVNJAKOV IZ TUJINE V IZRAEL

V sklopu projekta smo izvedli poglobljeno analizo programov privabljanja tujih strokovnjakov in vračanja domačih strokovnjakov na primeru države Izrael. Analizirali smo tako programe, ki niso fokusiran na državljanstvo, kot tudi tiste, ki naslavljajo digitalno podjetništvo in privabljanje visokotehnoških kadrov. Poglobljena študija je zajela tako analizo obstoječih programov in način njihovega vpeljevanja ter delovanja, kot tudi bo usmerjena v raziskovanje podpornih elementov in deležnikov, ki so pri vpeljevanju in nadaljnjem poteku igrali in še vedno igrajo pomembno vlogo. Poseben doprinos v projektu pa predstavlja izvedba intervjujev z relevantnimi deležniki v Izraelu in poznavalci Izraela.

V okviru projekta smo s pomočjo pol strukturiranih intervjujev preučili ukrepe za kroženje možganov v Izraelu. K sodelovanju smo povabili vladne predstavnike (Ministrstvo za elijo države Izrael) in nevladne organizacije (Evropska judovska zveza – Nežka Figelj, Svetovna zionistična organizacija – Marina Rozenberg Koritny, Science Abroad – Nadav Douani) ter slovenskega poznavalca razmer v Izraelu in udeleženca dogodkov za povratnike v Izrael (Simon Pribac). Našim sogovornikom smo poslali vprašanja, ki so jim služila kot oporne točke. Vladni predstavniki so svoj nastop strukturirali tako, da so predstavili svojo vizijo, poslanstvo, delokrog, strateške usmeritve, programe, rezultate, evalvacijo obstoječih programov in postopek implementacije sprememb. Ostali sogovorniki pa so dali poudarek na uporabniško izkušnjo, torej predstavili kroženje možganov kot odločitev »individualne enote«, pa naj bo to posameznik ali družina. Gre torej za pristop na dveh ravneh: splošna, normativna in strateška usmeritev na državni ravni, in dopolnitvena raven za nevladne organizacij, ki povezujejo pripadnike skupnosti po svetu, zbirajo sredstva in skrbijo za kroženje informacij ter sodelujejo pri vzpostavljanju podpornega sistema za posameznika, ki se odloči za preselitev v Izrael. Nevladne organizacije torej izvajajo aktivnosti, ki dopolnjuje delovanje sicer učinkovite izraelske državne administracije z osebnim pristopom, z vzpostavljanjem tesnega osebnega stika do kandidatov in povratnikov v začetni dobi. Nevladne organizacije vzpostavljajo nov tip nadstandarde storitve, ki upošteva visoko vrednotenje personalizirane obravnave, še posebej pri tako pomembni odločitvi kot je selitev v drugo državo, četudi je to selitev v svojo domovino.

Država Izrael je utemeljena na zavedanju o nasilni zgodovinski razpršitvi judovskega prebivalstva po svetu, nato pa s postopnim vračanjem v »obljubljeno deželo«, kar svoj vrh doseže z ustanovitvijo lastne države – Izraela leta 1948. Priseljivanje je torej bilo ključno za uspešno delovanje države. Ampak podobno kot druge razvite države se je tudi Izrael v sedemdesetih in osemdesetih letih soočil z odtokanjem mladih izobražencev, ki so odhajali na študij ali na delo v druge države, še posebej v Ameriko. Kot opozori Nežka Figelj je v določenem obdobju živelo več Judov v Ameriki kot v Izraelu. To je bilo sprejeto pozitivno zaradi tesnih gospodarskih, mednarodnopolitičnih in akademskih povezav, vendar je bila leta 1983 na izraelskem ministrstvu za znanost in razvoj ustanovljen center za privabljanje izobraženih Izraelcev nazaj domov. O tem vprašanju so pozneje razpravljali v knesetu, prav tako v kontekstu reforme visokega šolstva ter državnega financiranja znanosti in drugih sektorskih politik. Oblikovanih je bilo več programov, ki so prispevali k vračanju ali vsaj kroženju možganov. Rezultat aktivne politike privabljanja visoko izobraženih posameznikov so tudi povečana vlaganja v akademsko

okolje, ter nasploh povečana sredstva za R&R, s čimer se je vzpostavilo bolj raziskovalno privlačno okolje za talentirane posameznike.

Predstavniki izraelskega Ministrstva za elijo so predstavili svojo vizijo za privabljanja visoko izobraženega kadra: uspešna integracija priseljenih raziskovalcev v akademski svet, industrijo in javni sektor. Torej na prvo mesto je postavljen delovni doprinos priseljencev, pri čemer pa je seveda poskrbljeno na njihove eksistencialne potrebe. Ministrstvo, ki je poskrbelo za okoli 1600 vračajočih izobražencev, je pripravljeno na izredne razmere, recimo v primeru politične nestabilnosti ali vojne, ko je potrebno hitro zagotoviti pogoje za preselitev izraelskih državljanov ali Judov v Izrael; takšen primer je selitev Judov iz Rusije po začetku rusko-ukrajinske vojne.

Ministrstvo za elijo privablja izobražence judovskega rodu s štipendijami za doktorske in podoktorske programe tako za kritična področja (medicina in tehnologija) kot za področje družbenih ved in humanistike. V primeru interesa podoktorskega študija ministrstvo kandidatu ali kandidatki svetuje pri iskanju ustreznega laboratorija in raziskovalne organizacije.

Priseljenim izobražencem nudijo pomoč v treh časovno zaporednih intervalih: 1) pomoč pred prihodom (tj. pomoč pri iskanju zaposlitve, nekaj mesecev pred prihodom v Izrael), 2) pomoč po prihodu (profesionalna osebna asistenca s strani znanstvenika s podobnimi izkušnjami - poudarek je na osebnem svetovanju, ki je prilagojen posameznemu kandidatu), 3) možnost svetovanja skozi proces vključevanja v delovno okolje.

Država delodajalcu (npr. podjetju, univerzi, bolnišnici) financira del plače (ki mora biti vsaj minimalna) za kandidata za dve leti v primeru brez izraelskega državljanstva, ali tri leta v primeru vrnitve izraelskega državljana. S finančnimi spodbudami država spodbuja zasebni sektor k sprejemanju visoko izobraženih iz tujine. V zadnjem obdobju je povečan poudarek ministrstva pri vračanju znanstvenikov v akademskih krogih, saj opažajo zaradi visoke stopnje tekmovalnosti in zaprtosti zmanjšan interes znanstvenikov za vrnitev v izraelski akademski svet. Priseljeni znanstveniki težko uspešno kandidirajo na razpisih za financiranje raziskovalnih projektov, zato je bila vzpostavljena shema, ki omogoča pridobitev podoktorskega projekta za dobo petih let, financiranega od *Council for Higher Education in Israel*. Vzpostavljen pa je tudi program Kamea, ki je namenjen uveljavljenim znanstvenikom, ki pridobijo zaposlitev za dobo petih let, ob uspešnem delu pa dobijo stalno zaposlitev (senior track). Za mlajše raziskovalce (do 37. leta) pa so na voljo doktorske štipendije, ki jih lahko koristijo kot "returning residents" (pred prijavo so v tujini bivali vsaj 5 let). 50% doktorske štipendije krije ministrstvo, preostalih 50% pa univerza.

Ministrstvo financira priseljencem tudi potovanje za namen službenega razgovora, za vključitev v program za povezovanje z izraelskimi znanstveniki na tujem (28 centrov po vsem svetu), za izvedbo webinarjev, srečanj s ciljem krepitve skupnosti in omogočanje stikov z Izraelom.

Nadgradnjo aktivnosti pri vračanju izraelskih državljanov ali privabljanju Judov v Izrael izvaja Science Abroad, ki je neprofitna nevladna organizacija s sedežem v Izraelu, s ciljem privabiti izraelske znanstvenike nazaj v Izrael. Organizacija deluje kapilarno in lokalno s svojo široko razvejano strokovno in socialno mrežo, v katero vključuje znanstvenike ter jih povezuje med seboj in z izraelskimi univerzami

ter podjetij. Organizacija torej spremlja izraelske znanstvenike v tujini in Izraelu, krepi izraelsko identiteto znanstvenikov, ki živijo v tujini, in sodeluje pri selitvi znanstvenikov v Izrael. Od svoje ustanovitve leta 2006 ima organizacija več kot 4500 članov v 300 kampusih, 34 podružnic po vsem svetu, ki jih vodijo znanstveniki kot prostovoljci. Več kot 1200 članov »Science Abroad« se je vrnilo v Izrael.

Predstavniki organizacije Science Abroad Nadav Douani poudari, da je njihova organizacija namenjena vsem Izraelcem, ne glede na njihovo versko prepričanje. V pogovoru uporablja različne oznake državne pripadnosti (Izraelci, državljani Izraela, imetniki potnega lista, imetniki osebne izkaznice), s čimer poudarja civilen značaj institucije in posredno internacionalni značaj znanosti. Ob tem predstavi ključne organizacije za privabljanje Izraelcev (prvenstveno Judov) v Izrael. Na prvo mesto postavi Ministrstvo za elijo in integracijo, ki se prvenstveno ukvarja z vračanjem Judov. Na drugo mesto postavi Ministrstvo za diasporo, ki je bilo po njegovi oceni ustanovljeno zaradi političnih razlogov – gre za osamosvojitve prejšnjega oddelka v Ministrstvu za elijo in integracijo. (Pričakuje, da ministrstvo ne bo ohranilo samostojnega statusa oziroma bo ukinjeno v naslednjih dveh letih.) Ministrstvo za diasporo se večino ukvarja z bojem proti antisemitizmu. V pogovoru večkrat opozori na rastoči antisemitizem – vključno z akademskim območjem (kampusi v ZDA). Po njegovi oceni so uspehi nevladnih organizacij bolj spodbudni kot ministrstva, saj so bolj proaktivni, hkrati pa je to rezultat dolgotrajne dela s posamezniki na področju, ki so splošno razumljena kot zasebna.

Ciljna skupina organizacije so doktorji znanosti in zdravniki (MD), ki jih želijo privabiti v Izrael. Douani v pogovoru večkrat omeni doktorske študente, vendar z njimi delujejo v kontekstu izgrajevanja skupnosti ter kot bodočih uporabnikov njihovih storitev. Ob ustanovitvi je organizacija večino sredstev (70 %) pridobila od Ministrstva za elijo in integracijo, trenutno pa je delež 23 %. V zadnjem obdobju organizacija pridobi večino sredstev od Ministrstva za inovacije in Ministrstva za znanost in tehnologijo. Sodelujejo tudi s podjetji, izraelske univerze pa jim plačujejo članarino. Poleg tega pa organizacija izvaja programe – med drugim »shorten MBA« tečaje – s katerimi ponujajo pridobivanje novih spretnosti na menedžerskem področju za povratnike tako v Izraelu kakor znotraj mreže »Science Abroad«.

Njihovi programi temeljijo na pristopu 360 stopinj: od priprav na odhod iz Izraela do povratka (in udomačitve) v Izraelu. Imajo različne programe, s katerimi naslovijo individualne potrebe kandidatov, odvisno od sredstev pa tudi skrbijo za investicije v znanstvenike in njihove ekipe. Nudijo različne oblike pomoči pri mobilnosti. Ob tem Douani opozori na nadgradnjo od prvotnih programov: na začetku svojega delovanja so kandidatom pomagali zgolj v pripravljalni fazi (v tujini), nato pa se je pokazala potreba tudi pri aklimatizaciji in akulturaciji v Izraelu. Priseljencem tako pomagajo pri integraciji v izraelskem okolju, to je pomoč pri iskanju službe in projektov ter spoznavanju ljudi na njihovem ali sorodnem strokovnem področju.

Nadav Douani je predstavil komunikacijske kanale: s svojimi člani komunicirajo v zaprti Facebook skupini (6000 članov), z okrožnicami na mailing listi (10000 članov), twitterju, instagramu, svoji Facebook strani, v Whatsup skupinah. Vsak četrtek pošljejo preko mailing liste pismo s ključnimi informacijami (newsletter). Poudarek je seveda na kariernih priložnostih, vendar pa svoje člane obveščajo o ključnih dogodkih (kriterije za selekcijo ključnih dogodkov ni podal). Torej organizacija oblikuje geografske in disciplinske informacijske mehurčke, pri čemer se zanašajo na reklamo od ust do

ust. Tovrstno komuniciranje je priljubljeno, saj Izraelci pred potovanjem želijo preveriti informacije o lokalnem stanju od Izraelcev (ljudi s podobnimi kulturno-zgodovinskim razumevanjem okolja).

Douani predstavi nekaj primerov oblikovanja mreže. V Londonu so vzpostavili mrežo doktorskih študentov in podoktorskih raziskovalcev s 85 člani. Oblikovali so tudi mrežo doktorskih študentov matematike – 80 članov. Visoka številka, ker gre za specialiste v disciplini, ki je sorazmerna maloštevilna. Po oblikovanje skupine pričnejo z rednim tedenskim obveščanjem o novostih, predvsem o kariernih priložnostih. Namen je posredovati informacije, vendar ne preobremeniti članov skupine z informacijami.

Oblikovanje skupin po disciplinah ali na geografskem območju je zgolj sredstvo za doseganje cilja – to je oblikovanje skupnosti. Pripadniki skupnosti so v različnih kariernih fazah, zato organizacija želi z njimi vzpostaviti stik že v fazi, ko odhajajo na doktorski študij ali podoktorsko usposabljanja v tujino. Organizacija z njimi vzpostavi stik ter jih vključuje v svoje lokalne mreže, obvešča o kariernih priložnostih (v Izraelu) in jim pomaga pri vrnitvi v Izrael. Za povratnike organizacijo tečaje, recimo na področju menedžeriranja in financ (izvedba tečaja »shorten MBA«).

Priprave na povratek v Izrael vključujejo pogovor s kandidatom o pričakovanih ter o povezovanju z lokalnim okoljem v Izraelu. Za lažjo pospešeno integracijo organizirajo kulturne dogodke, ogled laboratorijev, torej poskrbijo za socializacijo ambicioznih ljudi s podobnimi in tudi različnimi interesi. V preteklosti je organizacija skrbela tudi za integracijo ostalih družinskih članov, vendar zaradi finančnih omejitev te storitve ne izvajajo več.

Z vrnitvijo v tujih usposobljenega izobraženca se sklene idealtipni primer kroženja možganov. Torej posameznik, ki je odšel v tujino, tam uspešno nabral nove kompetence in veščine ter socialni kapital, se vrne v Izrael, kjer realizira svoj intelektualni potencial v dobro celotne skupnosti. Torej gre za idealni primer kroženja možganov ali »bežeče pameti« (»escaping minds«).

Podoktorsko usposabljanje je postalo praktično obvezno za izraelske raziskovalce, delujoče v akademskem svetu, saj je to vpliva tako na strokovno delo kot na ugled raziskovalca, kar je pomembno za pridobivanje financiranja za raziskovalno delo. Zaradi predstavljenih ukrepov obstaja visoka stopnja pričakovanja, da se bo »bežeča pamet« - torej visoko kvalificirani kadri – vrnila v Izrael. V primeru organizacije Science Abroad to pomeni vrnitev od 120 do 150 znanstvenikov letno.

Splošne razmere v svetu in družbena razmerja se hitro spreminjajo, zato je potrebno hitro in učinkovito prilagajanje. Na to je opozorila predstavnica Svetovne zionistične organizacije, Marina Rozenberg Koritny. Njena organizacija se je v preteklosti osredotočala na skupnosti, organizacije, klube, vendar je z razvojem interneta in družbenih omrežij prišlo do prekrivanja skupnosti, zato so zaradi želje po večji učinkovitosti pričeli s targetiranim delovanjem, prilagojenim ciljnim skupinam. Prva ciljna skupina so Judje, ki sodelujejo v judovskih organizacij in skupnosti. Izrael jih zanima, spremljajo novice, mnogi imajo v Izraelu sorodnike ali prijatelje. Nekateri svojo prihodnost vidijo v Izraelu, drugi o tem vprašanju še niso razmišljali, podpirajo pa državo Izrael. Druga skupina so mladi Judje, ki gradijo svoja življenja, zato je namen sodelovati pri oblikovanju njihovega svetovnega pogleda in zavedanja, da so dobrodošli v Izraelu. Tretja ciljna skupina so ženske, ki zavzemajo vse bolj aktivne položaje v družbi, gospodarstvu

in na drugih področjih, hkrati pa so raziskave pokazale, da imajo vodilno vlogo pri odločitvi o preselitvi v Izrael. Četrta ciljna skupina so posamezniki, ki niso povezani s tradicionalnimi skupnostnimi strukturami. Ti so tisti, ki so bolj dovzetni za asimilacijo in s šibko judovsko identiteto. Asimilacija se začne z oslavitvijo kulturnih in narodnih vezi ter tradicij, z izgubo spomina nanje pa postane nepovratna. Posebno pozornost namenjamo tudi Judom, ki živijo v državah z nestabilnimi političnimi razmerami ali omejenimi možnostmi za ohranitev svoje judovske identitete.

Kroženje možganov je dvosmeren proces. Po eni strani strokovnjaki zapuščajo Izrael: raziskovalci opravljajo podoktorski študij na tujih univerzah, izraelski strokovnjaki pa zlahka najdejo delo v mednarodnih podjetjih. Po drugi strani pa Izrael zaradi svojega slovesa države naklonjene zagonskim podjetjem privablja kvalificirane strokovnjake, ki imajo pravico do repatriacije. Poslanstvo Svetovne zionistične organizacije je pomagati nadarjenim znanstvenikom, inženirjem, podjetnikom in strokovnjakom z različnih področij najti svoje mesto v Izraelu in prispevati k njegovemu razvoju. Visoko usposobljeni povratniki lahko prispevajo h gospodarski rasti, napredku znanosti in krepitvi tehnološkega sektorja.

Beg možganov lahko privede do pomanjkanja usposobljenih kadrov v ključnih panogah, oslabi znanstvene zmogljivosti in negativno vpliva na akademsko kulturo. Zato je pomembno, ne le privabiti strokovnjake v Izrael, ampak tudi ustvariti pogoje, ki jih bodo spodbudili, da ostanejo in se razvijajo v državi, zlasti nove priseljence, ki še niso imeli časa, da bi se uveljavili. To vključuje ukrepe za karierni razvoj, razvoj infrastrukture za raziskave in inovacije ter ustvarjanje ugodnih življenjskih in delovnih pogojev.

Za razliko od strategij drugih držav, ki se osredotočajo na privabljanje talentov ne glede na njihovo kulturno ali nacionalno ozadje, izraelska strategija temelji na zakonu vračanja. Izjeme so redke in niso del strategije.

Izrael ima sistem ugodnosti za vse nove priseljence. Na splošno vključuje sledeče ukrepe:

- absorpcijska košarica (denarna pomoč za prvih šest mesecev bivanja v državi);
- finančna podpora v višini življenjskega minimuma (drugih šest mesecev);
- brezplačni tečaj hebrejščine;
- pomoč dijakom in študentom;
- brezplačno zdravstveno zavarovanje;
- ugodnosti pri nakupu in najemu stanovanja;
- ugodnosti za zaposlitev;
- davčne ugodnosti, vključno z ugodnostmi za nove povratnike, ki ustanovijo svoje podjetje.

Z namenom vpogleda v praktično izvedbo izraelskih projektov smo k sodelovanju povabili Simona Pribca, ki se je udeležil sheme za obisk Izraela. Na podlage svoje izkušnje je pripravil program za spoznavni obisk otrok slovenski izseljencev v Slovenije. Pri tem je izhajal iz izraelske strateške usmeritve, ki je za privabljanje povratnikov, izseljencev ali njihovih potomcev pametna, sistematična in holistična. Z razliko od Slovenije, ki (v organizaciji Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu) vabi osnovnošolsko mladino na spoznavne obiske Slovenije (slovenskih turističnih krajev), Izrael (državne agencije in zasebne fundacije – med njimi obstaja komplementaren odnos) povabi že

formirane osebe, torej polnoletne, študente kolidža, ki premišlujejo o svojih kariernih načrtih. Za starejše mladostnike organizirajo raznovrsten program z obiski akademskih središč, raziskovalnih inštitutov, tehnoloških parkov, pa tudi diskotek. Ključen poudarek je namenjen spoznavanju in vzpostavljanju stikov (networking, mingling, clubbing). Pri tem poudarja pomen izgrajevanja voditeljskih sposobnosti – skozi gostovanje opazujejo mlade ter jim zagotovijo personalno obravnavo, vključno s pripravo prilagojenih programov – in možnosti za praktično usposabljanje (internship, jobs shading). Poskrbljeno je za navezovanje stikov kandidatov tudi v bolj sproščenem vzdušju, kot so recimo zabavišni centri, privatne zabave, diskoteke, s čimer se oblikuje trajna osebna, emocionalna povezava med kandidati in posameznikom ter Izraelom in izraelsko družbo.

Za morebitne povratnike, ki razmišljajo o obisku Izraela, ali selitvi v Izrael je pripravljena pregledna spletna stran Nefesh B'Nefesh (<https://www.nbn.org.il/>),. Natančno je predstavljena nacionalna strategija, cilji, življenje v Izraelu, dogodki ter kontakt za dodatne informacije. Za morebitna vprašanja obstajajo profesionalno usposobljeni uradniki.

V Izraelu obstaja družbenih konsenz glede privabljanja povratnikov, ki so prepoznani kot prednost, ne glede na njihove idejno-nazorske poglede ali siceršnje osebne okoliščine. Vrednota skupnosti presega morebitno razhajanje znotraj skupnosti. Na tem so zgrajene politike. Izrazita je jezikovna internacionalizacija, vendar so ponujene ugodne možnosti za učenje hebrejščine (VIPAN - OLIM). Poskrbljeno je za stopenjsko vključevanje v družbo: od pomoči pri iskanju stanovanja, zaposlitve, učenje jezika, finančne podpore ter druge državne ugodnosti (welfare state). Pripravljalne aktivnosti pa se pričnejo že v matični državi (recimo Kanadi, Veliki Britaniji, Rusiji, Franciji). Kandidati imajo torej informacije na voljo na internetu v zelo strnjeni in holistični obliki, obstaja pa tudi možnost profesionalne administrativne pomoči, vključno s prilagoditvami za lokalno okolje.

Sklepna misel

Če je prej judovsko ljudstvo potrebovalo svojo državo, zdaj judovska država potrebuje svoje ljudi, je misel, ki ponazarja izraelsko strateško usmeritev, zasnovano v osemdesetih letih 20. stoletja. Takrat se je Izrael kot številne druge države soočil z vprašanjem bega možganov. Oblikovane so bili državne politike za privabljanje visoko izobraženih posameznikov in povečana vlaganja v raziskovanje, s čimer so postala delovna mesta intelektualno bolj privlačna, delodajalci pa so lahko ponudili boljše pogoje za delo. Prav tako pa je bil oblikovan sistem spodbud in ugodnih za priseljene visoko izobražene kadre. Državni sistem dopolnjujejo nevladne organizacije. Medtem ko Svetovna zionistična organizacija skrbi za uresničevanje določila v zakonu o vračanju, ki zagotavlja vsakemu Judu pravico, da se preseli v Izrael in pridobi državljanstvo, nevladna organizacija skrbi za preselitev visoko izobraženih kadrov. Pri obeh organizacijah obstaja visoka stopnja prilagodljivosti posamezniku in njegovi družini v fazi razmisleka, odločitve in preselitve ter vključevanje v novo družbeno in delovno okolje. Ukrepi se torej prilagodijo po meri posameznika, ob tem pa vlada družbeno soglasje o pomenu povratnikov, še posebej tistih, ki bodo prevzeli vodilno vlogo v akademskem svetu, podjetniškem sektorju in pri prenosu znanja, kar bo omogočilo večjo blaginjo in varnost.

SKLEP

Projekt *Mehanizmi privabljanja tujih in vračanja domačih strokovnjakov za krepitev položaja Slovenije v globalnih trendih digitalizacije* postavlja v središče ocenjevanje ukrepov privabljanja (izobraženih) prebivalcev v Sloveniji primerljive in uspešne evropske države in Izrael. Kroženje možganov v večjem obsegu je sodoben pojav, tudi eden od vidikov globalizacije, to je povezanega sveta, v katerem mladi, ambiciozni in talentirani posamezniki iščejo svoje priložnosti v velikih in uspešnih državah, sprva v okviru študija nato pa na trgu delovne sile. Slovenija (2,1-milijonska država) je močno vpeta v globalizirani svet (več kot 80 % BDP je ustvarjenega z zunanjo trgovinsko menjavo), ima tudi mobilno prebivalstvo in delovno silo, hkrati pa privablja (večinoma nekvalificirano) tujo delovno silo, a tudi tuje študente in raziskovalce. Poleg tega je ocenjeno, da živi več kot pol milijona ljudi s slovenskimi koreninami v tujini, tako v evropskih državah, Severni Ameriki, Latinski Ameriki, Avstraliji in razpršeno po svetu.

Privabljanju talentiranih kadrov države namenjajo znatna sredstva ter oblikujejo politike za privabljanje talentiranih ljudi. Pri tem se politike razlikujejo na gospodarsko moč, stopnjo razvitosti, družbeno in siceršnjo razvitost, ter postmoderen koncept kakovostnega preživljanja prostega časa. Bogatejše države stavijo predvsem na boljše pogoje (za raziskovalno delo in dodatno usposabljanje, stimulatívno plačilo, tudi ponujajo »družinski paket«), in so pripravljene vložiti velika sredstva v izobraževanje kadrov, medtem ko slovenski pristop na nacionalni ravni daje precejšen poudarek internacionalizaciji in vračanju slovenskih izobražencev po opravljenem podoktorskem študiju ali specializaciji v tujini.

V sodobnem svetu gre v boju za talente za izrazito globalno tekmo. Večina evropskih držav je uvedla ukrepe, s katerimi želijo privabljeti priseljevanje izobraženih posameznikov, predvsem izseljenih rojakov. Nekatere države skušajo privabljeti izobražene priseljence ne glede na njihovo narodnost ali povezave z njihovo državo. Med državami obstajajo velike razlike, vendar lahko ukrepe razdelimo v tri tematske sklope: 1) informiranje; 2) programi za povratništvo/priseljevanje; 3) programi za odpravljanje administrativnih ovir za povratništvo.

V okviru projekta smo analizirali ukrepe za naslednje države: Španija, Portugalska, Irska, Italija, Avstrija, Nemčija, Švedska in Izrael. Ukrepi so nastali kot odgovor na posledice velike gospodarske krize, ki so jim sledili varčevalni ukrepi (še posebej v Španiji, Italiji, na Portugalskem in Irskem), visoka brezposelnost mladih in izseljevanje. Po gospodarskem okrevanju so države želele z ukrepi privabiti nazaj svoje državljane, še posebej visoko izobražene. V našo analizo smo vključili ukrepe navedenih osmih držav. Razdelili smo jih v naslednje skupine: manifestativne in simbolične geste; sistemski programi; administrativne, tehnične in birokratske olajšave; ukrepi za privabljanje, vračanje in ohranjanje visoko izobraženih; ukrepi za vračanje pripadnikov zgodovinske diaspore; materinski ukrepi za vračajoče ali izseljene ter ostale socialne bonitete države blagostanja (»welfare state«); ukrepi ministrstva pristojnega za izseljence in diasporo; sistemski ukrepi za premagovanje administrativnih ovir.

V okviru projekta so bili ukrepi vrednoteni z na novo razvitim multidimenzionalnim indeksom. Vrednotenje je potekalo v okviru petih dimenzij (gospodarstvo, pravni red, odprtost družbe do

priseljencev, zgodovina migracij, uradni jezik države) z obteženim pristopom, znotraj vsake dimenzije pa s kvantitativnimi in kvalitativnimi kazalniki. V dimenziji gospodarstvo so izbrani trije enakovrednih kazalniki: rast dodane vrednosti na zaposlenega, trg delovne sile in življenjski standard. V dimenziji pravni red je pet enako uteženih kazalnikov: razumljivost pravnega reda, možnost ureditve statusa, pogoji za akademsko kariero ali ustanovitev podjetja, socialne bonitete in debirokratizacija. V dimenziji odprtost družbe do priseljencev so štirje enakovredni kazalniki: dostopnost informacij, socialna podpora mreža, splošen občutek varnosti ter integracije in reintegracija. V okviru dimenzije zgodovina migracij sta dva enakovredna kazalnika: kulturno-zgodovinski okvir in podporni mehanizmi za pomoč pri vračanju in integraciji priseljencev. V dimenziji uradni jezik sta dva enakovredna kazalnika: dostopnost informacij v angleščini in promocija domačega jezika.

Ocena posamezne dimenzije je zmnožek uteži in ocene dimenzije (dimenzija x pomembnost prvega ukrepa, druga dimenzija x pomembnost drugega ukrepa, n-dimenzija x pomembnost n-ukrepa). Skupni seštevek celotne tabele (to je ocene vsake izmed dimenzij) predstavlja končno oceno oziroma indeks, ki je med 0 in 5 (0 = ukrep popolnoma neizvedljiv v Sloveniji, 5 = ukrep popolnoma izvedljiv v Sloveniji). Pri vrednotenju vsakega izmed ukrepov smo dodali tudi razlago uteži in ocen vsake dimenzije.

Najbolje vrednoteni ukrepi, ki jih je mogoče vpeljati v Sloveniji, so bili bolj natančno analizirani; predstavljene so prednosti, tveganja in prilagoditve za njihovo uveljavitev v Sloveniji. Kulturno-zgodovinski pogojenosti vsake države predlagateljice ukrepa navkljub so analizirani ukrepi v pomembnem delu univerzalni, saj globalizacija zmanjšuje razlike med mobilnimi skupinami prebivalstva.

Skrbno so bili analizirani ukrepi države Izrael, ki je med vodilnimi državami na področju privabljanju talentiranih kadrov v državo. Izvedeni so bili polstrukturirani intervjuji z deležniki iz izraelske izvršilne oblasti, civilne družbe in uporabnikom storitev. Z intervjuji smo poglobili vedenje o izraelskih ukrepih, s proučevanjem praktičnih pristopov spoznali filozofijo in operativne rešitve za privabljanje talentiranih kadrov. Recept za izraelski uspeh je povezan s preiščljenimi in strateško zastavljenimi ukrepi, osebnim pristopom do kandidatov za preselitev od razmisleka za selitev do njihove integracije v izraelsko družbo, finančnimi spodbudami in pripravljenostjo družbe na sprejem novih prebivalcev tako v tehnološkem, socialnem, kulturnem in splošnem humanističnem oziru.

Državni sistem dopolnjujejo nevladne organizacije, ki imajo različne pristope. Medtem ko Svetovna zionistična organizacija skrbi za uresničevanje določila v zakonu o vračanju, ki zagotavlja vsakemu Judu pravico, da se preseli v Izrael in pridobi državljanstvo, nevladna organizacija Science Abroad skrbi za preselitev visoko izobraženih kadrov (tako izraelskih državljanov kot Judov). Nevladni organizaciji imate različni ciljni skupini, vendar jima je skupno prilaganje svojih pristopov do potencialnih kandidatov, to je z razumevanjem potreb, pričakovanj in dilem. Pri obeh organizacijah obstaja visoka stopnja prilagodljivosti posamezniku in njegovi družini v fazi razmisleka, odločitve in preselitve ter vključevanje v novo družbeno in delovno okolje. Ukrepi se torej prilagodijo po meri posameznika, ob tem pa vlada družbeno soglasje o pomenu povratnikov, še posebej tistih, ki bodo prevzeli vodilno vlogo v akademskem svetu, podjetniškem sektorju in pri prenosu znanja, kar bo omogočilo večjo blaginjo in varnost.

PRILOGE

Vprašalnik za intervjuvance

1. Would you say that Israel has good diaspora policies?
2. Which social groups are in the focus of attention?
3. Where do you see the role of your organization?
4. What about the highly educated, now this is often called "brain circulation", how high is it on the list of priorities for your organization?
5. Do you know of any specific policies of Israel regarding brain drain/brain circulation? What about your organization?
6. What is your general opinion about brain circulation?
7. Could you provide your opinion on the impact of brain circulation on your country? Which are opportunities and challenges to your country/region?
8. What policies and activities have been used to attract expats (skilled and unskilled)? And what policies and activities have been used to attract members of the diaspora?
9. On what achievements your national strategy on BC has been building on?
10. Was there change in public discourse pertaining to attracting "foreign" experts, expats and descendants of your country's emigrants? Was there any public backlash related to the traumatic period of the nation's history? Were there any notable cultural-historical misunderstandings/challenges?
11. Some national strategies focus on talented people regardless of their cultural/national background. What is the situation in your country? Has your country employed tailored activities/actions to provide for the cultural/ religious needs of immigrants?
12. Have adjustments been made to the concept of welfare state provision and tax code to attract talented people and entrepreneurs?
13. Has the impact of BC been measured or assessed on your country/region?
14. How strategies on brain circulation have impacted your legislation?

Zapisi pogovorov in pisni odgovori

Nežka Figelj, European Jewish Association

Sodelujoči: Nežka Figelj, dr. Dejan Valentinčič, dr. Željko Oset(pogovor vodil dr. Dejan Valentinčič)

Lokacija: online pogovor, 19. 4. 2024, trajanje: 1 ura in 54 minut

Pogovor je otvoril dr. Oset, in sicer z opisom projekta; z naslovom in ciljem projekta, z razlago o tem, kaj je že bilo narejeno, katere države so popisane, katere države bodo dodatno vključene v podrobno raziskavo in kaj so sledeči koraki projekta. Dr. Valentinčič je nato nadaljeval z razlago o trenutnem stanju glede intervjujev s strokovnjaki.

Nežka Figelj je zamejska Slovenka, rojena v Gorici. Magistrski študij je zaključila v Izraelu, kjer je tudi par mesecev delovala na Slovenskem veleposlaništvu. V svoji magistrski nalogi študijske smeri diplomacija in varnostne vede Univerze v Tel Avivu je obravnavala odnose med Izraelom in Iranom, iz česar je tudi izšla knjiga. Za tem se je preselila v Bruselj, kjer je delala na Evropskem parlamentu in kasneje tudi na Judovski organizaciji European Jewish Association.

Dr. Valentinčič je pogovor začel s slovensko "kompleksnostjo majhne države" in primerjavo z Izraelom. Figelj meni, da je Izrael država z velikimi verskimi razlikami in z veliko sprorov. Izraelska politika vračanja pripadnikov diaspore se imenuje "Aliyah" in za Jude predstavlja prednost, saj jim ob vrnitvi nudi vrsto davčnih olajšav, olajšav glede študija in službe in na splošno asimilacije. Učinkovitost te politike vračanja je odvisna od tega, od kod posamezniki prihajajo. V 90. letih se je po padcu Sovjetske zveze v Izrael priselilo 2 milijona Rusov, ki so ostali do danes, kar je izraelsko kulturo nekako prepojilo z rusko.

Figelj omeni tudi Birth Right obiske Izraela, v sklopu katerih Izrael nudi šolnine mladim Judom in kasneje tudi službe, s čimer jih spodbudi do ustalitve v Izraelu. So pa številni posamezniki z Zahoda (npr. ZDA), ki se odločijo vrniti nazaj v svojo državo, ko spoznajo, da je življenje v Izraelu pogosto težavno zaradi nestabilnosti države. Izrael je znan tudi po tem, da sprejema diplome in študijska dokazila iz tujih držav, kar študentom omogoča nadaljevanje ali začetek študija v Izraelu brez preprek (česar po mnenju Figelj v Evropi primanjkuje). Izpostavlja tudi, da je izraelski študijski sistem precej "ameriški" in temelji na pridobitvi konkretnih znanj in veščin ter je znanstveno na visoki ravni. Na univerzah poučujejo profesorji, ki so večinoma študirali v zahodnih državah z uspešnim in priznanim šolskim sistemom. Veliko Izraelcev, ki se odločijo za študij znanstvenih smeri v tujini, se po študiju vrnejo v Izrael. Vrnejo se bodisi zaradi službenih priložnosti bodisi iz pripadnosti in ljubezni do države in želji po prinašanju dobljenega znanja nazaj domov. V Sloveniji je drugačna situacija; pravi namreč, da Slovenija ne vlaga toliko v vračanje ljudi in njihovo znanje, temveč v prestiž, saj slovenska identiteta in narodna pripadnost ni tako močna kot Izraelska oz. judovska.

Dr. Oset je pogovor nadaljeval s temo o študijski mobilnosti oziroma "majhnem kroženju možganov". Meni, da ima Slovenija težavo z "zaprtostjo sistema" in zaradi pomanjkanja socialnega kapitala tistim, ki so dlje časa delovali v tujini, otežuje vračanje. Sogovornica nato nadaljuje na temo vračanja/privabljanja podjetnikov v Izraelu, specifično Judov. Pove, da je poudarek predvsem na privabljanju strokovnjakov iz "high tech" industrije (predvsem za področje varnosti) in inženirstva/ gradbeništva, saj

je trenutno v Izraelu veliko luksuzne gradnje. Veliko pa vlaga tudi v medicino, predvsem v zdravljenje na visokem nivoju in v farmacijo.

Dr. Valentinčič je izpostavil prej omenjeno "Alija", torej vračanje pripadnikov diaspore in ali gre za enotno politiko. Figelj pove, da je pomembno izpostaviti dve situaciji, in sicer a) problematiko, kako privabiti in v družbo vključiti posameznike, ki so rojeni in šolani v tujini in b) problematiko, kak privabiti tiste, rojene v Sloveniji, ki so se izselili kasneje in na najvišji ravni izobrazili v tujini. "Alija" je zakon, ki nudi vrnitev vsakemu, ki dokaže, da je Jud. Večina Judov iz arabskih držav danes živi v Izraelu, ker so tam našli zatočišče, ker so jih doma po ustanovitvi Izraela preganjali. Eden izmed takšnih primerov je Maroko. Figelj poudari štipendije za Jude, ki živijo drugod, npr. v ZDA, VB, Francija in se lahko odločijo za Alija ali pa ne. Primer Alija je priselitev mnogo francoskih Judov v Izrael zaradi antsemitizma v Franciji po letu 2015, nasprotni primer pa so ameriški Judje, ki v Izrael prihajajo le počitnikovat (kar pa se ne smatra kot Alija). V splošnem je statistika, da se jih večina vrne. Figelj izpostavi primer mladih Izraelcev, ki se, ko zaključijo z vojaško obveznostjo, odločijo potovati, a se po nekaj časa kljub temu vrnejo nazaj domov. Pristop vračanja Izraelcev je precej drugačen od slovenskega tudi zato, ker je bila v nekem obdobju izraelska diaspora (specifično v ZDA) celo številčnejša od Izraelcev, živčih v Izraelu. To so smatrali za prednost, saj je posledično veliko ameriških podjetij, ki sodelujejo s podjetji v Izraelu - v Sloveniji je v tem primeru situacija povsem drugačna.

Dr. Oset načne temo o ukrepih/olajšavah za Arabce, ki so izraelski državljani. Figelj pove, da imajo Judje in Arabci na papirju enake pravice in možnosti. Pove tudi, da je zanimivo, da zdaj v času vojne proti Hamasu izraelski Arabci ne dvigajo glasu proti Izraelu, kar je znak, da imajo dobre pogoje, da se jih obravnava enakopravno in da živijo v simbiozi z Izraelci.

Dr. Valentinčič izpostavi temo programi za vračanje in glavne nosilce in financerje teh programov. Figelj razloži, da ima vlada veliko vlogo, so pa pomembne tudi nekatere judovske organizacije, kot na primer AIPAC - judovska organizacija v ZDA (<https://www.aipac.org/>), ki se ukvarja s promoviranjem judovskih interesov (npr. promoviranjem znanstvenikov, podjetnikov, ...). Figelj meni, da bi bilo, če bi imela Slovenija takšno organizacijo v ZDA, kot je AIPAC, kroženje možganov zelo olajšano, ker bi se v tem primeru posamezniki zavedali, da bo domača država poskrbela zanje in jim nudila možnosti. V nasprotju s slovenskimi organizacijami so Judovske zelo močno orientirane v pomoč Judom in v grajenje skupnosti in pripadnosti, zaradi česar meni, da so Judje tudi tako uspešni v tujini. Privabljanje Judov nazaj tudi ne predstavlja velikega finančnega bremena, ker ga poleg ministrstva financirajo takšne velike organizacije. V Izraelu so tudi sedeži gigantov, kot so Facebook, Google itd., s čimer v high tech industrijo privabljajo tudi tujce, ne le pripadnike izraelske diaspore, a jih večina ne ostane na dolgi rok.

Figelj nato razloži vlogo Svetovnega judovskega kongresa (<https://www.worldjewishcongress.org/en>) pri programih za vračanje in promociji Judovstva. Vodi jo skupnost ortodoksnih Judov, ki je odprta do sodobnega sveta, podpira tudi t. I. "wandering Jews", tj. posameznike, ki nimajo stabilne judovske identitete. Glavni viziji Svetovnega judovskega kongresa sta politični, kot pravi Figelj, in sicer ozaveščanje o judovstvu in zatiranje antisemitizma, ne pa toliko spodbujanje akademskih dejavnosti. Organizirajo tudi dogodke in srečanja, kot je na primer obisk Auschwitza, katerega se udeležijo vplivni posamezniki, kot so Ursula von der Leyen, Elon Musk itd.

Figelj kot zanimivost pove tudi, da obstajajo Judovske skupnosti, ki so dejavne že več kot 500 let in ki so vmes preživele tako, da so judovstvo skrivale. Danes država Izrael v ohranjanje in prebujanje takšnih skupnosti po vsem svetu in krepitev judovske identitete vlaga veliko.

Dr. Valentinčič omeni še izraelski "kibuc", tj. socialistično usmerjena skupnost z visoko stopnjo socialne interakcije v Izraelu. Figelj pove, da je kibuc do sedaj v Izrael privabil veliko Nemcev, predvsem zaradi občutka krivde in odgovornosti za holokavst in pa posameznike iz severnoevropskih držav. Eden izmed takšnih kibucov je bil na primer nemški, ki so ga ustanovili nemški judje leta 1937 z namenom grajenja prihodnosti v Izraelu. Kibucov v takšnem pomenu besede danes več ni.

Dr. Valentinčič izpostavi Aliyah kot soglasje v izraelski skupnosti. Figelj razloži, da je Judovska diaspora trenutno najštevilčnejša v zahodnih državah, so pa zmeraj dobrodošli nazaj domov. Do druge svetovne vojne je bila situacija drugačna, 20 % vseh Judov je namreč živel v Evropi. Po 60-ih letih pa so se v Evropo začeli zaradi pregnanstva priseljevati Judje iz arabskih držav, te pa je družba obravnavala kot "drugorazredne", predvsem zaradi drugačne mentalitete in načina življenja.

Zapis pogovora pripravila Stela Kocbek (7. junij 2024)

Nežka Figelj, European Jewish Association

Pisen odgovor, prejeto: 22. aprila 2024

Would you say that Israel has good diaspora policies?

Israel has one of the best diasporas in the world providing citizenships in record time, subsidies for studies and jobs, privileged tax paying status, language teaching and birthright visits to Israel. Anti-Semitism and the religious and identity concept of the "Promised land" play a highly distinctive role in the diaspora's support of Israel. No matter how many opportunities the Jewish state grants to Jews, it will always serve as a safe haven for the survival of the Jewish people. This existential reference in the national identity building is not present in the Slovenian diaspora.

Which social groups are in the focus of attention?

Israel makes no differences in attracting any specific group. They are, however, discriminatory behaviours taking place in Israeli society, mostly by European Jews (Ashenazim) toward Jews from south and oriental background (Sfaradim and Mizrahim) who normally enjoy a lower social status.

Where do you see the role of your organization?

In helping Israelis living in diaspora and Jews in Europe by providing a safe haven and a representative organisation to protect them against antisemitism. Another relevant commitment of the organisation is educating different groups about the devastating risks of growing antisemitism, and lobbying the EU institutions, national governments take concrete action to combat anti semitism and foster Jewish life in Europe.

What about the highly educated, now this is often called "brain circulation", how high is it on the list of priorities for your organization?

Highly educated are the targeted core group of the organisation. Brain circulation is especially needed in advocating against spreading antisemitism and providing fact-based narrative on fighting fake news on Israel. However, in this field, academia and university campuses are not the active actors but rather the targeted audience, as they are often promoting biased anti-Israel propaganda, including delegitimizing Israel and accusing it of being an apartheid state and responsible for the stalemate in the peace process of the two-state solution.

Do you know of any specific policies of Israel regarding brain drain/brain circulation? What about your organization?

A lot of Israelis study abroad in European and American universities. Israel does not require specific procedures in the acknowledgement of academic titles obtained abroad but rather considers them as an added value. Most of the Israelis return home after completing their studies abroad and provide their expertise in the Israeli high-tech, research and innovation field, in medicine, construction sector and agriculture technologies. Brain circulation is not the main goal of my organisation.

What is your general opinion about brain circulation?

I think it is highly efficient when it is supported by projects and it is targeted to specific goals. But it should not be a consequence or result of brain drain due to lack of opportunities. This is usually like the case, though, for instance in Slovenia. Unfortunately, there is not enough understanding, encouragement and appreciation of the diversity of talents, the focus lies predominantly on specific careers, mostly in sciences, and the expectation is to consider them as the only carriers of brain circulation. Additionally, seeking brain circulation just for the sake of it is equally wrong. In fact, too much exchange can generate outrooting, superficiality, loss of authentic values and lack of understanding of regional and cultural habits.

Could you provide your opinion on the impact of brain circulation on your country? Which are opportunities and challenges to your country/region?

GO-NG will be the EU's city of culture in 2025 and brain circulation will be an opportunity to seize.

What policies and activities have been used to attract expats (skilled and unskilled)? And what policies and activities have been used to attract members of the diaspora?

Erasmus+, networking and international events such as Estoria, welcoming environment, competitive salaries, academic opportunities.

In many cases return from diaspora is not triggered by opportunities but by an identity decision or in some cases by homesickness.

On what achievements your national strategy on BC has been building on?

High academic and research achievements in pure and applied sciences. What I see in Slovenia is mainly calling back highly educated Slovenian expats who went to study abroad in the world's best ranked high education establishments to benefit from their remarkable careers and outstanding reputations without providing concrete opportunities.

Was there change in public discourse pertaining to attracting “foreign” experts, expats and descendants of your country’s emigrants? Was there any public backlash related to the

traumatic period of the nation's history? Were there any notable cultural-historical misunderstandings/challenges?

Diaspora members must be treated with respect, and language barriers must be addressed properly. They should not be merely associated with tradition and folklore but as a skilled workforce.

Some national strategies focus on talented people regardless of their cultural/national background. What is the situation in your country? Has your country employed tailored activities/actions to provide for the cultural/religious needs of immigrants?

I am not well informed about this topic. I don't have data about talented people from different backgrounds being invited by Slovenia due to their expertise and active in tailored activities.

Simon Pribac, trgovinski predstavnik Republike Slovenije v Kanadi

Prisotni: Simon Pribac, dr. Željko Oset

Lokacija: Lolita bar, 10. maj 2024 med 10.30 in 11.50

Simon Pribac je slovenski diplomat, zaposlen na veleposlaništvu Republike Slovenije v Kanadi kot trgovinski predstavnik (Trade Commissioner). Aktiven je v slovenskih izseljeniški skupnosti. Ob tem pa dober poznavalec Izraela, saj se je v Izraelu udeležil taborov za potencialne judovske povratnike v obljubljeni deželi.

Pribac je uvodoma izpostavil, da mora biti vsaka strategija privabljanja povratnikov, izseljencev ali njihovih potomcev pametna, sistematična in holistična. V tem kontekstu je govoril o aktualnih spoznavnih turah za mladostnike in jih primerjal z izraelskim pristopom. Z razliko od Slovenije, ki (v organizaciji Urada Vlade RS za Slovence v zamejstvu in po svetu) vabi osnovnošolsko mladino na spoznavne obiske Slovenije (slovenskih turističnih krajev), Izrael (državne agencije in zasebne fundacije – med njimi obstaja komplementaren odnos) povabi že formirane osebe, torej polnoletne, študente kolidža, ki premišlujejo o svojih kariernih načrtih. Za starejše mladostnike organizirajo raznovrsten program z obiski akademskih središč, raziskovalnih inštitutov, tehnoloških parkov, pa tudi diskotek. Ključen poudarek je namenjen spoznavanju in vzpostavljanju stikov (networking, mingling, clubing). Pribac je večkrat omenil oznako leadership – torej ocenjevanje kandidatov ter personalna obravnava s pripravo prilagojenih programov – in leadership training ter možnosti za usposabljanje (internship, jobs shading). Navezovanje stikov mladih kandidatov tudi v bolj sproščenih okoljih (retreat centers, privatne zabave in diskoteke), s čimer se oblikuje trajna osebna, emocionalna povezava med kandidati in posameznikom ter Izraelom in izraelsko družbo.

Na podlagi svoje izkušnje je Pribac v letu 2014 pripravil svoj program v sodelovanju s Študentsko organizacijo Univerze v Ljubljani ter podjetjem Kompas Express iz Toronta. Programska shema je bila namenjena starostni skupini od 19 do 31 let, poleg turističnih obiskov pa je vključevala obiske na treh državnih univerzah, Tehnološkega parka Ljubljana ter klasičnih turističnih znamenitosti. Projekt je predstavil v Državnem zboru RS, vendar se vlada ni odločila za sofinanciranje programske sheme. Zaradi visoke cene ni bilo mogoče zbrati zadostno število prijav, zato iniciativa ni bila izvedena. Sofinanciranje naj bi bilo zavrnjeno zaradi ocene, da je prevelik poudarek namenjen zabavnim vsebinam in nestrukturiranemu druženju. Izhodišča za pripravo sheme so bila: engaging, fun, leadership, business projects/potential, media influence/social networks (trending), ambassadors of Slovenia.

Pribac ocenjuje, da Izrael s svojimi politikami uspe pritegniti najboljše študente iz diaspore, z njimi pa ohranja konstanten dotok talentiranih ljudi in najnovejših raziskovalnih pristopov. Z osebnim profesionalnim pristopom ter določitvijo KPI (Key performance indicators) osebno obravnavajo vsakega kandidata. Pripravljena je odlična spletna stran Nefesh B'Nefesh (<https://www.nbn.org.il/>), ki je posvečena Aliyah. Natančno je predstavljena strategija, cilji, življenje v Izraelu, dogodki, stiki. Za morebitna vprašanja obstajajo profesionalno usposobljeni uporabniki – ob tem je Pribac opozoril, da za Slovenijo takšna storitev ne obstaja, zato so prišleki – brez socialne mreže – v Slovenijo izgubljeni, brez podporne mreže, državni uradniki pa so ob tem neprofesionalni (nesramni) do njih. Dodatno

usposabljanje bi bilo vsekakor nujno, vendar je najprej treba določiti vrednote, strategijo in KPI, in uporabniku prilagojeno storitev (customer service).

V Izraelu obstaja družbenih konsenz glede privabljanja povratnikov, ki so prepoznani kot prednost, ne glede na njihove idejno-nazorske poglede ali siceršnje osebne okoliščine. Vrednota skupnosti presega morebitno razhajanje znotraj skupnosti. Na tem so zgrajene politike. Izrazita je jezikovna internacionalizacija, vendar so ponujene ugodne možnosti za učenje hebrejščine (VIPAN - OLIM). Poskrbljeno je za stopenjsko vključevanje v družbo: od pomoči pri iskanju stanovanja, zaposlitve, učenje jezika, finančne podpore ter druge državne ugodnosti (welfare state). Pripravljalne aktivnosti pa se pričnejo že v matični državi (recimo Kanadi). Kandidati imajo torej informacije na voljo na internetu v zelo strnjeni in holistični obliki, obstaja pa tudi možnost profesionalne administrativne pomoči, vključno s prilagoditvami za lokalno okolje.

Zapis pogovora pripravil dr. Željko Oset (10. maj 2024)

Marina Rozenberg-Koritny, Head of the Department for the promotion of Aliyah, World Zionist Organization.

Pisni odgovor 7. junij 2024 v ruščini; v slovenščino prevedel dr. Željko Oset.

1. Would you say that Israel has good diaspora policies?

Как вы оцениваете политику Израиля в отношении диаспоры?

Я думаю, что Израиль демонстрирует эффективную модель взаимодействия государства и диаспоры. Уникальность нашей ситуации заключается в том, что диаспора была первична по отношению к государству. Создание еврейского государства началось в диаспоре при поддержке и участии еврейских общин. После провозглашения Независимости одними из ключевых задач молодого государства стало укрепление связей евреев по всему миру с их исторической родиной и поддержка репатриации. Если раньше еврейскому народу была нужна своя страна, то сейчас еврейскому государству нужен его народ. Закон о возвращении обеспечивает право каждому еврею переехать в Израиль и получить гражданство.

Mislím, da Izrael kaže učinkovit model interakcije med državo in diasporo. Posebnost našega položaja je v tem, da je bila diaspora v odnosu do države primarna. Ustvarjanje judovske države se je začelo v diaspori s podporo in sodelovanjem judovskih skupnosti. Po razglasitvi neodvisnosti je bila ena ključnih nalog mlade države krepitev vezi Judov po svetu z njihovo zgodovinsko domovino in podpora repatriaciji. Če je prej judovsko ljudstvo potrebovalo svojo državo, zdaj judovska država potrebuje svoje ljudi. Zakon o vračanju zagotavlja vsakemu Judu pravico, da se preseli v Izrael in pridobi državljanstvo.

2. Which social groups are in the focus of attention?

На какие социальные группы направлено особое внимание?

Ситуация меняется. Если раньше фокус нашего внимания был нацелен на организованные сообщества: общины, организации, движения, то с развитием интернета и личных коммуникаций возможности охвата увеличились.

Первая группа — это евреи, участвующие в жизни еврейских организаций и общин. Они интересуются Израилем, следят за новостями, у многих есть родственники или друзья в Израиле. Одни из них видят свое будущее в Израиле, другие этот вопрос пока не рассматривают, но все считают важным поддерживать еврейское государство.

Вторая группа — еврейская молодежь. Это молодые люди, которые строят свою жизнь, и для нас важно, чтобы они не теряли свою национальную самоидентификацию и знали, что в Израиле их ждут и у них есть там будущее.

Еще одна целевая группа — женщины. Во-первых, женщины занимают все более активные позиции в обществе, бизнесе и других сферах. Во-вторых, наши исследования показали, что ведущая роль в семье в принятии решения о репатриации принадлежит женщине.

Наконец, мы фокусируем внимание на евреях, не аффилированных с традиционными общинными структурами. Именно они в большей степени подвержены ассимиляции и

размыванию национальной самоидентификации. Ассимиляция начинается с ослабления культурно-национальных связей и традиций, но становится необратимой с утратой памяти о них. Особое внимание мы также уделяем евреям, проживающим в странах с нестабильной политической ситуацией или ограниченными возможностями для сохранения еврейской идентичности.

Razmere se spreminjajo. Če je bil prej fokus naše pozornosti usmerjen v organizirane skupnosti: skupnosti, organizacije, gibanja, so se z razvojem interneta in osebnih komunikacij povečale možnosti pokrivanja.

Prva skupina so Judje, ki sodelujejo v življenju judovskih organizacij in skupnosti. Izrael jih zanima, spremljajo novice, mnogi imajo v Izraelu sorodnike ali prijatelje. Nekateri svojo prihodnost vidijo v Izraelu, drugi o tem vprašanju še niso razmišljali, vsem pa se zdi pomembna podpora judovski državi.

Druga skupina je judovska mladina. To so mladi ljudje, ki gradijo svoja življenja in za nas je pomembno, da ne izgubijo nacionalne identitete in vedo, da so v Izraelu dobrodošli in da imajo tam prihodnost.

Še ena ciljna skupina so ženske. Prvič, ženske zavzemajo vse bolj aktivne položaje v družbi, gospodarstvu in na drugih področjih. Drugič, naša raziskava je pokazala, da ima v družini vodilno vlogo pri odločanju o repatriaciji ženska.

Nazadnje se osredotočamo na Jude, ki niso povezani s tradicionalnimi skupnostnimi strukturami. Ti so tisti, ki so bolj dovzetni za asimilacijo in erozijo nacionalne samoidentifikacije. Asimilacija se začne z oslavitvijo kulturnih in narodnih vezi ter tradicij, z izgubo spomina nanje pa postane nepovratna. Posebno pozornost namenjamo tudi Judom, ki živijo v državah z nestabilnimi političnimi razmerami ali omejenimi možnostmi za ohranitev svoje judovske identitete.

3. Where do you see the role of your organization?

Какова роль вашей организации?

Роль Всемирной сионистской организации заложена в ее названии. Мы выступаем в качестве моста между Израилем и еврейскими общинами по всему миру.

Мы действуем в координации с другими структурами, в первую очередь с Еврейским Агентством и Министерством алии и интеграции. Всемирная сионистская организация мотивирует репатриацию, Еврейское агентство доставляет евреев в Израиль, а Министерство алии и интеграции встречает и помогает наладить жизнь.

Наши приоритетные цели:

1. Укрепление культурных и социальных связей между евреями в разных странах.
2. Обеспечения более широкой поддержки Израиля со стороны еврейских общин.
3. Продвижение репатриации. Сегодня в мире насчитывается около 16 миллионов евреев, из них 55% проживают за пределами Израиля.

Для достижения этих целей мы создаем и реализуем культурные и образовательные проекты, в частности создаем специальные программы для выпускников школ, студентов, представителей отдельных профессиональных групп или просто интересующихся своими перспективами и

возможностями в Израиле. Например, выпускники школ, получают возможность сдать психометрический экзамен, необходимый для поступления в израильские университеты, находясь в своей стране. Важное место в нашей деятельности занимает популяризация языка иврит. Иврит был возрожден в начале 20 столетия и стал государственным языком Израиля. Большинство евреев из стран диаспоры, не знают иврита. У нас действуют около 400 классов иврита на трех континентах. Каждый такой класс – это своего рода маленькое представительство нашей страны. Часть из них работают в режиме онлайн и доступны в любом уголке планеты.

Vloga Svetovne zionistične organizacije je implicirana že v njenem imenu. Delujemo kot most med Izraelom in judovskimi skupnostmi po vsem svetu.

Delujemo usklajeno z drugimi strukturami, predvsem z Judovsko agencijo in ministrstvom za alijo in integracijo. Svetovna zionistična organizacija spodbuja repatriacijo, Judovska agencija pripelje Jude v Izrael, Ministrstvo za alijo in integracijo pa se srečuje in pomaga izboljšati življenje.

Naši prednostni cilji:

1. Krepitev kulturnih in socialnih vezi med Judi v različnih državah.
2. Zagotavljanje večje podpore Izraelu s strani judovskih skupnosti.
3. Spodbujanje repatriacije. Danes je na svetu približno 16 milijonov Judov, od tega jih 55 % živi zunaj Izraela.

Za doseg te ciljev ustvarjamo in izvajamo kulturne in izobraževalne projekte, zlasti ustvarjamo posebne programe za maturante, študente, predstavnike določenih poklicnih skupin ali tiste, ki jih preprosto zanimajo njihove možnosti in priložnosti v Izraelu. Maturanti imajo na primer možnost opravljati psihometrični izpit, potreben za sprejem na izraelske univerze, medtem ko so v svoji državi. Pomembno mesto v naših dejavnostih zavzema popularizacija hebrejskega jezika. Hebrejščina je bila oživiljena v začetku 20. stoletja in je postala uradni jezik Izraela. Večina Judov iz držav diaspore ne govori hebrejsko. Imamo približno 400 hebrejskih tečajev na treh celinah. Vsak tak razred je nekakšna reprezentanca naše države v malem. Nekateri od njih delujejo na spletu in so na voljo povsod po svetu.

4. What about the highly educated, now this is often called "brain circulation", how high is it on the list of priorities for your organization?

Как ваша организация рассматривает ситуацию с высококвалифицированными специалистами в контексте явления "циркуляции мозгов"? Насколько это важно для вас?

Закон о Возвращении не предусматривает приоритетов для отдельных категорий потенциальных репатриантов в зависимости от их профессиональной квалификации. Для Всемирной сионистской организации все евреи одинаково желанны, и для каждого найдется место в Израиле! Однако евреев не случайно называли народом книги, а сегодня — нацией стартапов. Во время большой алии из стран бывшего СССР в 90-е годы Израиль принял миллион новых граждан, многие из которых были высококвалифицированными специалистами. Это привело к экономическому подъему, развитию науки и достижениям в сфере высоких технологий, которые сегодня определяют современный имидж Израиля.

Интеграция специалистов в израильскую жизнь будет происходить быстрее, если она начнется заранее в стране проживания — через консультации с нашими представителями, онлайн-конференции с коллегами и потенциальными работодателями, а также на занятиях в классах иврита с углубленным изучением профессиональной лексики.

Zakon o vračanju ne določa prednostnih nalog za nekatere kategorije potencialnih repatrirancev glede na njihove poklicne kvalifikacije. Za svetovno zionistično organizacijo so vsi Judje enako dobrodošli in v Izraelu je mesto za vse! Ni pa naključje, da so Jude imenovali ljudstvo knjig, danes pa narod startupov. Med veliko alijo iz držav nekdanje ZSSR v 90. letih prejšnjega stoletja je Izrael sprejel milijon novih državljanov, med katerimi so bili mnogi visokokvalificirani strokovnjaki. To je vodilo do gospodarske rasti, znanstvenega razvoja in visokotehnoloških dosežkov, ki danes določajo sodobno podobo Izraela. Vključevanje strokovnjakov v izraelsko življenje se bo zgodilo hitreje, če se bo začelo vnaprej v državi stalnega prebivališča - s posvetovanji z našimi predstavniki, spletnimi konferencami s kolegi in potencialnimi delodajalci, pa tudi na tečajih hebrejščine s poglobljenim študijem strokovnega besedišča.

5. Do you know of any specific policies of Israel regarding brain drain/brain circulation? What about your organization?

Знаете ли вы о каких-либо конкретных мерах Израиля в отношении утечки/циркуляции мозгов? Какие действует в этом направлении ваша организация?

Израиль демократическая страна и нет никаких законодательных мер, которые бы препятствовали утечке умов. Единственный инструмент – это возможности, условия и среда для развития профессиональной личности. И Израиль в этом смысле имеет крепкие позиции.

Более того, имидж Израиля как высокотехнологичного государства привлекает в него специалистов разных направлений, а также молодежь, стремящуюся получить перспективное образование и опыт.

Izrael je demokratična država in ni nobenih zakonodajnih ukrepov, ki bi preprečili beg možganov. Edino orodje so možnosti, pogoji in okolje za razvoj profesionalne osebnosti. In Izrael ima v tem smislu močan položaj.

Poleg tega podoba Izraela kot visokotehnološke države privablja strokovnjake na različnih področjih, pa tudi mlade, ki želijo pridobiti obetavno izobrazbo in izkušnje.

6. What is your general opinion about brain circulation?

Каково ваше общее мнение о циркуляции мозгов?

Это явление вполне естественное и ожидаемое в глобальном мире. Оно действует и развивается по законам свободного рынка. Причем циркуляция мозгов может осуществляться без релокации. Удаленная работа на зарубежного работодателя уже никого не удивляет. Появляются новые форматы. Например, «виза цифровых кочевников». Буквально недавно пришло сообщение, что правительство Таиланда утвердило решение о введении визы "цифрового кочевника", которая будет выдаваться сроком на пять лет и даст возможность работать из Таиланда в течение 180 дней в году. Это еще один кусочек пазла под названием «циркуляция мозгов» и с ним придется считаться.

Ta pojav je povsem naraven in pričakovan v globalnem svetu. Deluje in se razvija po zakonitostih prostega trga. Poleg tega se lahko kroženje možganov izvaja brez premestitve. Delo na daljavo za tujega delodajalca nikogar več ne preseneča. Pojavljajo se novi formati. Na primer »vizumi za digitalne nomade«. Ravno pred kratkim so poročali, da je tajska vlada odobrila odločitev o uvedbi vizuma »digitalni nomad«, ki bo izdan za obdobje petih let in bo omogočal delo s Tajske 180 dni na leto. To je še en kos sestavljanke, ki se imenuje "kroženje možganov" in ga bo treba upoštevati.

7. Could you provide your opinion on the impact of brain circulation on your country? Which are opportunities and challenges to your country/region?

Могли бы вы высказать свое мнение о влиянии циркуляции мозгов на вашу страну? Какие возможности и вызовы это представляет для вашей страны/региона?

Циркуляция мозгов — это двусторонний процесс. С одной стороны, из Израиля уезжают специалисты: исследователи делают постдокторантуру в зарубежных университетах, а израильские профессионалы с легкостью находят работу в международных компаниях.

С другой стороны, Израиль, благодаря своей репутации нации стартапов, привлекает квалифицированных специалистов, обладающих правом на репатриацию. Наша задача — помочь талантливым ученым, инженерам, предпринимателям и профессионалам из различных областей знаний найти своё место в Израиле и внести свой вклад в его развитие.

Возможности, которые предоставляет циркуляция мозгов, включают привлечение новых идей и передовых технологий, укрепление связей с международным научным и деловым сообществом, а также усиление позиций Израиля как центра инноваций и высоких технологий. Высококвалифицированные репатрианты могут способствовать экономическому росту, развитию науки и укреплению технологического сектора.

Что касается вызовов, то утечка умов может привести к нехватке талантов в ключевых отраслях, ослаблению научного потенциала и утечке интеллектуальных ресурсов. Поэтому важно не только привлекать специалистов в Израиль, но и создавать условия, которые будут стимулировать их оставаться и развиваться внутри страны, в особенности новых репатриантов, еще не успевших пустить корни. Это подразумевает поддержку профессионального роста, развитие инфраструктуры для научных исследований и инноваций, а также создание благоприятных условий для жизни и работы.

Kroženje možganov je dvosmeren proces. Po eni strani strokovnjaki zapuščajo Izrael: raziskovalci opravljajo podoktorski študij na tujih univerzah, izraelski strokovnjaki pa zlahka najdejo delo v mednarodnih podjetjih.

Po drugi strani pa Izrael zaradi svojega slovesa start-up države privablja kvalificirane strokovnjake, ki imajo pravico do repatriacije. Naša naloga je pomagati nadarjenim znanstvenikom, inženirjem, podjetnikom in strokovnjakom z različnih področij znanja najti svoje mesto v Izraelu in prispevati k njegovemu razvoju.

Priložnosti, ki jih nudi kroženje možganov, vključujejo privabljanje novih idej in najsodobnejših tehnologij, krepitev vezi z mednarodno znanstveno in poslovno skupnostjo ter krepitev položaja Izraela kot središča

inovacij in visoke tehnologije. Visoko usposobljeni repatrianti lahko prispevajo h gospodarski rasti, napredku znanosti in krepitvi tehnološkega sektorja.

Kar zadeva izzive, lahko beg možganov privede do pomanjkanja talentov v ključnih panogah, oslabi znanstvene zmogljivosti in izčrpanost intelektualnih virov. Zato je pomembno ne le privabiti strokovnjake v Izrael, ampak tudi ustvariti pogoje, ki jih bodo spodbudili, da ostanejo in se razvijajo v državi, zlasti nove priseljence, ki še niso imeli časa, da bi se uveljavili. To vključuje podporo poklicni rasti, razvoj infrastrukture za raziskave in inovacije ter ustvarjanje ugodnih življenjskih in delovnih pogojev.

8. What policies and activities have been used to attract expats (skilled and unskilled)? And what policies and activities have been used to attract members of the diaspora?

Какие меры и мероприятия используются для привлечения экспатов (как квалифицированных, так и неквалифицированных)? И какие меры и мероприятия были использованы для привлечения представителей диаспоры?

Наша организация не занимается привлечением экспатов, хотя в отдельных отраслях и сферах такая практика существует.

Что касается второй части вопроса, то наши сотрудники, действующие в странах диаспоры, помогают всем, кто задумывается о репатриации, пройти путь от просто намерения до оценки своих возможностей и перспектив и принять правильное решение. Приведу в качестве примера один из проектов Отдела поддержки репатриации, который я возглавляю. Проект называется Café Ole. Первоначально он был создан для работы с еврейской диаспорой Аргентины и Уругвая. Суть проекта — создать возможность общения онлайн между потенциальными репатриантами и теми, кто уже репатрировался в Израиль и может поделиться опытом жизни в новой стране. Встречи проходят в свободной и непринужденной атмосфере, напоминающей разговоры друзей в кафе. Отсюда и название — Café Ole, что в переводе с испанского означает «Кафе репатриант». Постепенно проект охватил испаноязычных евреев из других стран Южной Америки, а затем пересек океан и успешно привился в еврейских общинах Франции и Бельгии.

Naša organizacija se ne ukvarja s privabljanjem izseljencev, čeprav ta praksa obstaja v nekaterih panogah in območjih.

Kar zadeva drugi del vprašanja, naši zaposleni, ki delujejo v državah diaspore, pomagajo vsem, ki razmišljajo o repatriaciji, da preidejo od zgolj namere do ocene svojih zmožnosti in možnosti ter sprejemajo pravo odločitev. Kot primer bom navedel enega od projektov Oddelka za podporo repatriaciji, ki ga vodim. Projekt se imenuje Café Ole. Prvotno je bil ustvarjen za delo z judovsko diasporo Argentine in Urugvaja. Bistvo projekta je ustvariti priložnost za spletno komunikacijo med potencialnimi repatrianti in tistimi, ki so se že vrnili v Izrael in lahko delijo svojo izkušnjo življenja v novi državi. Srečanja potekajo v svobodnem in sproščenem vzdušju, ki spominja na prijateljski pogovor v kavarni. Od tod tudi ime - Café Ole, kar v prevodu iz španščine pomeni "Repatriate Cafe". Postopoma je projekt dosegel špansko govoreče Jude iz drugih držav Južne Amerike, nato pa prečkal ocean in se uspešno uveljavil v judovskih skupnostih Francije in Belgije.

9. On what achievements your national strategy on BC has been building on?

На чем основывается ваша национальная стратегия в отношении «циркуляции мозгов»?

Национальная стратегия основана на создании системы условий и возможностей которые с одной стороны способствуют приезду в Израиль высококвалифицированных специалистов из числа новых репатриантов , а с другой – препятствовали бы утечке специалистов из Израиля.

Применительно к новым репатриантам это происходит под эгидой Министерства алии и интеграции:

- Для вновь прибывших доступны бесплатные курсы изучения языка иврит.
- Действуют разнообразные курсы и программы профессиональной адаптации и переквалификации для специалистов.
- Для репатриантов со второй и третьей академической степенью действует программа государственного субсидирования работодателей на период до 3–5 лет.
- Для молодых репатриантов предусмотрена финансовая помощь на получение академического образования, покрывающая плату за обучение.
- Центры поддержки деловой инициативы помогают новым репатриантам в открытии собственного бизнеса. Репатрианты - предприниматели в сфере высоких технологий, науки и биотехнологии получают помощь в создании стартап компаний.

Также недавно было объявлено о запуске государственной программы по привлечению в Израиль выдающихся и перспективных ученых из числа евреев диаспоры и бывших израильтян. Программа предусматривает стартовые и исследовательские гранты на 7-летний период, а также финансирование международных научных конференций в Израиле.

Nacionalna strategija temelji na ustvarjanju sistema pogojev in priložnosti, ki bo po eni strani olajšal prihod visokokvalificiranih strokovnjakov med novimi priseljenci v Izrael, po drugi strani pa preprečil odliv strokovnjakov iz Izraela.

V zvezi z novimi repatriranci se to dogaja pod okriljem Ministrstva za alijo in integracijo:

- Za nove prišleke so na voljo brezplačni tečaji hebrejščine.
- Na voljo so različni tečaji in strokovni programi prilagoditev in prekvalifikacija za specialiste.
- Za repatriance z drugo in tretjo akademsko diplomo obstaja program državnih subvencij za delodajalce za obdobje do 3–5 let.
- Za mlade repatrirance je zagotovljena finančna pomoč za pridobitev akademske izobrazbe, ki krije šolnino.
- Podporni centri za poslovne pobude pomagajo novim repatriantom pri ustanovitvi lastnega podjetja. Repatriirani podjetniki s področja visoke tehnologije, znanosti in biotehnologije prejmejo pomoč pri ustanavljanju start-up podjetij.

Pred kratkim je bilo tudi objavljeno, da se je začel vladni program za privabljanje izjemnih in obetavnih znanstvenikov iz vrst Judov iz diaspore in nekdanjih Izraelcev v Izrael. Program zagotavlja nepovratna

sredstva za zagon in raziskave za 7-letno obdobje ter financiranje mednarodnih znanstvenih konferenc v Izraelu.

10. Was there change in public discourse pertaining to attracting “foreign” experts, expats and descendants of your country’s emigrants? Was there any public backlash related to the traumatic period of the nation’s history? Were there any notable cultural-historical misunderstandings/challenges?

Произошли ли изменения в общественном дискурсе, касающиеся привлечения "иностранцев" экспертов, иностранцев и потомков эмигрантов вашей страны? Был ли какой-то общественный отклик, связанный с травматическим периодом истории нации? Были ли какие-то значимые культурно-исторические недопонимания/вызовы?

В истории Израиля можно выделить волны репатриации, которые приводили евреев, объединенных страной исхода, ментальностью и культурными кодами.

Репатрианты каждой волны на момент своего приезда оказываются последними, в то время как предыдущие волны уже занимают свое место на шкале интеграции.

Репатрианты каждой волны приезжают в Израиль, измененный и занятый предыдущими волнами.

Репатрианты каждой волны привезли в багаже предыдущий травматический опыт и приобрели новый, сталкиваясь с экономическими проблемами, предрассудками и эффектом стеклянного потолка.

Но вместе с тем все волны репатриантов внесли свой отчетливый вклад в развитие страны и без них невозможно представить современное израильское общество.

V zgodovini Izraela je mogoče ločiti valove repatriacije, ki so pripeljali Jude, ki so jih združili izvorna država, mentaliteta in kulturni kodi.

Repatriiranci vsakega vala so ob prihodu zadnji, prejšnji valovi pa že zavzamejo svoje mesto na lestvici integracije.

Repatrianti pridejo v Izrael v vsakem valu, spremenjeni in zasedeni v prejšnjih valovih.

Repatrianti v vsakem valu so s seboj prinesli prejšnje travmatične izkušnje in pridobili nove ob soočanju z ekonomskimi težavami, predsodki in učinkom steklenega stropa.

A hkrati so vsi valovi repatriantov izrazito prispevali k razvoju države in brez njih si ni mogoče predstavljati sodobne izraelske družbe.

11. Some national strategies focus on talented people regardless of their cultural/national background. What is the situation in your country? Has your country employed tailored activities/actions to provide for the cultural/ religious needs of immigrants?

Некоторые национальные стратегии сосредотачиваются на талантливых людях, независимо от их культурного/национального происхождения. Какова ситуация в вашей стране? Применяла ли ваша страна специальные меры/действия для удовлетворения культурных/ религиозных потребностей иммигрантов?

В отличие от стратегий других стран, которые сосредоточены на привлечении талантов независимо от их культурного или национального происхождения, стратегия Израиля базируется на Законе о возвращении. Исключения единичны и не являются частью стратегии.

Za razliko od strategij drugih držav, ki se osredotočajo na privabljanje talentov ne glede na njihovo kulturno ali nacionalno ozadje, izraelska strategija temelji na zakonu vračanja. Izjeme so redke in niso del strategije.

Optional:

12. Have adjustments been made to the concept of welfare state provision and tax code to attract talented people and entrepreneurs?

Были ли внесены изменения в концепцию социального обеспечения и налоговый кодекс для привлечения талантливых людей и предпринимателей?

Министерство социального обеспечения и налоговое управление не выделяет талантливых людей и специалистов-профессионалов из числа новых репатриантов в особую категорию. В Израиле действует система льгот для всех новых репатриантов. В самом общем в нее входит:

- Корзина абсорбции (денежная помощь на первые полгода пребывания в стране)
- Субсидии в размере прожиточного минимума (на вторые полгода)
- Бесплатный курс изучения иврита
- Помощь школьникам и студентам
- Бесплатное медицинское страхование
- Льготы на покупку и аренду жилья
- Льготы при трудоустройстве
- Льготы по налогообложению, включая льготы для новых репатриантов, открывающих свое дело.

Ministrstvo za socialno varnost in davčna uprava nadarjenih ljudi in strokovnjakov med novimi repatriranci ne uvrščata v posebno kategorijo. Izrael ima sistem ugodnosti za vse nove priseljence. Na splošno vključuje:

- Absorpcijska košarica (denarna pomoč za prvih šest mesecev bivanja v državi)
- Subvencije v višini življenjskega minimuma (drugih šest mesecev)
- Brezplačni tečaj hebrejščine
- Pomoč dijakom in študentom
- Brezplačno zdravstveno zavarovanje
- Ugodnosti pri nakupu in najemu stanovanja
- Ugodnosti za zaposlitev
- Davčne ugodnosti, vključno z ugodnostmi za nove povratnike, ki začnejo svoje podjetje.

13. Has the impact of BC been measured or assessed on your country/region?

Оценивалось ли влияние циркуляции мозгов на вашу страну/регио?

Наша организация такую оценку не проводила. Однако существуют академические исследования на эту тему, которые рассматривают связь между репатриацией и экономическим развитием страны, роль государственной поддержки инноваций и другие аспекты. Определенную информацию также собирает Центральное статистическое бюро Израиля.

Вопросы циркуляции и утечки мозгов находятся в фокусе внимания израильских экономических обозревателей. Примером является опубликованная в издании Globes статья «Israel's defense brain drain».

Naša organizacija takega ocenjevanja ni izvedla. Vendar pa obstajajo akademske študije na to temo, ki preučujejo povezavo med repatriacijo in gospodarskim razvojem države, vlogo državne podpore za inovacije in druge vidike. Nekateri podatke zbira tudi Izraelski centralni statistični urad.

Vprašanja kroženja in bega možganov so v središču pozornosti izraelskih ekonomskih komentatorjev. Primer je članek »Beg možganov na področju obrambe Izraela«, objavljen v Globesu.

14. How strategies on brain circulation have impacted your legislation?

Как стратегии по циркуляции мозгов повлияли на ваше законодательство?

Государственные программы интеграции новых репатриантов утверждаются на законодательном уровне. Это касается как общих программ, так и специальных программ, нацеленных на отдельные категории новых граждан. Программы интеграции квалифицированных специалистов и ученых прошли и продолжают проходить законодательное утверждение. Сегодня это динамический процесс, адаптирующийся к текущим вызовам и постоянно меняющейся ситуации. Например, вопросы профессионального лицензирования требуют более гибкого подхода. В каждой стране есть свои особенности, которые не всегда соответствуют международным стандартам. Поэтому важно, чтобы возможности новых репатриантов не превращались в проблемы.

Državni programi za integracijo novih repatriantov so odobreni na zakonodajni ravni. To velja tako za splošne programe kot tudi za posebne programe, namenjene določenim kategorijam novih državljanov. Integracijski programi za kvalificirane strokovnjake in znanstvenike so še v zakonodajnem postopku. To je dinamičen proces, ki se odziva na aktualne izzive in prilagaja političnim razmeram. Vprašanja priznanja izobrazbe in poklicnih kvalifikacij zahteva prožnejši pristop. Vsaka država ima svoje značilnosti, ki ne ustrezajo vedno mednarodnim standardom, zato je to potrebno reševati morebitne nesporazume in pokazati fleksibilnosti.

Povzetek pogovora z Nadavom Douanijem, vodjo izraelske nevladne organizacije »Science Abroad«

Prisotni: Nadav Douani, dr. Dejan Valentinčič

Lokacija: pogovor na zoomu, 22. maj 2024

V pogovoru Nadav Douani poudari, da je njihova organizacija namenjena vsem Izraelcem, ne glede na njihovo versko prepričanje. V pogovoru uporablja različne oznake državne pripadnosti (Izraelci, državljani Izraela, imetniki potnega lista, imetniki osebne izkaznice), s čimer poudarja civilen značaj institucije in posredno internacionalni značaj znanosti. Ob tem predstavi ključne organizacije za privabljanja Izraelcev (prvenstveno Židov) v Izrael. Na prvo mesto postavi Ministrstvo za Elijo in integracijo, ki se prvenstveno ukvarja z vračanjem Židov (Na kratko predstavi genezo dogodkov, pri čemer zgodovinsko izhodišče postavi v nacistično preganjanje ter navede ustanovitev Izraela kot begunske države. Posebej poudari, da ministrstvo ponudi podporo in pomoč vsem Židom – ne glede na socialni položaj ali geografsko območje – pomoč pri vrniti v Izrael), ob tem pa tudi imetnikov izraelskega potnega lista, osebne izkaznice ali državljanstva. Na drugo mesto postavi Ministrstvo za diasporo, ki je bilo po njegovi oceni ustanovljeno zaradi političnih razlogov – gre za osamosvojitve prejšnjega oddelka v Ministrstvu za Elijo in integracijo. (Pričakuje, da ministrstvo ne bo ohranilo samostojnega statusa oziroma bo ukinjeno v naslednjih dveh letih.) Ministrstvo za diasporo se večino ukvarja z bojem proti antisemitizmu. V pogovoru večkrat opozori na rastoči antisemitizem – vključno z akademskim območjem (kampusi v ZDA). Po njegovi oceni so uspehi nevladnih organizacij bolj spodbudni kot ministrstva, kar je mogoče razumeti kot referenco za aktivnosti »Science Abroad«.

V organizaciji, ki deluje kot nevladna organizacija, je sedem polno zaposlenih, ki predano delajo na vzpostavljanju skupin izraelskih znanstvenikov v tujini. Ukvarjajo se izključno z Izraelci in z doktorji znanosti in zdravniki (MD); v pogovoru večkrat omeni doktorske študente. Ukvarjajo se torej s posamezniki, ki bi lahko ob vrnitvi v Izrael imeli pomemben prispevek v gospodarstvu in znanosti. Ob ustanovitvi je organizacija večino sredstev (70 %) pridobila od Ministrstva za Elijo in integracijo, trenutno pa je delež 23 %. V zadnjem obdobju organizacija pridobi večino sredstev od Ministrstva za inovacije in Ministrstva za znanost in tehnologijo. Sodelujejo tudi s podjetji. Izraelske univerze plačujejo članarino. Poleg tega pa organizacija izvaja programe – med drugim »shorten MBA« tečaje – s katerimi ponujajo pridobivanje novih spretnosti na menedžerskem področju za povratnike tako v Izraelu kakor znotraj mreže »Science Abroad«.

Njihovi programi temeljijo na pristopu 360 stopinj: od priprav na odhod iz Izraela do povratka (in udomačitve) v Izraelu. Imajo različne programe, s katerimi naslovijo individualne potrebe kandidatov, odvisno od sredstev pa tudi skrbijo za investicije v znanstvenike in njihove ekipe. Nudijo različne oblike pomoči pri mobilnosti. Ob tem opozori na nadgradnjo od prvotnih programov: na začetku so kandidatom pomagali zgolj v tujini, v zadnjem času pa jim pomagajo tudi pri integraciji v izraelskem okolju, to je pomoč pri iskanju službe in projektov ter spoznavanju ljudi na njihovem ali sorodnem strokovnem področju.

Nadav Douani je predstavil komunikacijske kanale: s svojimi člani komunicirajo v zaprti Facebook skupini (6000 članov), z okrožnicami na mailing listi (10000 članov), twitterju, instagranu, svoji

Facebook strani, v Whatsup skupinah. Vsak četrtek pošljejo preko mailing liste pismo s ključnimi informacijami (newsletter). Poudarek je seveda na kariernih priložnostih, vendar pa svoje člane obveščajo o ključnih dogodkih (kriterije za selekcijo ključnih dogodkov ni podal). Torej organizacija oblikuje geografske in disciplinske informacijske mehurčke, pri čemer se zanašajo na reklamo od ust do ust. Tovrstno komuniciranje je priljubljeno, saj Izraelci pred potovanjem želijo preveriti informacije o lokalnem stanju od Izraelcev (ljudi s podobnimi kulturno-zgodovinskim razumevanjem okolja).

Predstavljenih je nekaj primerov oblikovanja mreže. V Londonu so vzpostavili mrežo doktorskih študentov in podoktorskih raziskovalcev s 85 člani. Oblikovali so tudi mrežo doktorskih študentov matematike – 80 članov. Visoka številka, ker gre za specialiste v disciplini, ki je sorazmerna maloštevilna.

Oblikovanje skupin po disciplinah, geografskem območju, tudi enotne skupine je zgolj sredstvo za doseganje cilja (avtomobilistična metafora) – to je očitno enotni sistem, v katerem znanstveniki krožijo – v zgodnjem delu kariere odidejo na doktorski študij ali podoktorsko usposabljanja v tujino, »Science Abroad« z njimi vzpostavi stik ter jih vključuje v svoje lokalne mreže, obvešča o kariernih priložnostih (v Izraelu) in jim pomaga pri vrnitvi v Izrael. Za povratnike organizacijo tečaje, recimo na področju menedžeriranja in financ (izvedba tečaja »shorten MBA« po ceni 4000 dolarjev; 110 udeležencev – cilj je bil 50).

Priprave na povratek v Izrael. Pogovor s kandidatom o pričakovanih in pomoč pri njihovem povezovanju s starim okoljem. Organizirajo kulturne dogodke, ogledе laboratorijev, torej poskrbijo za socializacijo ambicioznih ljudi s podobnimi in tudi različnimi interesi = mreženje. V preteklosti je organizacija skrbela tudi za integracijo ostalih družinskih članov, vendar zaradi finančnih omejitev te storitve ne izvajajo več.

Na vprašanje o pojmi, ki jih uporabljajo za kroženje možganov, je opozoril na hebrejsko besedo, ki v dobrednem prevodu pomeni »bežeča pamet« (»escaping minds«). Ob tem opozori, da je mobilnost v tujino za znanstvenike praktično obvezna, saj brez študija ali usposabljanja v tujini znanstveniki težko dobijo zaposlitev na izraelskih univerzah. Torej obstaja visoka stopnja pričakovanja, da se bo »bežeča pamet« - torej visoko kvalificirani kadri – vrnila v Izrael. »Science Abroad« organizira povratek za 120 do 150 znanstvenikov letno.

Svojo dejavnost bodo razširili z ustanovitvijo podjetja, ki bo investiralo v znanstvenike, njihove raziskave in pripravo prijavo na razpisih.

DODATNA VPRAŠANJA – Follow-up

- Could you elaborate relation of the Science Abroad with Israeli universities? Do universities have any role beyond being a potential employer? Are they in contact with a potential returnee independently or through your organization or do they start communication with a potential returnee upon his/her application for employment? Are there differences between PhD holders in humanities and other disciplines beyond more job opportunities for the latter cohort?
- Do you have any guidelines for your weekly circular?
- Do you have an alumni club consisting of returnees?

Zapis pogovora je pripravil dr. Željko Oset (12. Junij 2024)

Ministrstvo za elijo

Prisotni: dr. Dejan Valentinčič, predstavniki izraelskega Ministrstva za elijo

Lokacija: online pogovor, trajanje: 1 ura in 9 minut

Pogovor je dr. Valentinčič pričel s predstavitvijo tematike. Na kratko je omenil delo ministrstva v Sloveniji, dinamiko izseljevanja in privabljanja izseljencev nazaj v Slovenijo in Asef kot organizacijo. S tem je tudi razložil namen in cilje trenutnega CRP.

Prvih 10 minut pogovora ni zabeleženega zaradi slabega zvoka s posnetka.

Predstavnica izraelskega Ministry of Aliyah and Intergration (MOIA) je na začetku opisala namen in vizijo organizacije. Na MOIA-i je zaposlenih več sto ljudi, sredstva dobivajo od države in sodelujejo z Jewish Agency. Njihova vizija je predvsem integracija znanstvenikov v akademijo, industrijo in javni sektor. Do sedaj so jih integirali že okoli 1,600; k temu je tudi pripomogla migracija iz leta 2022 zaradi vojne med Rusijo in Ukrajino - v Izrael se je posledično priselilo veliko ruskih znanstvenikov. 55% teh znanstvenikov prejema finančno pomoč s strani države Izrael, tj. Štipendije za doktorske in podoktorske programe. Delujejo na treh področjih, in sicer: 1) medicine in podobnih ved, 2) tehnologije in 3) družbenih ved in humanistike. Govornica poudari, da je ta informacija pomembna, saj gre večinoma, ko se omeni znanstvenike, za laboratorije in tehnologijo, in ni toliko govora o družboslovju, humanistiki, glasbi in podobnih področjih. Izrael pa upošteva vsa področja. Za pomoč s strani države so upravičeni vsi, ki imajo ali magistrsko izobrazbo, doktorat ali pa se zanimajo za doktorski študij ali podoktorsko raziskovalno delo v Izraelu (Izraelsko ministrstvo kandidatu ali kandidatki poišče ustrezen laboratorij in raziskovalno področje). Prav tako se preverijo kandidatove izkušnje, objave, certifikati itd. Govornica pogosto omenja, da dajejo poudarek na t. i. R&D (Research in Development), kar pomeni kombinacija kreativnega sistematičnega dela z namenom pridobitve novih znanj, aplikativnih v prihodnosti.

V naslednjem delu predstavitve je bil predstavljen "rundown" prej omenjene asistence za znanstvenike. Sestoji iz treh elementov, in sicer: 1) pomoč pred prihodom (tj. pomoč pri iskanju zaposlitve, par mesecev pred prihodom v Izrael), 2) pomoč po prihodu (profesionalna osebna asistenca s strani znanstvenika s podobnimi izkušnjami - poudarek je na osebnem svetovanju, ki je prilagojen posameznemu kandidatu), 3) kontinuirani kontakt z zaposlovalcem skozi celotno obdobje asistence. Tujci ali t. i. "returning citizens" so do te asistence upravičeni 3 leta od prihoda v Izrael, Izraelci pa 2 leti. Pojem "returning citizen" označuje posameznika izraelske narodnosti, ki je v tujini živel 5 ali več let. Sogovornik še omeni, da so vsi priseljenci deležni osnovne asistence, prej opisana znanstvena asistenca pa je namenjena le znanstvenikom. Druga vrsta pomoči znanstvenikom pa je finančna asistenca. Država zaposlovanca (npr. podjetje, univerza, bolnica) financira del plače (ki mora biti vsaj minimalna) za kandidata za dve leti v primeru tujca in za tri leta v primeru "returning citizen" - z namenom, da se zaposlovanca spodbudi k sprejemanju znanstvenikov. Pogoji za asistenco so naslednji: v javnem sektorju 3 leta od začetka elije, 2 leti od priselitve nazaj v Izrael. V zasebnem sektorju pa se dodeli dodatno leto, tj. 4 leta od začetka elije in 2 leti od priselitve nazaj v Izrael. Sogovornica pove, da je v zadnjem času poudarek predvsem na spodbujanju iskanja zaposlitve v akademskih vodah; včasih je bilo namreč povpraševanja več.

V nadaljevanju sogovornica predstavi novi program (trenutno poteka drugo leto in rezultati so pozitivni), ki je v sodelovanju z *Council for Higher Education in Israel*, čigar namen je privabiti Izraelce znanstvenike, ki trenutno prebivajo v tujini. Program je nastal zaradi "težav" vpeljevanja znanstvenikov v akademski svet, tudi zaradi majhnost Izraela (le 8 univerz v državi) in velike tekmovalnosti.. Težava nastane predvsem, ko si želi zaposlitev poiskati izraelski znanstvenik, ki nekaj let prej ni živel v Izraelu in je v konkurenci s posamezniki, ki ves čas živijo v Izraelu. Namen programa je nuditi več priložnosti za znanstvenike, ki so se po izobraževanju v tujini vrnil v Izrael. Pogoji so, da ima posameznik doktorsko izobrazbo in dokaz o raziskovalnih izkušnjah in spretnostih. Poledično dobi kandidat stabilno zaposlitev z dobro plačo kot asistent v laboratoriju pod vodstvom PI (*Principal Investigator*) mentorja. Ta asistenca traja 5 let.

Drugi program, ki ga sogovornica izpostavi, pa je program Kamea, ki je namenjen senior znanstvenikom (na visoki ravni), starim 45 ali več let in traja 5 let. Namen je, da se znanstveniku po 5 letih zagotovi trajna pozicija (*senior track*).

Prav tako Izrael podeljuje tudi doktorske štipendije, namenjene kandidatom do 37. leta starosti. Novi priseljenci se lahko za štipendijo prijavijo v roku 3 let od priselitve, "returning residents" (ki bivajo v tujini vsaj 5 let) pa pa v roku 2 let od prihoda nazaj v Izrael. 50% štipendije krije ministrstvo, preostalih 50% pa univerza. Podoktorske štipendije se dodeljujejo na podoben način in trajajo 2 leti.

Vrste dodatne pomoči, ki jih Izrael nudi za priseljence, so:

- financiranje letov v Izrael z namenom službenega intervjuja,
- vključitev v program za povezovanje z izraelskimi znanstveniki na tujem (28 centrov po vsem svetu) in nudenje webinarjev, srečanj itd. - za krepitev skupnosti in omogočanje stikov z Izraelom predvsem za posameznike v tujini
- sodelovanje z Ministrstvom za obrambo
- podpora na LinkedInu

V drugem delu sestanka je dr. Valentinčič zastavil nekaj vprašanj. Najprej, ali je ministrstvo več, na kar je sogovornica odgovorila, da je tovrstno ministrstvo le eno in da je glavni fokus tega oddelka ministrstva, ki ga je predstavila, privabljanje znanstvenikov. Je pa MOIA odprta za kogarkoli, ki je zainteresiran za elijo, ne glede na izobrazbo in starost. Takšnim posameznikom nudi vrsto različnih pomoči. Sogovornica poudari, da je ločen oddelek za znanstvenike predvsem iz tega razloga, ker imajo različne potrebe kot ostali posamezniki in potrebujejo prilagojeno asistenco. Prav tako pravi, da je osebna, posamezniku prilagojena asistenca, ključnega pomena pri privabljanju znanstvenikov. Dr. Valentinčič izpostavi, da je privabljanje posameznikov z visoko izobrazbo "najzahtevnejše" (po izkušnjah Slovenije). Nato razloži, kako se privabljanja znanstvenikov loteva Slovenija - razpis raziskovalnih projektov, med katerimi je nekaj odstotkov namenjenih posameznikom, ki se imajo namen vrniti v Slovenijo. Prav tako dodeljevanje štipendij za znanstvenike v tujini za tuje projekte v primeru, da se izvedejo v Sloveniji. Dr. Valentinčič nato naslovi problematiko pomanjkanja pozicij za znanstvenike v Sloveniji.

Sogovornica se nato osredotoči na izraelsko ministrstvo za diasporo, ki je manjša kot MOIA. Ukvarja se predvsem s stiki z javnostjo (in z diasporo), z bojem proti antisemitizmu in podobnimi specifičnimi dejavnostmi, ki niso vezane na posameznike, temveč na družbo (predvsem na Jude, živeče v tujini).

Dr. Valentinčič nato vpraša glede zakonodaje. Sogovornica pove, da njihovo ministrstvo sledi splošni zakonodaji in da je glavni zakon, da asistenco in Elijo prejmejo posamezniki, ki lahko dokažejo judovsko identiteto.

Zapis pogovor je pripravila Stela Kocbek (12. julij 2024)